

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

IVETA KATILIŪTĖ
(CIVILINĖ IR VERSLO TEISĖ)

PRIEŽASTINIO RYŠIO NUSTATYMO PROBLEMATIKA BYLOSE DĖL ŽALOS
ATLYGINIMO UŽ KONKURENCIJOS TEISĖS PAŽEIDIMUS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Raimundas Moisejevas

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PRIEŽASTINIO RYŠIO CIVILINĖJE TEISĖJE SAMPRATA	8
1.1. Priežastinio ryšio sąvoka civilinėje ir konkurencijos teisėje	8
1.2. Priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos ištakos ir jų įtaka šiuolaikinei civilinės teisės sistemai	9
1.3. Priežastinio ryšio konkurencijos teisėje teisinės prielaidos	12
1.4. Priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumai: faktinis ir teisinis priežastinis ryšys	17
2. PRIEŽASTINIO RYŠIO NUSTATYMO YPATUMAI ES VALTYBIŲ NARIŲ KONKURENCIJOS TEISĖJE	23
2.1. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Vokietijos civilinėje teisėje	23
2.2. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Prancūzijos civilinėje teisėje	29
2.3. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Italijos civilinėje teisėje	33
2.4. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Lietuvos civilinėje teisėje	37
3. DIREKTYVOJE ĮTVIRTINTŲ NUOSTATŲ ĮTAKA PRIEŽASTINIO RYŠIO KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS NUSTATYMUI	44
3.1. Direktyva įtvirtintos naujovės	44
3.2. Priežastinio ryšio nustatymas antkainio perkėlimo atveju	46
3.2.1. Antkainio perkėlimo samprata ir reikšmė	46
3.2.2. Priežastinio ryšio nustatymo ypatumai	53
IŠVADOS	61
PASIŪLYMAI	63
LITERATŪRA	64
ANOTACIJA	71
ANNOTATION	72
SANTRAUKA	73
SUMMARY	75
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	77

IVADAS

Temos aktualumas. „Sąžininga konkurencija – tai ekonomikos augimo ir efektyvaus rinkos funkcionavimo pagrindas“¹. Ūkio subjektams sąžiningai konkuruojant vieniems su kitais, yra skatinama technologinė pažanga, prekių arba paslaugų kokybės gerinimas, garantuojamos mažesnės prekių arba paslaugų kainos, tokiu būdu visapusiškai užtikrinant tiek įmonių, tiek vartotojų gerovę². Todėl padarius konkurencijos teisės pažeidimą yra iškraipoma rinka bei padaroma daug žalos rinkoje veikiantiems privatiems asmenims – įmonėms, vykdančioms veiklą rinkoje, taip pat prekių ir paslaugų vartotojams³.

Pažymėtina, kad bet kuris asmuo, patyręs žalą dėl konkurencijos teisės pažeidimo, civilinio proceso nustatyta tvarka turi teisę reikalauti, kad konkurencijos teisės pažeidėjas atlygintų kompensaciją. Tuo tarpu dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiajam asmeniui kreipiantis į teismą su ieškiniu dėl žalos atlyginimo, reikia įrodyti visas civilinės atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, kaltę, priežastinį ryšį ir žalą. Galima teigti, kad bene sudėtingiausia civilinės atsakomybės sąlyga, kurią turi įrodyti dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjęs asmuo, yra priežastinis ryšys, kuriuo remiantis yra nustatoma, ar konkretus konkurencijos teisės pažeidimas sukėlė žalą. Būtent dėl šios civilinės atsakomybės sąlygos įrodymo sunkumo daugumos dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiųjų asmenų ieškiniai dėl žalos atlyginimo nėra dažnai teikiami ir dar rečiau sėkmingi, kadangi teisine prasme paprastai yra pripažįstama, kad kilusi žala yra pernelyg nutolusi nuo konkurencijos teisės pažeidimo⁴.

2014 m. lapkričio 26 d. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/104/ES dėl tam tikrų taisyklių, kuriomis reglamentuojami pagal nacionalinę teisę nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl valstybių narių ir Europos Sąjungos (toliau – **ES**) konkurencijos teisės nuostatų pažeidimo, atlyginimo (toliau – **Direktyva**), kurią ES valstybės narės savo nacionalinėje teisėje turėjo įgyvendinti iki 2016 m. gruodžio mėn., įtvirtinamos tam tikros bendros nuostatos, palengvinančios dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiojo asmens teisę reikalauti žalos atlyginimo, t.y. įtvirtinamos nuostatos, palengvinančios įrodymų rinkimą, įtvirtinama solidariosios civilinės atsakomybės taikymo galimybė esant keletui pažeidėjui (ši nuostata itin aktuali esant karteliams), įtvirtinamos nuostatos dėl antkainių perkėlimo, taip pat įtvirtinamos nuginčijamos prezumpcijos, kurias konkurencijos teisės pažeidėjas turi paneigti, grįšdamas tuo, kad žala nebuvo patirta.

¹ Lietuvos Respublikos vidaus kontrolė, „Valstybinio audito ataskaita: konkurencijos laisvės apsauga“, žiūrėta 2018 m. spalio 8 d., file:///C:/Users/Advokatai/Downloads/Konkurencijos_laisves_apsauga_ataskaita.pdf

² *Ibid.*

³ Vytenis Skorupskas, „Privataus asmens teisė į žalą, atsiradusios dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi ir kartelinių susitarimų, atlyginimą skirtingose valstybėse“, *Jurisprudencija* 22, 2 (2015): 319, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/4286/4008>

⁴ *Ibid.*

Kita vertus, nei Direktyvoje, nei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – **ESTT**) praktikoje ir mokslinėje literatūroje nėra plačiau analizuojamas (apibrėžiamas) priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos. Būtent Direktyvoje tik abstrakčiai nustatyta, kad „bet kuris asmuo gali reikalauti kompensacijos už patirtą žalą, jei tarp tos žalos ir konkurencijos teisės pažeidimo yra priežastinis ryšys“ bei pabrėžiama, kad „nustatant priežastinį ryšį turi būti vadovaujama nacionalinėmis taisyklėmis, nepažeidžiant veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų“⁵. Todėl galima teigti, kad priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos konkurencijos teisės pažeidimų atveju apibrėžimas išimtinai paliekamas nacionalinių valstybių teismų aiškinamajam darbui, atsižvelgiant į jų taikomas priežastinio ryšio nustatymo taisykles. Tačiau reikia pažymėti, kad šiandien ES valstybių narių teisinė sistema skiriasi, todėl priežastinis ryšys ES valstybėse narėse paprastai traktuojamas ir suprantamas skirtingai, o tai gali lemti nevienodą žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, įrodinėjimo procesą visu ES mastu.

Pažymėtina, kad Direktyva išskiria tiesioginių ir netiesioginių pirkėjų kategorijas, kurie gali reikalauti žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo. Šiuo atveju klausimų dėl priežastinio ryšio tiesioginių pirkėjų, kurie tiesiogiai įsigijo prekes ir (arba) paslaugas iš konkurencijos teisės pažeidėjo, atveju nekyla, kadangi tikėtina, kad tiesioginiam pirkėjui paprastai nekils didelių sunkumų, įrodant priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, kadangi atsižvelgiant į žalos numatomumą, taip pat laiko ir erdvės aspektus, manytina, kad konkurencijos teisės pažeidimas nebus pernelyg nutolęs nuo kilusios žalos. Situacija yra kiek kitokia, kai dėl konkurencijos teisės pažeidimo žalą dėl antkainių perkėlimo patiria netiesioginiai pirkėjai, kadangi, remiantis Direktyvos nuostatomis, jiems tenka pareiga įrodyti, kad jie iš tiesioginio pirkėjo arba tolesnio pirkėjo įsigijo gaminių arba paslaugų, kurie buvo konkurencijos teisės pažeidimo objektu⁶, ir dėl to patyrė žalą. Tuo tarpu nuo konkurencijos teisės pažeidimo ir netiesioginiam pirkėjui kilusios žalos gali būti praėjęs labai ilgas laiko tarpas, per kurį prie žalos atsiradimo gali prisidėti daugelis kitų išorinių, nuo konkurencijos teisės pažeidimo nepriklausančių, veiksnių (ekonominės rinkos sąlygos, tiesioginio pirkėjo komercinė praktika ir kita), kas gali apsunkinti priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos įrodinėjimą.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta aukščiau, galima teigti, kad priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo klausimas šiandien yra aktualus.

⁵ „2014 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/104/ES dėl tam tikrų taisyklių, kuriomis reglamentuojami pagal nacionalinę teisę nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl valstybių narių ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų pažeidimo, atlyginimo“, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX:32014L0104>

⁶ *Ibid.*

Pažymėtina, kad šiandien yra itin svarbu aiškiai apibrėžti priežastinį ryšį kaip civilinės atsakomybės sąlygą netiesioginių pirkėjų atveju bei nustatyti konkrečias, bendras visoms ES valstybėms narėms, taisykles, kuriomis remiantis būtų galima nustatyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, kadangi iki šiol ES valstybių narių civilinėje teisėje suformuotos priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo taisyklės bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus dažniais atvejais gali būti neveiksmingos, dėl ko gali būti pažeidžiama netiesioginių pirkėjų teisė reikalauti žalos atlyginimo.

Problemos. Atsižvelgiant į temos aktualumą, šiame baigiamajame magistro darbe analizuojamos šios problemos:

1) ar ES valstybių narių teisinėje sistemoje skirtingai traktuojamas priežastinis ryšys nepažeidžia Direktyva įtvirtintų veiksmingumo ir efektyvumo principų, kuriais yra grindžiama nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusio asmens teisė reikalauti žalos atlyginimo?

2) ar Direktyvoje įtvirtintos taisyklės ir (arba) metodai, susiję su antkainių perkėlimu, tinkamai užtikrina netiesioginių pirkėjų teisę reikalauti žalos atlyginimo?

Baigiamojo magistro darbo **tikslas** – išanalizuoti priežastinio ryšio nustatymo problematiką bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus.

Tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

1) atskleisti priežastinio ryšio civilinėje teisėje sampratą;

2) atskleisti priežastinio ryšio nustatymo ypatumus ES valstybių narių konkurencijos teisėje;

3) atskleisti Direktyvoje įtvirtintų nuostatų įtaką priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymui.

Baigiamajame magistro darbe tiriamos problemos naujumas ir ištyrimo lygis.

Priežastinio ryšio kaip vienos iš būtinų civilinės atsakomybės sąlygų nustatymo problematika bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus Lietuvoje mažai nagrinėtas. Paminėtinas Mindaugo Civilkos straipsnis tema „Privatus konkurencijos normų įgyvendinimas“⁷, kuriame autorius aptaria esmines priežastinio ryšio už žalą, patirtą dėl konkurencijos teisės pažeidimų, nustatymo problemas. Privataus konkurencijos teisės normų įgyvendinimo problemas taip pat analizavo Vytenis Skorupskas⁸ bei Jaunius Gumbis, Marius Juonis, Laura Šlepaitė ir Karolis Kačerauskas rengtame bendrame straipsnyje anglų kalba⁹. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad minėtų autorių darbai rengti prieš tris ar daugiau metų, dėl ko

⁷ Mindaugas Civilka, „Privatus konkurencijos teisės normų įgyvendinimas pagal EB ir LR teisę“, *Teisės problemos* 1 (2006): 5–52.

⁸ Skorupskas, *supra note* 3: 318-339.

⁹ Jaunius Gumbis ir kt., *Competition Law in Lithuania* (Biggleswade: Wolters Kluwer, 2011).

galima pagrįstai teigti, kad juose nėra nagrinėjamos šiandien aktualios konkurencijos teisės nuostatos, be to, minėtų autorių darbuose priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos klausimas analizuojamas itin siaurai. Vienas naujesnių šaltinių, kuriame trumpai aptariamas priežastinis ryšys antkainių perkėlimo atveju, yra Raimundo Moisejevo¹⁰. Tačiau šiame straipsnyje autorius plačiau neanalizuoja priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumų bei jų skirtumų įvairiose ES valstybės narėse.

Kita vertus, žymiai daugiau tyrimų dėl priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo, galima rasti užsienio valstybių autorių darbuose. Šiuo atveju galima paminėti Claudio Lombardi¹¹, Ioannis Lianos¹², Kai Hüschelrath ir Heike Schweitzer¹³, kurie savo darbuose analizuoja ES valstybių narių priežastinio ryšio sampratą, nustatymo ypatumus, atsižvelgiant į šiandien aktualias konkurencijos teisės nuostatas.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, galima pagrįstai teigti, kad šiandien priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus, atsižvelgiant į Direktyvoje įtvirtintas nuostatas, mūsų šalyje nėra išsamiau išanalizuotas, dėl ko priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus mokslinės analizės poreikis išlieka labai aktualus.

Baigiamojo magistro darbo reikšmė. Šiame baigiamajame magistro darbe nagrinėjama tema reikšminga tiek moksliniu, tiek praktiniu požiūriu. Šiame darbe didžiausią dėmesį autorė skiria lyginamajai priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos analizei nacionalinėje ir užsienio valstybių civilinėje teisėje, todėl tikėtina, kad šio tyrimo rezultatai bus reikšmingi Lietuvos teismų praktikai bei teisiniam reglamentavimui.

Rašant baigiamąjį magistro darbą buvo panaudoti šie tyrimo **metodai**:

1) **teisės aktų analizės metodas** buvo naudojamas siekiant atskleisti priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos teisinį reglamentavimą tiek nacionaliniu, tiek ES lygiu;

¹⁰ Raimundas Moisejevas, „Passing-on of Overcharges and the Implementation of the Damages Directive in CEE Countries“, *Yearbook of antitrust and regulatory studies*, 10, 15 (2017): 133-146, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-76e99f7d-343c-40f2-be6d-686b1ec9e50b>

¹¹ Claudio Lombardi, „Causation in private enforcement of competition law: a comparative analysis of divergent national approaches“ (Doctoral thesis, University of Trento, 2015), http://eprints-phd.biblio.unitn.it/1445/1/Phd_Thesis_Claudio_Lombardi.pdf

¹² Ioannis Lianos, „Causal uncertainty and damages claims for the infringement of competition law in Europe“, *Yearbook of European Law*, 1 (2015): 1-61, http://discovery.ucl.ac.uk/1471378/3/Causal%2520uncertainty%2520Submission%2520YEL_template.pdf

¹³ Hüschelrath, Kai, and Heike Schweitzer. *Public and Private Enforcement of Competition Law in Europe: Legal and Economic Perspective*. Springer Germany, 2014. <https://books.google.lt/books?id=GvYuBAAQBAJ&pg=PA39&lpg=PA39&dq=Public+and+Private+Enforcement+of+Competition+Law+in+Europe:+Legal+and+Economic+Perspective.+Mannheim:+Springer&source=bl&ots=nSxOLotGZC&sig=46Mw4T037cTQFvO6EbZkTii2Yzw&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKewjzmMigxInfAhVwoYsKHQ3XBCUQ6AEwAAnoECAQQAQ#v=onepage&q&f=false>

2) **mokslinės literatūros metodas** buvo naudojamas atskleidžiant priežastinio ryšio civilinėje teisėje sampratą tiek Lietuvoje, tiek kitose ES valstybėse narėse, taip pat analizuojant priežastinio ryšio nustatymo ypatumus;

3) **istorinis metodas** buvo naudojamas analizuojant priežastinio ryšio sampratą, ištakas, taip pat analizuojant priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos teisinę prielaidą konkurencijos teisėje;

4) **lyginamasis ir apibendrinamasis metodai** buvo naudojami atliekant įvairių autorių požiūrių apie priežastinį ryšį analizę bei suformuluojant apibendrinimus ir išvadas. Šie metodai taip pat buvo naudojami atskleidžiant ES valstybių narių civilinėje teisėje įtvirtintus priežastinio ryšio nustatymo ypatumus.

Baigiamojo magistro darbo struktūra: magistro baigiamasis darbas susideda iš trijų struktūrinių dalių. Pirmą darbo dalį skirta priežastinio ryšio sampratai civilinėje teisėje atskleisti. Joje analizuojama priežastinio ryšio civilinėje teisėje ir konkurencijos teisėje sąvoka, priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos ištakas, priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos teisinė prielaida konkurencijos teisėje bei priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumai. Antroje dalyje analizuojami priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumai ES valstybių narių civilinėje teisėje. Šioje dalyje autorė analizuoja Vokietijos, Prancūzijos, Italijos bei Lietuvos teisinį reglamentavimą ir teismų praktiką, susijusius su priežastiniu ryšiu kaip civilinės atsakomybės sąlyga, taip pat mokslinę literatūrą, atskleidžiant priežastinio ryšio sampratą tų ES valstybių narių nacionalinėje teisėje. Trečioje šio darbo dalyje atskleidžiamos esminės Direktyvoje įtvirtintos nuostatos, susijusios su žala, patirta dėl konkurencijos teisės pažeidimo, bei jų įtaka priežastinio ryšio nustatymui.

Ginamieji teiginiai. Atsižvelgiant į šiame darbe iškeltas problemas, formuluojami šie ginamieji teiginiai:

1) ES valstybių narių teisinėje sistemoje priežastinis ryšys suvokiamas skirtingai, kas gali lemti nevienodą priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos traktavimą bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus;

2) Direktyvoje įtvirtintos netiesioginio pirkėjo sąvokos abstraktumas, lemia ribotas netiesioginių pirkėjų galimybes pasinaudoti antkainių perkėlimo nuostatomis kaip gynybos priemone.

1. PRIEŽASTINIO RYŠIO CIVILINĖJE TEISĖJE SAMPRATA

1.1. Priežastinio ryšio sąvoka civilinėje ir konkurencijos teisėje

Šiame baigiamajame magistro darbe dažnai naudojama sąvoka „priežastinis ryšys“ lemia svarbą paaiškinti šios sąvokos reikšmę. Pažymėtina tai, kad sąvoka „priežastinis ryšys“ susideda iš dviejų žodžių, t.y. „priežasties“ ir „ryšio“, kurių reikšmės skiriasi. Sąvoka „priežastis“ pagal lietuvių kalbos žodyną reiškia „reiškinį, dėl kurio vyksta kitas reiškiny“¹⁴. Tuo tarpu sąvoka „ryšys“ pagal lietuvių kalbos žodyną reiškia „sąsają, sąryšį“¹⁵. Vadovaujantis lingvistiniu ir gramatiniu šių sąvokų aiškinimo metodais, galima teigti, kad bendrąja prasme sąvoka „priežastinis ryšys“ reiškia tam tikrą sąsają (sąryšį), dėl kurios reiškiny (reiškiniai) sukėlė kitą reiškinį (reiškinius).

Sąvoka „priežastinis ryšys“ paprastai naudojama teisės moksle, kur suprantama ir aiškinama kaip vienas iš teisės pažeidimo sudėties elementų¹⁶. Bendrąja prasme priežastinis ryšys civilinėje teisėje reiškia ryšį tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo), kaip priežasties, ir žalos, kuri turi būti šios priežasties pasekmė¹⁷. Tai reiškia, kad neteisėti veiksmai (neveikimas) privalo būti atlikti anksčiau nei, kad atsirado žala, o atsiradusi žala yra asmens elgesio rezultatas¹⁸. Galima teigti, kad priežastinis ryšys yra viena pagrindinių ir būtinų civilinės atsakomybės sąlygų, leidžiančių nustatyti civilinės atsakomybės ribas, todėl šiandien pagrįstai yra reikalaujama, kad ši civilinės atsakomybės sąlyga būtų nustatoma itin kruopščiai, nes nuo tinkamo jos nustatymo priklauso teisingas ir teisėtas civilinės atsakomybės taikymas ir (arba) netaikymas¹⁹. Tinkamai nenustačius priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos gali kilti skirtingos teisinės pasekmės: viena vertus, „civilinės atsakomybės taikymas gali reikšti neteisingumą ir nesąžiningumą asmens, atlikusio neteisėtus veiksmus, atžvilgiu, nes atsakomybės ribos gali būti pernelyg išplėstos“²⁰, todėl asmeniui nepagrįstai gali būti pritaikyta civilinė atsakomybė, kita vertus, „asmens, atlikusio neteisėtus veiksmus, atleidimas nuo civilinės atsakomybės gali reikšti neteisingumą ir nesąžiningumą asmens, patyrusio žalą, atžvilgiu, kadangi gali būti pernelyg susiaurintos civilinės atsakomybės ribos“²¹, dėl ko asmeniui, atlikusiam neteisėtus veiksmus, nepagrįstai gali būti netaikoma civilinė atsakomybė.

¹⁴ Lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta 2018 m. spalio 22 d., <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=prie%C5%BEastis&lns=-1&les=-1>

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Linas Žalnierūnas, „Priežastinio ryšio genezė ir evoliucija filosofijos ir baudžiamosios teisės šaltiniuose“, *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 270, <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/4575/4228>

¹⁷ Dangutė Ambrasienė ir Egidijus Baranauskas, *Civilinė teisė, prievolių teisė: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009), 187.

¹⁸ Algimantas Bakanas ir kt., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: šeštoji knyga, prievolių teisė* (Vilnius: Justitia, 2003), 337-338.

¹⁹ *Ibid.*, 337.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

Svarbu pabrėžti tai, kad „konkurencijos teisės pažeidimai turi tiesioginį poveikį asmenų tarpusavio santykiams ir atitinkamiems asmenims sukuria teises ir pareigas, kurių vykdymą turi užtikrinti nacionaliniai teismai, sprendami privačių asmenų ginčus“²². Kitaip tariant teismai įgyvendina privatų Europos konkurencijos teisės vykdymą, taikant civilinę deliktinę atsakomybę, siekiant kompensuoti nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiajam asmeniui patirtą žalą²³. Tuo tarpu kompensacijos principas įtvirtina bendrą taisyklę, kuria siekiama, kad nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusysis asmuo atsidurtų tokioje padėtyje, bent jau ekonominiu požiūriu, kurioje buvo iki konkurencijos teisės pažeidimo²⁴. Tačiau tam, kad asmeniui, kuris padarė konkurencijos teisės pažeidimą, būtų taikoma civilinė deliktinė atsakomybė, vadovaujantis šiandien suformuotomis išsamiomis teismų praktikos taisyklėmis, žalą patyręs asmuo turi įrodyti ne tik padarytą konkurencijos teisės pažeidimą, žalą, bet ir priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, kuris, remiantis įvairiais aspektais (pavyzdžiui, numatomumo, laiko ir erdvės) leidžia nustatyti (įsitikinti), ar asmuo dėl konkurencijos teisės pažeidimo patyrė žalą. Šiuo atveju svarbu pabrėžti, kad priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos yra sudėtinga įrodyti, kadangi reikia atlikti išsamią tiek faktinę, tiek ekonominę analizę, kurios metu reikia surinkti itin daug duomenų bei informacijos²⁵.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, galima pagrįstai teigti, kad priežastinis ryšys yra viena svarbiausių civilinės atsakomybės sąlygų, nubrėžianti civilinės atsakomybės ribas ir neleidžianti, viena vertus, asmeniui, pažeidusiam konkurencijos teisės taisyklės ir tokiu būdu padarius žalos kitam asmeniui, nepagrįstai išvengti civilinės atsakomybės, kita vertus, neleidžianti asmeniui, tariamai patyrusiam žalą, bet neįrodžius, kad būtent konkurencijos teisės pažeidimas jam sukėlė žalą, nepagrįstai reikšti reikalavimą dėl žalos atlyginimo.

1.2. Priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos ištakos ir jų įtaka šiuolaikinei civilinės teisės sistemai

Priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo problematika nėra naujas reiškinys. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga buvo nagrinėjamas dar Senovės rytų bei romėnų privatinės teisės šaltiniuose, taip pat filosofijos moksle. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, svarbu paminėti svarbiausius ir, ko gero, didžiausią įtaką padariusius šiuolaikinei civilinės teisės sistemai, Senovės rytų ir romėnų privatinės teisės šaltinius, kuriuose buvo kalbama apie priežastinį ryšį tarp pažeidimo ir kilusios žalos, taip pat trumpai apžvelgti

²² *Supra note 5.*

²³ European Commission Directorate-General for Competition, „Study on the Passing-on of Overcharges“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d., <http://ec.europa.eu/competition/publications/reports/KD0216916ENN.pdf>

²⁴ *Op. cit.*, 5.

²⁵ *Op. cit.*, 23.

garsiausių XVIII-XIX a. anglų filosofų Deivido Hiumo ir John Stuart Mill plėtojamas priešžastingumo teorijas, kuriomis yra remiamasi ir šiandien.

Senovės rytuose ilgą laiką buvo remiamasi nerašyta teise – papročiais. „Tik atsiradus privatinei nuosavybei ir visuomenei suskilus į skirtingus interesus turinčias grupes, praturtėjusi visuomenės dalis paskatino sukurti naujas visuomenines bendravimo taisykles, iki tol nenaudotą santykių formą – teisę“²⁶. Vienas pirmųjų rašytinių kodeksų pasaulyje, reguliavusių svarbiausius ankstyvųjų civilizacijų įvairius teisinius gyvenimo aspektus²⁷, yra Hamurabio teisynas (1800 iki 1600 m. pr. m. e.), kurio pagrindinis tikslas buvo įtvirtinti teisingumo principus šalyje²⁸. Būtent šiame teisės akte to meto įstatymų leidėjai, nors ir netiesiogiai, tačiau nurodė, kad atsakomybė žalos padariusiam asmeniui kyla tuomet, kai yra priešastinis ryšys tarp asmens neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos²⁹. Pavyzdžiui, Hamurabio teisyne buvo įtvirtinta, kad „jei gydytojas žalvariniu peiliu padaro kam sunkią žaizdą ir dėl to ligonis miršta, <...> tai gydytojui nupjaunama ranka“³⁰. Galima teigti, kad „jau anuomet buvo žinoma, jog svarbu nustatyti, ar konkretaus asmens veiksmai sukėlė pokyčius sveikatai ar gyvybei“³¹. Taigi lakoniškai aiškinant pavienes gyvenimiškas situacijas, Senovės rytų teisininkai stengėsi atsakomybę asmeniui taikyti tik tuomet, kai yra nustatytas priešastinis ryšys tarp asmens veiksmų ir kilusių padarinių.

Kiek modernesnė priešastinio ryšio samprata buvo atskleidžiama romėnų privatinėje teisėje. Pažymėtina, kad romėnų privatinė teisė yra unikali ne tik tuo, kad darė įtaką daugeliui Europos valstybių, bet ir tuo, kad ženkliai paveikė šiuolaikinių teisės sistemų formavimąsi³². Romėnų privatinėje teisėje buvo pripažįstama, kad skolininkui tinkamai neįvykdžius prievolės, kildavo jo atsakomybė³³. Svarbu paminėti vieną svarbiausių romėnų privatinės teisės aktų lex Aquilia, priimtą III a. pr. m. e. ir sudarytą iš trijų struktūrinių dalių³⁴. Pažymėtina, kad teisynas lex Aquilia išsamiai reglamentavo atsakomybės už padarytą žalą atlyginimo klausimus³⁵. Lex Aquilia teisynas, nors ir netiesiogiai, tačiau įtvirtino, kad atsakovas atsakydavo tik už kenksmingą savo veiksmais sukeltą rezultatą, t.y. objektas turėdavo būti sugadintas ir žala turėdavo atsirasti dėl tam tikro nusikaltėlio elgesio³⁶. Pažymėtina, kad jau šiuo laikotarpiu

²⁶ Žalnieriūnas, *supra note* 16: 271-272.

²⁷ Antanas Andrijauskas, „Babilono civilizacija lyginamosios analizės perspektyvoje“, *Logos* 92, 19 (2017):192, <http://www.litlogos.eu/L92/Andrijauskas.html>

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Agnė Šimėnaitė, „Priešastinio ryšio samprata civilinės atsakomybės doktrinoje“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2008) 12, <https://vb.mruni.eu/object/elaba:1966757/index.html>

³⁰ Žalnieriūnas, *op. cit.*, 272.

³¹ *Ibid.*

³² Marius Jonaitis, *Romėnų privatinė teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 9.

³³ *Ibid.*, 339.

³⁴ Reinhard Zimmermann, *The law of obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition* (Oxford: Oxford University Press, 1996), 953.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*, 975.

priežastinis ryšys buvo skirstomas į tiesioginį ir netiesioginį, t.y. buvo skiriami atvejai, kuomet pažeidėjas savo tiesioginiais veiksmais sukėlė kito asmens mirtį, ir atvejai, kada pažeidėjas tik prisidėjo prie asmens mirties, tačiau tiesiogiai jos nesukėlė³⁷. Galima pagrįstai teigti, kad romėnų privatinėje teisėje buvo išskiriamos šios atsakomybės prielaidos: pirma, dėl jų saiščiusios prievolės neįvykdymo arba dėl teisės pažeidimo (delikto) kreditoriaus patirta turtinė žala (lot. *damnum*)³⁸, antra, tarp prievolės, atsiradusios iš kontrakto ar į kontraktą panašių santykių, neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo, taip pat ir tarp deliktą arba tarytum deliktą padariusio delinkvento³⁹ veikos ir kilusios žalos privalėjo egzistuoti priežastinis ryšys⁴⁰, trečia, skolininko kaltė (lot. *culpa*)⁴¹. Iš to, kas nurodyta, akivaizdu, kad jau romėnų privatinėje teisėje atsakomybės taikymui nepakako nustatyti tik neteisėtus veiksmus, žalą ir kaltę. Būtent norint taikyti atsakomybę reikėdavo taip pat nustatyti, kad žala kilo dėl priežasties, nulemtos atitinkamo skolininko elgesio (lot. *factum debitoris*)⁴².

Priežastinis ryšys kaip reiškinys buvo nagrinėjamas ir filosofijos moksle. Vieni žymiausių filosofų, plėtoję priežastinio ryšio teorijas, buvo XVIII – XIX a. anglijos filosofai Deividas Hiumas ir John Stuart Mill.

Deividas Hiumas teigė, kad „visos išvados apie faktus, matyt, yra pagrįstos priežasties ir padarinio santykiu, be to, turi būti prielaida, kad egzistuoja ryšys tarp esamo fakto ir to, apie kurį darome išvadą iš jo, tuo tarpu, jeigu jų niekas nesietų, išvada būtų daroma visiškai nepagrįstai“⁴³. John Stuart Mill, taip pat plėtodamas priežastinio ryšio teoriją, teigė, kad „įvykį sudaro visuma teigiamų ir neigiamų sąlygų, kurios ir yra laikomos priežastimis“⁴⁴. John Stuart Mill, remdamasis derinimo metodu (angl. *Method of Agreement*), teigė, kad „priežastis turi atsirasti anksčiau nei pasekmė, bet priežastis ir pasekmė turi būti susijusios“⁴⁵. Galima teigti, kad abu filosofai sulygtinai teigė, kad padariniai turi kilti iš tam tikrų priežasčių, be to, jie turi būti tarpusavyje itin glaudžiai susiję, nes priešingu atveju gali būti padaromos nepagrįstos išvados. Šių filosofų samprotavimai apie priežastinį ryšį turėjo itin didelę reikšmę šiuolaikinei priežastinio ryšio teorijos raidai, kurią taikant yra vertinama sąsaja tarp veiksmų ir kilusių padarinių. Jeigu yra nustatoma, kad veiksmai su padariniais yra nesusiję, t.y. veiksmai nelėmė padarinių atsiradimo, daroma išvada, kad priežastinio ryšio nėra (plačiau žiūrėti šio darbo 1.4. skyriuje).

³⁷ Zimmermann, *supra note* 34: 975.

³⁸ Jonaitis, *supra note* 32: 339.

³⁹ Romėnų privatinėje teisės delinkventu buvo pavadinamas asmuo, pažeidžiantis nustatytas teisės normas.

⁴⁰ Jonaitis, *op. cit.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ Lina Šulcienė ir Leonardas Lapašinskas, *Filosofijos chrestomatija* (Kaunas: Technologija, 2000), 131.

⁴⁴ John Stuart Mill, *A system of logic, ratiocinative and inductive, being a connected view of the principles of evidence, and the methods of scientific investigation* (New York, 1882) <https://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf.pdf>

⁴⁵ *Ibid.*

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta aukščiau, matyti, kad priešastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymas buvo aktuali problema tiek Senovės rytų, tiek romėnų privatinėje teisėje. Didžiausią įtaką šiuolaikinei civilinės teisės sistemos vystymuisi Europos lygiu turėjo romėnų privatinės teisės analizuoti pažeidimo sudėties elementai, įskaitant ir priešastinį ryšį, kuris, nors tiesiogiai ir nebuvo įtvirtintas teisės aktuose, tačiau, taikant atsakomybę, šį pažeidimo sudėties elementą buvo privaloma nustatyti. Kita vertus, minėtų filosofų Deivido Hiumo ir John Stuart Mill nagrinėtomis priešastinio ryšio teorijomis, ypač John Stuart Mill, teisės moksle yra remiamasi ir šiandien, nustatant, ar tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir kilusios žalos egzistuoja priešastinis ryšys.

1.3. Priešastinio ryšio konkurencijos teisėje teisinės prielaidos

Priešastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo reikalavimas yra neatsiejamai susijęs su esminių konkurencijos teisės nuostatų dėl žalos atlyginimo taikymu. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, svarbu apžvelgti priešastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo teises prielaidas, analizuojant pagrindinius teisės aktus, suteikiančius asmeniui, nukentėjusiam nuo konkurencijos teisės pažeidimo, teisę ginti savo pažeistas teises teisme, bei precedentines ESTT šiuo klausimu išnagrinėtas bylas.

Vienas svarbiausių teisės aktų, įtvirtinančių konkurencijos teisės pažeidimus, yra ES sutartis ir Sutartis dėl ES veikimo (toliau – **SESV**), kuris yra tiesioginio taikymo teisės aktas ir kurio nuostatos privalomos visoms ES valstybėms narėms. SESV 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „ES vidaus rinka siekia, kad ES vystymasis būtų tvarus, pagrįstas subalansuotu ekonomikos augimu ir stabiliomis kainomis, didelio konkurencingumo socialine rinkos ekonomika, kuria siekiama visiško užimtumo ir socialinės pažangos, bei aukšto lygio aplinkos apsauga ir aplinkos kokybės gerinimu“⁴⁶. Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, galima teigti, kad SESV yra siekiama užtikrinti sąžiningą konkurenciją tarp ūkio subjektų, kuri skatina ne tik technologinę pažangą, bet taip pat užtikrina visų įmonių ir vartotojų gerovę. Tuo tarpu siekiant apriboti galimybę ūkio subjektams nesąžiningai konkuruoti, SESV 101 ir 102 straipsniuose įtvirtinami veiksmai, nesuderinami su ES vidaus rinka. SESV 101 straipsnis įtvirtina draudimą sudaryti bet kokius įmonių susitarimus, kurie gali paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą ir kurių tikslas yra trukdyti konkurencijai, ją riboti arba iškraipyti vidaus rinkoje⁴⁷, o to paties straipsnio 2 dalyje išsamiai nurodomi susitarimai, galintys riboti valstybių narių tarpusavio prekybą ir kuriais siekiama trukdyti, riboti ar iškraipyti konkurenciją, pavyzdžiui, susitarimai, kuriais tiesiogiai ar

⁴⁶ „Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. gruodžio 3 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>

⁴⁷ *Ibid.*

netiesiogiai nustatomos pirkimo ar pardavimo kainos⁴⁸. SESV 102 straipsnyje išsamiai nurodoma, kad „draudžiamas bet koks vienos ar keleto įmonių piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi vidaus rinkoje arba didelėje jos dalyje, galintis paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą“⁴⁹. Be to šiame straipsnyje taip pat pateikiama, kuo gali pasireikšti piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi, pavyzdžiui, „nesąžiningų pirkimo arba pardavimo kainų nustatymas“⁵⁰ ir kita.

Be nurodytų konkrečių veiksmų, galinčių iškraipyti ES konkurenciją, SESV 103 straipsnio 2 dalies a, d ir e punktuose įtvirtinami tam tikri veiksmai, kurių turi būti imamasi, siekiant užkirsti kelią sąžiningos konkurencijos iškraipymui (pavyzdžiui, atitinkamų baudų nustatymas, apibrėžiant Europos Komisijos (toliau – **EK**) ir ESTT funkcijas, numatant nacionaliniuose įstatymuose įtvirtintų nuostatų sąsają su minėtomis SESV nuostatomis⁵¹). Iš to, kas nurodyta, galima teigti, kad SESV yra siekiama užtikrinti sąžiningą konkurenciją ES vidaus rinkoje, visu ES mastu įtvirtinant konkurencijos teisės pažeidimų nuostatas, kuriomis gali remtis asmuo, kreipdamasis į teismą dėl žalos atlyginimo. Tačiau čia nėra detaliau analizuojama privataus asmens teisė kreiptis į teismą dėl žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo, juo labiau nėra analizuojamos žalos įrodinėjimo sąlygos.

Kitas teisės aktas, suteikiantis teisę nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiesiems asmenims ginti savo pažeistas teises, yra 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 (dabar – SESV 101) ir 82 straipsniuose (dabar – SESV 102). Šio teisės akto 6 straipsniu suteikiama teisė teismams taikyti Sutarties 81 (dabar – SESV 101) straipsnio 1 dalį ir 82 (dabar – SESV 102) straipsnį⁵². Be to, reglamento preambulės 7 punkte nustatoma, kad „spręsdami privačių asmenų ginčus, teismai gina subjektyvias teises, kurios yra apibrėžtos Bendrijos (dabar – Sąjungos) teisės, pavyzdžiui, priteisdami atlyginti žalą nukentėjusiesiems nuo pažeidimų asmenims“⁵³. Kaip matyti, šis teisės aktas suteikia teisę ES valstybių narių teismams taikyti SESV 101 ir 102 straipsnių nuostatas, o tai reiškia, kad asmenys savo konkurencijos teisės pažeidimu pažeistas teises gali ginti teismuose. Visgi šiame teisės akte, kaip ir SESV, įtvirtinama asmens galimybė ginti savo pažeistas teises teisme, remiantis SESV įtvirtintomis nuostatomis, tačiau čia nėra įtvirtinamos nuostatos, susijusios su patirtos žalos įrodinėjimo sąlygomis.

⁴⁸ *Supra note* 46.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² „Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. gruodžio 1 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32003R0001>

⁵³ *Ibid.*

Vienas naujausių teisės aktų, išsamiai reglamentuojantis nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiojo asmens teisę reikalauti žalos atlyginimo, yra Direktyva, kuria yra siekiama padidinti teisinį tikrumą ir sumažinti skirtumus tarp valstybių narių nacionalinių taisyklių, kuriomis reglamentuojami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl Sąjungos nacionalinės konkurencijos teisės pažeidimo⁵⁴. Pažymėtina, kad Direktyvoje plačiai reglamentuojamos nuostatos, susijusios su žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, įrodinėjimu, tačiau priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos plačiau nėra analizuojamas, šį klausimą paliekant spręsti ES valstybėms narėms, remiantis nacionalinėmis teisės normomis⁵⁵.

Analizuojant priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos teisinį reglamentavimą, ne mažiau svarbu yra paminėti keletą ES rekomendacinių teisės aktų, kuriuose analizuojami priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos klausimai.

Europos deliktų teisės principuose (toliau – **PETL**) įtvirtinta priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos, kylančios iš deliktų, samprata. Pažymėtina, kad PETL priežastinis ryšys analizuojamas itin plačiai. PETL apibrėžiama faktinio priežastinio ryšio (lot. *conditio sine qua non*) samprata, konkuruojančios priežastys, alternatyvios priežastys ir potencialios priežastys (3:101 – 3:106)⁵⁶. Be to, PETL 3:201 straipsnyje įtvirtinti veiksniai, į kuriuos svarbu atsižvelgti, nustatant žalos atlyginimo apimtį⁵⁷.

2005 m. EK parengtoje Žaliojoje knygoje⁵⁸ keliamas priežastingumo tarp konkurencijos įstatymų pažeidimo ir kilusios žalos klausimas. Žaliojoje knygoje nurodoma, kad priežastingumas – būtinas bet kurio ieškinio dėl žalos atlyginimo reikalavimas⁵⁹. Žaliojoje knygoje keliami trys pagrindiniai iššūkiai dėl priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo:

1) priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos gali būti sunku įrodyti dėl to, nes reikia atlikti itin sudėtingą ekonominę analizę, pagrįstą daugybe faktų ir ekonominių duomenų⁶⁰;

2) ES valstybėse narėse yra taikomos skirtingos teisinės sistemos, kuriose priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga suvokiama skirtingai⁶¹;

⁵⁴ *Supra note 5.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ European Group on Tort Law, *Principles of European tort law: text and commentary* (New York: Springer, 2005), 43-56.

⁵⁷ Renata Jankutė, „Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimtis – subjektyvios prigimties faktoriai“, *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 297, https://www.mruni.eu/upload/iblock/6d1/021_jankute.pdf

⁵⁸ „Žalioji Knyga - Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. spalio 20 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52005DC0672>

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

3) ES valstybės narės, taikydamos nacionalinius įstatymus dėl priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo, neturėtų išskirti tų subjektų, kurie patyrė žalą dėl konkurencijos teisės pažeidimo, taip apribojant jų galimybę reikalauti žalos atlyginimo⁶².

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, matyti, kad Žaliojoje knygoje buvo keliamą problema dėl priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo bylose dėl žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo. Tačiau visgi Žaliojoje knygoje nėra įtvirtinama aiškių rekomendacijų, kuriomis turėtų remtis ES valstybės narės, nustatydamos priežastinį ryšį tokio pobūdžio bylose.

2008 m. EK parengtoje Baltojoje knygoje „Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo“ (toliau – **Baltoji knyga**) nustatyta, kad viena iš ES teisėje užtikrintų teisių – teisė į kompensaciją už žalą, patirtą dėl SESV 101 arba 102 straipsnio pažeidimo, t.y. jeigu nukentėjusiosios šalys negalėtų reikalauti atlyginti nuostolius, kuriuos jos patyrė dėl ES konkurencijos taisyklių pažeidimo, kiltų pavojus šių taisyklių veiksmingumui⁶³. Nors Baltojoje knygoje nebuvo pateikta priežastinio ryšio sąvoka, tačiau čia, kaip ir Žaliojoje knygoje, buvo labai abstrakčiai nustatyta, kad bet kuris asmuo gali reikalauti kompensacijos už patirtą žalą, jei tarp ES konkurencijos taisyklių pažeidimo ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys⁶⁴. Taigi šiame dokumente taip pat buvo keliamą svarba nustatyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos.

2013 m. birželio 13 d. EK komunikate „Dėl žalos ieškiniuose dėl žalos atlyginimo, susijusiuose su SESV 101 arba 102 straipsnių pažeidimais, dydžio nustatymo“ (toliau – **Komunikatas**) taip pat nustatyta, kad vienas iš veiksmingumo principo padarinių yra tas, kad taikomose nacionalinėse teisės normose ir jų aiškinime turėtų būti atsižvelgiama į sunkumus ir ribas, susijusias su žalos dydžio nustatymu konkurencijos bylose⁶⁵. Šiame Komunikate EK išaiškino, kad „norint nustatyti patirtos žalos dydį, reikia palyginti faktinę nukentėjusiosios šalies padėtį ir padėtį, kurioje ji būtų, jei nebūtų pažeidimo“⁶⁶. Be to, Komunikate pagrįstai teigiama, kad neįmanoma tikrai žinoti, kokia tiksliai būtų rinkos sąlygų ir rinkos dalyvių sąveikos raida, jei nebūtų pažeidimo, t.y. įmanoma tik nustatyti scenarijų, kuris, tikėtina, būtų vykęs, jei nebūtų pažeidimo⁶⁷. Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, galima teigti, kad Komunikate, nors ir

⁶¹ *Supra note 58.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ „Baltoji knyga dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. spalio 20 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=celex%3A52008DC0165>

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ „Komisijos komunikatas dėl žalos ieškiniuose dėl žalos atlyginimo, susijusiuose su Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 arba 102 straipsnių pažeidimais, dydžio nustatymo“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. spalio 8 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52013XC0613%2804%29>

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*

netiesiogiai, tačiau yra įtvirtinama priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlyga, numatant, kad, siekiant nustatyti patirtos žalos dydį, turi būti vertinama nukentėjusio asmens padėtis nesant konkurencijos teisės pažeidimo, kas autorės nuomone, visiškai atitinka faktinio priežastinio ryšio vertinimo taisykles (plačiau žiūrėti šio darbo 1.4. skyriuje).

Paminėtina, kad yra ir daugiau teisės aktų, reglamentuojančių priežastinį ryšį kaip civilinės atsakomybės sąlygą, pavyzdžiui, tarptautinių komercinių sutarčių principai (UNIDROIT principai), Europos sutarčių teisės principai (PECL), Bendroji pagrindų sistema (DCFR), tačiau kadangi šie teisės aktai reguliuoja sutartinius teisinius santykius, o dėl konkurencijos teisės pažeidimo taikoma išimtinai tik deliktinė atsakomybė, plačiau šiame darbe jie nėra analizuojami.

Aptarus svarbiausius ES teisės aktus, kurių daugelyje, nors ir netiesiogiai, tačiau reguliuojamas klausimas dėl priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo, autorės nuomone, svarbu aptarti precedentines ESTT bylas, kuriose yra analizuojamas priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos.

Viena pirmųjų bylų, kurioje ESTT sprendė žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo klausimą ir kuri tapo pagrindu, sprendžiant kitas bylas dėl žalos atlyginimo, yra 2001 m. išnagrinėta *Courage v. Crehan* byla. Šioje byloje ESTT išaiškino, kad „SESV 101 straipsnis (Europos Bendrijos sutarties 81 straipsnis) ir SESV 102 straipsnis (EB sutarties 82 straipsnis) veikia tiesiogiai asmenų santykius ir sukuria jiems teises, kurias turi ginti nacionaliniai teismai“⁶⁸. ESTT šioje byloje konstatavo, kad „ES teisė nuostolių, padarytų konkurencijos teisės pažeidimu, atlyginimo klausimo neregamentuoja, todėl kiekvienos valstybės narės vidaus teisė turėtų nustatyti kompetentingus teismus ir sukurti bylų dėl teisių, kurias asmenims suteikia tiesioginio veikimo ES teisės normos, gynimo proceso taisykles, kurias neturėtų būti mažiau palankios nei taikomos panašiose bylose dėl vidaus teisės (lygiateisiškumo principas) ir kurios nepadarytų praktiškai neįmanomo ar ypač sunkaus naudojimosi ES suteikiamomis teisėmis (veiksmingumo principas)“⁶⁹. Kaip matyti, *Courage v. Crehan* byloje ESTT ypač pabrėžė lygiateisiškumo ir veiksmingumo principų įgyvendinimą, kas reiškia, kad nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėję asmenys neturi būti diskriminuojami, taikant jiems nepalankias atsakomybės nuostatas, tokiu būdu apribojant jų galimybę ginti dėl konkurencijos teisės pažeidimo pažeistas savo teises ir teisėtus interesus. Sprendimas minėtojoje byloje paskatino ne tik dideles teisininkų diskusijas, bet ir EK inicijuoti mokslines studijas bei

⁶⁸ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje Nr. C-453/99“, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A61999CJ0453>

⁶⁹ *Ibid.*

šio klausimo svarstymus ir siūlymų teikimus (tuo pagrindu buvo išleistos minėtos Žalioji ir Baltoji knygos)⁷⁰.

Kiek vėliau nagrinėtoje *Manfredi ir kiti* byloje ESTT išaiškino, kad „bet kuris asmuo turi teisę prašyti atlyginti patirtą žalą, jeigu tarp SESV 101 straipsniu draudžiamo kartelio ir šios žalos egzistuoja priežastinis ryšys ir iš veiksmingumo principo ir asmens teisės prašyti atlyginti karteliu arba veiksmais padarytą žalą, išplaukia, kad žalą patyrusiems asmenims turi būti sudaryta galimybė prašyti atlyginti ne tik faktiškai patirtą žalą, bet taip pat ir negautas pajamas bei palūkanas“⁷¹. Galima teigti, ši byla, kaip anksčiau minėta *Courage v. Crehan* byla, įtvirtino pagrindinį principą, pagal kurį kiekvienas asmuo, patyręs žalą dėl konkurencijos teisės taisyklių pažeidimo, turi turėti teisę kreiptis į nacionalinius teismus ir reikalauti jos atlyginimo⁷².

Vadovaujantis aukščiau nurodytomis precedentinėmis ESTT bylomis, matyti, kad jos vienas svarbiausių pagrindų asmeniui, reikalaujant atlyginti žalą, padarytą neteisėtais konkurencijos veiksmais⁷³. Būtent šiose bylose vienareikšmiškai konstatuojama, kad žala, patirta dėl konkurencijos teisės pažeidimo, gali būti atlyginama tuomet, kai yra nustatomas priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos. Tačiau svarbu pabrėžti, kad šiose bylose pateikiama priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos samprata yra gana abstrakti ir detaliau neanalizuojama.

1.4. Priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumai: faktinis ir teisinis priežastinis ryšys

Bendra pareiga įrodyti, kad tarp asmens neteisėtų veiksmų ir padarytos žalos yra priežastinis ryšys, visais atvejais tenka asmeniui, kuris kreipiasi į teismą dėl patirtos žalos atlyginimo. Ta pati taisyklė taikoma ir civilinėse bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus. Tačiau praktikoje ieškovai ne visada gali sugebėti įrodyti tikslų priežastinį ryšį tarp neteisėto elgesio ir patirtos žalos, kadangi sunku nustatyti, ar tokie nuostoliai atsirado dėl antikonkurencinio asmens elgesio ar tai galėjo lemti kiti veiksniai (pvz., nekompetencija, išteklių stoka, kiti išoriniai veiksniai). Svarbu pabrėžti, kad taikant asmeniui civilinę atsakomybę, turi būti laikomasi sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principų, kas reiškia, kad priežastinis ryšys, būdamas būtina civilinės atsakomybės sąlyga, kaip minėta, visais atvejais turi būti nustatomas itin kruopščiai.

Šiandien yra pripažįstama, jog priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo procesą sudaro dvi stadijos. H. L. A. Hart ir Tony Honor teigė, kad „priežastinis ryšys

⁷⁰ Skorupskas, *supra note* 3: 322.

⁷¹ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 13 d. sprendimas byloje Nr. C-295/04“, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1540639281080&uri=CELEX:62004CJ0295>

⁷² Skorupskas, *op. cit.*

⁷³ *Ibid.*

apima du komponentus: aktualus priežastinis ryšys (arba faktinis priežastinis ryšys) ir artimiausias priežastinis ryšys (arba teisinis priežastinis ryšys)⁷⁴. Pirmojo etapo metu yra nustatomas faktinis priežastinis ryšys, kuriam nustatyti naudojamas „conditio sine qua non“ testas (kitai dar vadinamas ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija)⁷⁵. Anglijoje šis testas dar vadinamas „jei ne“ (angl. *but-for-test*) testu⁷⁶. Galima teigti, kad šiame etape „atliekama tokia protinė operacija, kurios metu užduodamas klausimas, ar konkreti pasekmė (pasekmės) būtų atsiradusios, jei šio veiksmo (veiksmų) nebūtų buvę“⁷⁷. Jei į minėtą klausimą atsakoma „ne“, tuomet yra laikoma, kad yra faktinis priežastinis ryšys tarp veiksmo (veiksmų) ir kilusios pasekmės (pasekmių)⁷⁸. Tuo tarpu, jeigu atsakymas būtų, kad žala vis tiek būtų atsiradusi, net jeigu ir nebūtų buvę asmens neteisėtų veiksmų, tuomet yra laikoma, kad asmens veiksmas (veiksmas) nesukėlė pasekmės (pasekmių)⁷⁹. Pavyzdžiui, dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjęs asmuo turi tiksliai įrodyti, kad jeigu nebūtų buvę konkurencijos teisės pažeidimo, jis nebūtų patyręs žalos. Tačiau jeigu yra nustatoma, kad asmeniui žala būtų kilusi nepaisant to, kad yra padarytas konkurencijos teisės pažeidimas, t.y. žalą galėjo sukelti kiti išoriniai, nuo konkurencijos teisės pažeidėjo nepriklausantys, veiksniai (pavyzdžiui, rinkoje sumažėjusios prekių arba paslaugų kainos, sumažėjusi prekių arba paslaugų paklausa), tikėtina, kad asmens padaryti konkurencijos teisės pažeidimai, net jei jie ir nėra neteisėti, nesukėlė žalos, dėl ko tikėtina, kad asmeniui civilinė atsakomybė nebus taikoma.

Faktinį priežastinį ryšį yra sudėtinga nustatyti tuomet, kai be asmens, atlikusio neteisėtus veiksmus, egzistuoja dar kelios priežastys, galėjusios sukelti žalą. Tokie atvejai gali būti skirstomi į:

- 1) prisidėjimą prie nusikaltimo, kurstymą ir skatinimą,
- 2) alternatyvių priežasčių atvejus,
- 3) konkuruojančių priežasčių atvejus.

Pažymėtina, kad pirmąjį atvejį galima apibrėžti kaip bendrininkavimo atvejus siaurąją prasme, kurie skirstomi į (1) subjektyvų bendrininkavimą ir (2) objektyvų bendrininkavimą⁸⁰. Subjektyvus bendrininkavimas (angl. *joint tortfeasors*) reiškia, kad keli pažeidėjai veikia

⁷⁴ „Rethinking Actual Causation in Tort Law“, *Harvard Law Review*, 130, 8 (2017): 2163, <https://harvardlawreview.org/2017/06/rethinking-actual-causation-in-tort-law/>

⁷⁵ European Group on Tort Law, *supra note 56*: 43.

⁷⁶ Evelina Ivanauskienė, „Deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės pagrindų konkurencija (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016), 71, <https://www.mruni.eu/upload/iblock/1a4/jurisprudencija-295-317psl-lyanauskiene.pdf>

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Lombardi, *supra note 11*: 15-16.

⁸⁰ Simona Selelionytė – Drukteinienė, „Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė?“, *Jurisprudencija* 3, 121 (2010): 238, <https://www.mruni.eu/upload/iblock/6d0/13drukteiniene.pdf>

bendrai, t. y. turėdami bendrą ketinimą sukelti žalą⁸¹. Konkurencijos teisėje subjektyvaus bendrininkavimo atveju gali būti pripažįstami konkurenciją ribojantys susitarimai tarp dviejų ir daugiau ūkio subjektų, kuriais šalys siekia riboti ir iškraipyti konkurenciją ir žino, kad dėl tokių jų bendrų tyčinių veiksmų gali kilti žala kitiems asmenims (fiziniams arba juridiniams). Pažymėtina, kad tokiu atveju pažeidėjams turi būti taikoma solidari civilinė deliktinė atsakomybė, o priežastinis ryšys tarp kelių pažeidėjų neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos yra preziumuojamas, dėl ko nukentėjusiam asmeniui šios civilinės atsakomybės sąlygos nereikia įrodinėti⁸². Tuo tarpu pareiga paneigti, kad tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos nėra priežastinio ryšio, tenka teisės pažeidėjui.

Objektyvus bendrininkavimas reiškia atvejus, kai žala atsiranda tik dėl kelių atskirų, pavienių priežasčių sąveikos (angl. *several concurrent tortfeasors*), t. y., „kai keli pažeidėjai veikia atskirai, neturėdami ketinimo sukelti žalą ir vienas apie kito neteisėtus veiksmus dažniausiai nežinodami, tačiau žala atsiranda tik dėl to, kad kiekvieno jų veiksmai buvo būtina žalos atsiradimo priežastis“⁸³. Simona Selelionytė – Drukteinienė teigia, kad „nors šiuo atveju nėra pažeidėjų bendrininkavimo tikraja, klasikine subjektyviaja prasme, veiksmų bendrumas pasireiškia tuo, kad, nesant bent vienos iš priežasčių, žala nebūtų atsiradusi“⁸⁴. Taigi, galima teigti, kad šiuo atveju gali būti konstatuojamas faktinio priežastinio ryšio tarp kiekvieno iš pažeidėjų veiksmų ir atsiradusios žalos egzistavimas⁸⁵. Objektvų bendrininkavimą draudžiamų susitarimų, kuriais siekiama apriboti ir iškraipyti konkurenciją, atveju gali būti sunku įsivaizduoti, kadangi šiuo atveju asmenų veiksmai paprastai yra suderinti ir yra žinoma, kad dėl jų gali atsirasti žala kitam asmeniui. Be to, du ar daugiau ūkio subjektai, piktnaudžiaujantys dominuojančia padėtimi (pavyzdžiui, taikydami grobuonišką kainodarą⁸⁶), net ir neveikdami bendra tyčia, paprastai žino apie vienas kito neteisėtus veiksmus konkurentų atžvilgiu ir supranta, kad dėl to gali atsirasti žala ne tik pašalintiems iš rinkos konkurentams (ūkio subjektams), bet ir vartotojams.

Alternatyvių priežasčių situacija (angl. *alternative tortfeasors*) reiškia atvejus, kai yra žinoma, jog žalą sukėlęs pažeidėjas yra tarp pavojingus veiksmus atlikusių asmenų, tačiau nėra aišku, kuris faktiškai sukėlė žalą, nes esamoje situacijoje nukentėjusiojo žalą galėjo sukelti bet

⁸¹ Selelionytė – Drukteinienė, *supra note* 80: 235-236, taip pat žr. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014“, TAR, <http://liteko.teismai.lt/viesasprenidimupaieska/tekstas.aspx?id=66b3795d-9e8d-422c-881d-7262b46587b9>

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*, 236, taip pat žr. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-50-695/2016“, TAR, <http://eteismai.lt/byla/49220687318153/3K-3-50-695/2016>.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*, 239.

⁸⁶ Tai atvejai, kuomet yra siekiama itin mažomis ar net nuostolingomis kainomis išstumti konkurentus iš rinkos.

kuris iš pavojingai veikusiųjų⁸⁷. Šiuo atveju svarbu paminėti plačiai analizuotas „medžioklės bylas“, kai du ar trys žmonės ginklais šauna į praeivį ir nėra aišku, kuris konkrečiai iš šovusiųjų sukėlė nukentėjusiojo mirtį⁸⁸. Galima teigti, kad alternatyvių priežasčių atveju yra susiduriama su faktinio priežastinio ryšio nustatymo problema, t.y. nors aišku, kad faktinis priežastinis ryšys tarp kažkurio iš pažeidėjų veiksmų ir atsiradusių pasekmių tikrai egzistuoja, tačiau neaišku, kurio konkrečiai tiriamo atsakovo veiksmai faktiniu priežastiniu ryšiu yra sietini su atsiradusiomis pasekmėmis⁸⁹. PETL 3:103 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „esant veiksmyų daugetui, jeigu kiekvienas iš veiksmyų potencialiai galėjo sukelti žalą, tačiau lieka neaišku, kuris iš jų žalą sukėlė, kiekvienas iš veiksmyų laikomas žalos atsiradimo priežastimi pagal tikimybę, kad būtent šis veiksmas sukėlė nukentėjusiojo žalą“⁹⁰. Vadovaujantis minėta PETL nuostata, matyti, kad PETL kūrėjai alternatyvių priežasčių atveju siūlo pažeidėjų atžvilgiu ne tokią griežtą kaip solidariosios atsakomybės taisyklę – kiekvienu atveju turėtų būti įvertinama, kokia yra tikimybė, kad žalą sukėlė atskiras (potencialus) pažeidėjas, kas autorės nuomone, daugiau panašu į dalinę civilinę atsakomybę⁹¹. Kita vertus, kai kuriose valstybėse, priešingai nei nurodyta PETL, remiamasi taisykle, kad esant alternatyvių priežasčių situacijai, turi būti taikoma solidari civilinė atsakomybė⁹². Pavyzdžiui, Lietuvoje ir Vokietijoje alternatyvių priežasčių situacija išsprendžiama taikant solidariją atsakomybę visų pažeidime dalyvavusių asmenų atžvilgiu (plačiau žiūrėti šio darbo 2 dalyje). Todėl esant alternatyvioms priežastims paprastai taikoma taisyklė, kad nukentėjusiajam asmeniui pakanka įrodyti tik tiek, kad kiekvienas iš galimai jam žalą sukėlusiu asmenų savo veiksmais tikėtina sukėlė žalą, tuo tarpu pareiga įrodyti, kad savo veiksmais nesukėlė žalos tenka atsakovui⁹³. Konkurencijos teisėje alternatyvių priežasčių atveju būtų galima apibūdinti situaciją, kai yra du tarpusavyje nesusiję ūkio subjektai, tuo pačiu metu piktnaudžiaujantys savo dominuojančia padėtimi ir kiekvienas jų galintis savo neteisėtais veiksmais pašalinti konkurentą iš rinkos, todėl nėra visiškai aišku, kuris iš šių ūkio subjektų, konkrečiai galėjo sukelti žalą savo konkurentui. Autorės nuomone, remiantis PETL įtvirtintomis nuostatomis, šiuo atveju ūkio subjektams turėtų būti taikoma dalinė civilinė atsakomybė, kadangi yra sunku įžvelgti jų neteisėtų veiksmų bendrumą.

⁸⁷ Selelionytė – Drukteinienė, *supra note* 80: 236.

⁸⁸ Jane Stapleton, „Factual causation“ *Federal law review* 38, 3 (2010): 481, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/FedLawRw/2010/20.pdf>

⁸⁹ Selelionytė – Drukteinienė, *op. cit.*, 240.

⁹⁰ *Ibid.*, 236.

⁹¹ *Ibid.*, 241.

⁹² Stapleton, *op. cit.*

⁹³ Ken Oliphant, „Uncertain Factual Causation in the Third Restatement: Some Comparative Notes“, *William Mitchell Law Review* 37, 3 (2011): 1603, <https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1408&context=wmlr>

Paskutinis sudėtingesnių priežastinio ryšio nustatymo atvejų yra tuomet, kai yra konkuruojančios priežastys (angl. *concurrent tortfeasors*). Tai reiškia, kad keli pažeidėjai veikia atskirai, nesusitarę tarpusavyje, ir yra nustatoma, kad kiekvienas iš pažeidėjų, veikdamas be kitų, būtų sukėlęs tokią žalą, kuri faktiškai buvo sukelta⁹⁴. Esant konkuruojančių priežasčių atvejui žalos atsiradimo priežastys paprastai yra pavienės ir viena nuo kitos nepriklausomos, tačiau kiekviena galinti sukelti tokią pačią žalą, kaip sukėlė abi priežastys⁹⁵. Šiuo atveju kaip pavyzdį būtų galima paminėti plačiai analizuotą situaciją, kai A ir B padega C namą, kuris visiškai sudega; tyrimų metu įrodoma, kad jei namą būtų padegęs tik A, jis vis tiek būtų sudegęs visas, tačiau jei namą būtų padegęs tik B, jis irgi būtų sudegęs visas. Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, matyti, kad tiek A, tiek B veiksmai galėjo sukelti žalą, dėl ko jiems turi būti taikoma solidarioji civilinė atsakomybė. Konkurencijos teisės atveju būtų galima panaudoti aukščiau nurodytą pavyzdį apie ūkio subjektus, piktnaudžiaujančius savo dominuojančia padėtimi, tačiau svarbu pabrėžti, kad konkuruojančios priežastys bus tik tuo atveju, jeigu ūkio subjektai pradėjo piktnaudžiauti savo dominuojančia padėtimi vienu metu. Jeigu žalą sukėlusios priežastys (dviejų ūkio subjektų piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi) įvyko ne tuo pačiu metu, gali būti, kad pirmojo ūkio subjekto piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi (pavyzdžiui, grobuoniškos kainodaros taikymas) sukėlė visą žalą nukentėjusiajam asmeniui, o kito ūkio subjekto piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi žalos daugiau žalos nepadarė, dėl ko jam civilinė deliktinė atsakomybė nebus taikoma.

Pažymėtina, kad konkurencijos teisės atveju įrodyti, kad konkretus konkurencijos teisės pažeidimas sukėlė žalą, yra itin sudėtinga, kadangi šiuo atveju reikia išanalizuoti ne tik konkretų antikoncepcinį veiksma, bet taip pat ir ekonominius veiksnus, taip pat galėjusius lemti žalos atsiradimą. Pavyzdžiui, jeigu ūkio subjektas pasitraukimą iš rinkos grindžia kito ūkio subjekto dominuojančia padėtimi, tai nebūtinai reikš, kad jo pasitraukimas iš rinkos ir dėl to jam atsiradusi žala buvo įtakoti dominuojančio subjekto užimama padėtimi rinkoje. Reikia pabrėžti, kad įmonės pasitraukimą iš rinkos gali įtakoti daugelis kitų veiksnių, pavyzdžiui, įmonės veiklos neefektyvumas, nepelningumas ir kiti veiksniai. Šiuo atveju galima paminėti Aleksander Peczenik teiginį, kad „priežastinio ryšio įrodymų vertinimas turi būti pagrįstas logika“, t.y. „jeigu veiksmas yra pakankamas ir būtinas žalai atsirasti, galima teigti, kad yra stiprus priežastinis ryšys, tuo tarpu, jeigu veiksmas yra pakankama sąlyga, kuri dalyvavo su kitomis žala galėjusiomis sukelti sąlygomis, pagrįstai teigti, kad yra priežastinis ryšys, negalima“⁹⁶. Teisininkas Anthony Mason, panašiai kaip ir Aleksander Peczenik, teigė, kad „nustatant vien tik

⁹⁴ Selelionytė – Drukteinienė, *supra note* 80: 237.

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Lombardi, *supra note* 11: 29.

faktinį priežastinį ryšį (angl. *but-for-test*), gali būti ignoruojami kiti įvykiai ar veiksniai, kurie gali turėti įtakos civilinės atsakomybės atsiradimui⁹⁷. Šis teisininkas teigė, kad „remiantis vien tik faktinio priežastinio ryšio teorija, gali susiklostyti absurdiška situacija, kuomet būtų pernelyg išplečiamos atsakomybės ribos“⁹⁸. Taigi vien fakto, kad yra padarytas konkurencijos teisės pažeidimas ir dėl to tariamai kilo žala nustatyti nepakanka, t.y. turi būti atsižvelgiama į daugelį kitų faktų, galėjusių sukelti žalą, o tai reiškia, kad turi būti nustatomas antrasis priežastinio ryšio etapas – teisinis priežastinis ryšys.

Pažymėtina, kad teisinio priežastinio ryšio metu yra sprendžiama, ar padariniai teisine prasme nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo⁹⁹. Būtent šiame priežastinio ryšio nustatymo etape, kiek skirtingai nei pirmajame, naudojama civilinės atsakomybės ribas siaurinti priežastinio ryšio teorija (viena ar kelios)¹⁰⁰, kurios tiesiogiai yra įtvirtintos PETL 3:201 straipsnyje. Nustatant teisinį priežastinį ryšį, teismai atsižvelgia į šiuos kriterijus (svarbu pabrėžti, kad tai nėra baigtinis sąrašas):

- 1) žalos numatomumą protingam asmeniui veiksmų (neveikimo) metu, ypač atsižvelgiant į žalingų veiksmų (neveikimo) ir pasekmių artimumą laiko ir erdvės aspektu,
- 2) ginamo intereso prigimtį ir vertę,
- 3) atsakomybės pagrindą,
- 4) įprastinės gyvenimiškos rizikos apimtį,
- 5) pažeistos normos ginamąjį tikslą¹⁰¹.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta matyti, kad nustatant faktinį priežastinį ryšį, yra vertinama, ar konkretus konkurencijos teisės pažeidimas sukėlė žalą, tuo tarpu nustatant teisinį priežastinį ryšį, vertinama teisės pažeidėjo numatomumas, kad dėl to gali kilti žala, taip pat teisės pažeidimo artimumas su kilusia žala laiko ir erdvės aspektais. Pažymėtina, kad siekiant tinkamai nustatyti asmeniui taikytiną civilinę atsakomybę visuomet turi būti nustatomi minėti priežastinio ryšio etapai, kadangi tik taip gali būti užtikrinama, kad nei nukentėjusio, nei neteisėtus veiksmus atlikusio asmens teisės bei teisėti interesai nebus pažeisti.

⁹⁷ Bruce Yeldham, Mary Vitalone and Louise Moussa, „Causation under the Civil Liability Act“, Yeldham Price O’Brien Lusk, žiūrėta 2018 m. spalio 28 d., <http://www.ypol.com.au/causation-under-the-civil-liability-act/>

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Ivanauskienė, *supra note* 76.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 72.

¹⁰¹ *Ibid.*, 76.

2. PRIEŽASTINIO RYŠIO NUSTATYMO YPATUMAI ES VALTYBIŲ NARIŲ KONKURENCIJOS TEISĖJE

Vienas pagrindinių Direktyvos tikslų yra ES valstybėse narėse taikomų teisės normų bei taisyklių, kuriomis reglamentuojami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, suvienodinimas. Vis dėl to, autorės nuomone, Direktyva ne visiškai užtikrina vienodą taisyklių, susijusių su žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimu, taikymą. Tai patvirtina faktas, kad Direktyvoje nėra įtvirtintos nuostatos, susijusios su priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, nustatymu. Būtent Direktyva paliekama teisė ES valstybėms narėms, remiantis nacionaliniais teisės aktais, spręsti, ar tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys.

Nors ES valstybių narių teisinėje sistemoje priežastinio ryšio samprata yra panaši, tuo pačiu čia galima įžvelgti nemažai skirtumų. Tai, kad ES valstybėse narėse priežastinio ryšio nustatymo taisyklės yra skirtingos, pripažino ir Ashurst advokatų kontora, atlikusi įvairiose ES valstybėse narėse taikomų priežastinio ryšio taisyklių, analizę¹⁰². Be to, ES valstybėse narėse priežastinio ryšio principų ieškiniams dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus įgyvendinimas rodo, kad griežti priežastinio ryšio nustatymo reikalavimai gali riboti tam tikrų kategorijų ieškovų galimybes reikšti reikalavimus teisme dėl žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo, tokiu būdu pažeidžiant ES įtvirtintą veiksmingumo principą¹⁰³.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, šiame skyriuje autorė analizuos priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumus pasirinktose ES valstybėse narėse, bendrai apžvelgiant priežastinio ryšio sampratą tų valstybių civilinėje teisėje bei nacionalinių teismų bylas, kuriose sprendžiamas žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo klausimas.

2.1. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Vokietijos civilinėje teisėje

Vokietijos civilinėje teisėje pareiga atlyginti žalą, kilusią dėl civilinės teisės pažeidimo, įtvirtinta Vokietijos civilinio kodekso (vok. „*Bürgerlichen Gesetzbuches*“) (toliau – **BGB**) 823 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „asmuo, kuris tyčia ar dėl neatsargumo neteisėtai padaro žalą kito asmens gyvybei, kūnui, sveikatai, laisvei, turtui ar kitoms asmens teisėms, turi pareigą atlyginti tam asmeniui dėl to kilusią žalą“¹⁰⁴; 826 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „asmuo, kuris priešingais viešajai tvarkai veiksmais padaro žalą kitam asmeniui, privalo atlyginti dėl to

¹⁰² Denis Waelbroeck, Donald Slater and Gil Even-Shoshan, *Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules: comparative report*, (Brussels, 2004), http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/comparative_report_clean_en.pdf

¹⁰³ Lianos, *supra note* 12: 19.

¹⁰⁴ „German Civil Code“, Federal Law Gazette, žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/

patirtą asmens žalą¹⁰⁵; bei 839 straipsnyje, kuriame įtvirtinta pareiga atlyginti žalą, kilusią dėl pareigos atlikti tam tikrus veiksmus nesilaikymo (neveikimo)¹⁰⁶. Pažymėtina, kad BGB nėra atskirai išskiriama nuostata dėl priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos. Tačiau iš minėtų BGB nuostatų matyti, kad asmuo, atlikęs neteisėtus veiksmus kito asmens atžvilgiu, žalą atlyginti privalo tik tuo atveju, kai tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos yra nustatomas priežastinis ryšys.

Vokietijos civilinėje teisėje skiriami du priežastinio ryšio nustatymo etapai – faktinis priežastinis ryšys (vok. „*Kausalität im natürlichen Sinne*“) ir teisinis priežastinis ryšys (vok. „*Kausalität im rechtlichen Sinne*“)¹⁰⁷. Toks priežastinio ryšio etapų skirstymas Vokietijos civilinėje teisėje grindžiamas tuo, kad, visų pirma, reikia išskirti „priežastinį ryšį kaip atsakomybės pagrindą“ (vok. „*Haftungsbegründende Kausalität*“), kuris susieja asmens neteisėtus veiksmus (neveikimą) su saugomos teisės ir (arba) interesų pažeidimu, kita vertus turi būti išskiriamas priežastinis ryšys, lemiantis atsakomybės mastą (vok. „*Haftungsausfüllende Kausalität*“), kitaip tariant atsakomybę ribojantis priežastinis ryšys¹⁰⁸.

Faktinis priežastinis ryšys pagal Vokietijos civilinę teisę vertinamas vadovaujantis ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija (vok. „*Äquivalenztheorie*“ arba angl. „*but-for-test*“), kuria remiantis yra nustatoma, ar neteisėtas veiksmas (neveikimas) sukėlė žalą¹⁰⁹. Būtent šiuo atveju taikomi metodai, leidžiantys susiklosčiusią situaciją suvokti priešingai: visų pirma, gali būti naudojamas „pašalinimo testas“, pagal kurį atsakovo elgesys pašalinamas iš „scenos“, visas kitas sąlygas paliekant tokias pačias, antra, gali būti naudojamas „pakeičiantis testas“, pagal kurį asmens neteisėtas elgesys pakeičiamas priešingomis aplinkybėmis, kai atsakovas veikė teisėtai, visas kitas sąlygas paliekant tokias pačias¹¹⁰. Tačiau svarbu pabrėžti, kad ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija suteikia tam tikrą teisinį priežastinio ryšio neapibrėžtumą, vertinant, ar tarp neteisėto veiksmo (neveikimo) ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys, kadangi reikia vertinti daugelį aplinkybių, galimai galėjusių sukelti žalą, o tai gali lemti žalos įrodinėjimo proceso vilkinimą ir apskritai ribotas nukentėjusiojo asmens galimybes pagrįsti priežastinį ryšį tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir jam kilusios žalos¹¹¹. Siekiant išspręsti minėtą problemą, Vokietijos civilinėje teisėje, nustatant faktinį priežastinį ryšį, papildomai remiamasi daugiau

¹⁰⁵ *Supra note* 104.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Walter Van Gerven, Pierre Larouche and Jeremy Lever, *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law* (Oxford: Hart Publishing, 2000), 453.

¹⁰⁸ Lianos, *supra note* 12: 27.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 27-28.

¹¹⁰ *Ibid.*, 28.

¹¹¹ Walter Van Gerven, Jeremy Lever and Pierre Larouche, *Common law of Europe casebooks: tort law* (Oxford: Hart Publishing, 2000), 397.

apibendrinančia adekvataus priežastinio ryšio teorija (vok. „*Adäquanztheorie*“)¹¹², kurią taikant pakanka nustatyti, kad neteisėti veiksmai (neveikimas) tikėtinai sukėlė žalą. Kitaip tariant faktas (neteisėtas veiksmas arba neveikimas) turėtų būti laikomas tinkama žalos atsiradimo priežastimi, jei jis reikšmingai padidino objektyvią žalos atsiradimo galimybę¹¹³. Vokietijos civilinėje teisėje paprastai laikomasi nuostatos, kad įvykis gali būti pakankama, nors ir nevienintelė, konkretaus rezultato priežastis. Todėl galima teigti, kad Vokietijos civilinė teisė priima labiau apibendrinančią priežastinio ryšio teoriją apie tinkamą priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, iš esmės pagrįstą tikimybe¹¹⁴.

Nors adekvataus priežastinio ryšio teorija ir palengvina nukentėjusio asmens galimybę pagrįsti faktinį priežastinį ryšį, tačiau šia teorija yra pernelyg išplečiamos civilinės atsakomybės ribos, kas reiškia, kad asmuo gali būti įpareigotas atlyginti žalą net ir tuo atveju, jeigu yra labai maža tikimybė, kad dėl jo neteisėtų veiksmų (neveikimo) kilo žala, todėl galima teigti, kad ši teorija neįtvirtina konkrečių kriterijų (sąlygų), kuriais remiantis būtų galima tiksliai atsakyti į klausimą, ar tam tikras įvykis (įvykiai) yra adekvatus (adekvatūs) kilusiai žalai¹¹⁵. Siekiant kuo labiau apriboti taikytinos civilinės atsakomybės apimtį, Vokietijos civilinėje teisėje taikoma teisės normos apimties teorija (vok. „*Schutzzweck der Norm*“)¹¹⁶. Remiantis šia priežastinio ryšio teorija, asmeniui civilinė atsakomybė taikoma tik tuomet, kai padaryta žala patenka į garantuojamos teisės normos apsaugos tikslą¹¹⁷. Taigi šiuo atveju prioritetas taikomas pažeistos teisės normos analizei¹¹⁸.

Pažymėtina, kad Vokietijos civilinėje teisėje yra įtvirtinta solidariosios civilinės atsakomybės taikymo galimybė, kai žalą savo neteisėtais veiksmais sukelia keli asmenys. Tai patvirtina BGB 830 straipsnio 1 dalis, kurioje numatyta, kad, „jeigu daugiau nei vienas asmuo bendrais neteisėtais veiksmais sukėlė žalą arba neįmanoma tiksliai nustatyti, kuris iš jų savo neteisėtais veiksmais sukėlė žalą, kiekvienas iš jų yra atsakingas už padarytą žalą“¹¹⁹. Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, matyti, kad esant keletui asmenų, kurie neteisėtais veiksmais sukėlė žalą kitam asmeniui, Vokietijos civilinė teisė teikia pirmenybę visų atsakovų solidariosios civilinės atsakomybės taikymui, kadangi nukentėjęs asmuo gali neturėti galimybės įrodyti kiekvieno pažeidėjo neteisėtais veiksmais padarytos jam žalos dalį. Solidariosios civilinės atsakomybės taikymas, esant pažeidėjų daugumai, Vokietijos civilinėje teisėje taip pat

¹¹² Waelbroeck, Slater and Even-Shoshan, *supra note* 102.

¹¹³ Lianos, *supra note* 12: 28.

¹¹⁴ Josine Spier, *Unification of tort law: causation* (Boston: Kluwer Law International, 2000), 64.

¹¹⁵ *Ibid.*, 66.

¹¹⁶ *Ibid.*, 65-66.

¹¹⁷ Šimėnaitė, *supra note* 29: 22.

¹¹⁸ Van Gerven, Lever and Larouche, *supra note* 11:398.

¹¹⁹ *Supra note* 104.

grindžiamas BGB 426 straipsniu, pagal kurį asmenys neteisėtais veiksmais (neveikimu) padarę teisės pažeidimą, privalo atlyginti visą dėl to patirtą žalą¹²⁰ (šiuo atveju laikomasi principo „viskas arba nieko“¹²¹). Todėl šiuo atveju nėra vertinamas priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga kiekvieno iš pažeidėjų atveju, dėl ko asmeniui civilinė atsakomybė gali būti taikoma net ir tais atvejais, kai jis savo neteisėtais veiksmais (neveikimu) prie žalos atsiradimo prisidėjo tik labai maža dalimi.

Priežastinio ryšio neapibrėžtumas Vokietijos civilinėje teisėje pasireiškia tuo, kad apibendrinta adekvataus priežastinio ryšio teorija yra ribojama siaurų ribų ir griežtų standartų, taikomų kartu su priežastiniu ryšiu kaip atsakomybės pagrindu (vok. „*Haftungsbegründende Kausalität*“). Pirma, vadovaujantis minėtomis teorijomis, matyti, kad Vokietijos civilinėje teisėje nepakanka įrodyti, kad atsakovas sukėlė žalos atsiradimo riziką, kadangi remiantis laiko ir erdvės aspektais, atsakovo neteisėti veiksmai turi būti tinkami žalai kilti. Antra, pagal Vokietijos civilinio proceso kodekso (vok. *Zivilprozessordnung*) (toliau – **ZPO**) 286 straipsnį yra reikalaujama, kad „teismas, remdamasis neginčijamais įrodymais ir savo vidiniu įsitikinimu nustatytų, ar konkretus teisės pažeidimas sukėlė žalą“¹²². Tai reiškia, kad daugeliu atvejų, net jeigu reikalavimas yra iš esmės pagrįstas, tačiau nėra pateikta reikalavimą patvirtinančių įrodymų, ieškiny bus atmestas¹²³. Pažymėtina, kad Vokietijos civilinėje teisėje yra pripažįstama bendra taisyklė, kad kiekviena šalis privalo įrodyti faktus, kuriais remiasi, norėdama pagrįsti savo reikalavimą¹²⁴. Taigi faktą, kad tarp asmens neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys, taip pat privalo pagrįsti asmuo, kuris kreipiasi į teismą su reikalavimu atlyginti žalą¹²⁵. Asmens, kuris kreipiasi į teismą su reikalavimu atlyginti žalą, pareiga įrodyti patirtą žalą palengvinama tais atvejais, kai byloje yra *prima facie* įrodymų¹²⁶, kurių ieškovui nereikia įrodinėti, todėl šiuo atveju pareiga paneigti byloje esančius *prima facie* įrodymus tenka atsakovui¹²⁷.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta aukščiau, matyti, kad Vokietijos civilinėje teisėje taikomos net kelios priežastinio ryšio teorijos: visų pirma, taikoma „*conditio sine qua non*“ teorija, antra, taikoma adekvataus priežastinio ryšio teorija, kurios paskirtis yra palengvinti faktinio priežastinio ryšio įrodinėjimo procesą, taikant tikimybių teoriją, trečia, taikoma teisės

¹²⁰ *Supra note* 104.

¹²¹ Lianos, *supra note* 12: 29.

¹²² „German Code of Civil Procedure“, Federal Law Gazette, žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html

¹²³ Christian Wolf and Nicola Zeibig, *Evidence in Civil Law Germany* (Maribor: Institute for Local Self-Government and Public Procurement, 2015), 21.

¹²⁴ *Ibid.*, 31.

¹²⁵ Lianos, *op.cit.*

¹²⁶ Tai įrodymai (dokumentai, sutartys, nutarimai ir kiti dokumentai), kurie yra oficialiai patvirtinti kitų institucijų ar įstaigų.

¹²⁷ Lianos, *op. cit.*, 30.

normos apimties teorija, kuria vertinama, ar į pažeistos teisės normos apsaugos apimtį patenka nukentėjusio asmens patirta žala. Pažymėtina, kad taikant visas šias teorijas vis tiek išlieka neišku, kokiais konkrečiais kriterijais remiantis turi būti nustatomas priežastinis ryšys.

Vokietijos konkurencijos įstatymo (vok. „*Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen*“) (toliau – **GWB**) 33 straipsnio 1 dalis, įtvirtinanti pareigą kompensuoti dėl SESV 101 ir 102 pažeidimo atsiradusią žalą¹²⁸, reikalauja, kad būtų nustatytas priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos. Pažymėtina, kad šiuo atveju svarbu taikyti adekvataus priežastinio ryšio teoriją (vok. „*Adäquanztheorie*“), pagal kurią iš esmės konkurencijos teisės pažeidimas turi būti pakankamas, kad būtų patirti konkretūs finansiniai nuostoliai, be to, yra reikalaujama, kad patirta žala (apibrėžiama atsižvelgiant į žalos tipą, lygį ir kilmę) atitiktų pažeistos nuostatos apsauginį tikslą¹²⁹.

Iki Direktyvos Vokietijos konkurencijos teisėje įgyvendinimo, paprastai nebuvo galima daryti prielaidos (prezumpcijos) apie būtiną priežastinį ryšį tarp draudžiamo susitarimo ir kilusios žalos. Tačiau tiesioginiam pirkėjui tai neapribodavo galimybės įrodyti priežastinį ryšį tarp draudžiamo susitarimo ir patirtos žalos¹³⁰. Situacija kiek skyrėsi dėl žalos, kurią dėl draudžiamų susitarimų patyrė netiesioginiai pirkėjai vėlesniuose tiekimo grandinės lygiuose, kur prekių ir (arba) paslaugų kainos paprastai gali priklausyti nuo keleto faktorių, susijusių su rinkos struktūra ir vyraujančia komercine strategija ir kita¹³¹. Tai reiškia, kad iš tikrųjų padidėjusi prekių ir (arba) paslaugų kaina mažmeninėje rinkoje galėjo būti nepriskirta draudžiamą susitarimą sudariusių dalyvių veiksams, o greičiausiai priskiriama tiesioginio pirkėjo nustatomų kainų strategijai (pavyzdžiui, paklausos ir pasiūlos elastingumas, konkurencijos intensyvumas ir kt.)¹³². Esant tokiai situacijai, priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga kiekvienu atveju turi būti vertinamas atskirai¹³³.

Autorės nuomone, svarbu paminėti keletą Vokietijos nacionaliniuose teismuose nagrinėtų bylų, kuriose yra sprendžiamas priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos klausimas.

Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (vok. „*Bundesgerichtshof*“) nagrinėtoje *ORWI* byloje teismas pripažino, kad netiesioginis pirkėjas patyrė žalą dėl kartelinio susitarimo¹³⁴. Šioje byloje

¹²⁸ „Act against Restraints of Competition“, Federal Law Gazette, žiūrėta 2018 m. lapkričio 13 d., http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gwb/

¹²⁹ Lianos, *supra note* 12: 31.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*

¹³² „Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. KZR75/10“, DEJURE, <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=28.06.2011&Aktenzeichen=KZR%2075/10>

¹³³ Lianos, *op. cit.*

¹³⁴ *Op. cit.*, 132.

ORWI (ieškovas), remdamasis 2001 m. gruodžio 21 d. EK sprendimu, pareiškė ieškinį dėl žalos atlyginimo savaiminio kopijavimo popieriaus gamintojui (atsakovas)¹³⁵. Šioje byloje ieškovas buvo netiesioginis pirkėjas, kadangi realiai popierių įsigydavo iš atsakovo gaminamo popieriaus platintojo, kuris buvo 100 proc. atsakovo dukterinė įmonė¹³⁶.

Pirmosios ir antrosios instancijos teismai ieškovo ieškinį atmetė, teigdami, kad šiuo atveju ieškovas yra netiesioginis pirkėjas, dėl ko neturi teisės reikalauti, kad atsakovas atlygintų jam dėl kartelinio susitarimo patirtą žalą¹³⁷. Vis dėlto Vokietijos Aukščiausiasis Teismas atmetė apeliacinės instancijos teismo sprendimą, teigdamas, kad „tiek tiesioginiams, tiek netiesioginiams pirkėjams turi būti suteikiama teisė pateikti ieškinį dėl žalos atlyginimo kartelio nariams“¹³⁸. Teismas pabrėžė, kad „ieškovas yra netiesioginis pirkėjas, dėl ko permoka buvo perkelta į kitą rinkos lygį, kas apsunkina ieškovo galimybę įrodyti dėl konkurencijos teisės pažeidimo kilusią žalą, vadovaujantis tinkamo priežastinio ryšio nustatymo teorija“¹³⁹. Teismas taip pat nurodė, kad atsižvelgiant į ekonominį pažeidimo sudėtingumą, kuris yra būdingas kainų nustatymui, „priežastinis ryšys tarp padidintų kainų nustatymo antrinėje rinkoje ir draudžiamo susitarimo turi būti kiekvienu atveju pagrįstas. <...> Būtent šis priežastinis ryšys turėtų būti nustatytas atsižvelgiant į hipotetinį kainų lygį nesant kartelio, ypač į tai, kad kainų padidėjimas priskiriamas kartelio susitarimui, o ne kitiems veiksniams, turintiems įtakos kainodaros strategijai“¹⁴⁰.

Kitoje byloje, priešingai nei minėtoje, teismas pripažino, kad nėra priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir netiesioginiams pirkėjams kilusios žalos¹⁴¹. Šioje byloje ieškovas buvo netiesioginis pirkėjas, įsigijęs stiklo gaminius iš automobilių stiklo gamintojų, kurie buvo sudarę kartelinių susitarimą. Pažymėtina tai, kad, siekiant įrodyti atsakovų neteisėtus veiksmus (konkrečiai sudarytą kartelinių susitarimą) bei dėl to ieškovų patirtą žalą, buvo atliktas kainų pokyčių iki kartelio sudarymo, kartelio laikotarpiu ir po jo vertinimas¹⁴². Tačiau, teismo nuomone, šiuo vertinimu ieškovui *nepavyko pakankamai įrodyti, kad tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir jam kilusios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys*¹⁴³.

Vadovaujantis minėtomis bylomis, matyti, kad teismai šiose bylose priėmė visiškai skirtingus sprendimus. Vienoje byloje teismas, remdamasis hipotetine kainų lygio analize,

¹³⁵ *Supra note* 132.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ „Diuseldorfo regioninio teismo 2015 m. lapkričio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. O4/14“. DEJURE. <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=LG%20D%FCsseldorf&Datum=19.11.2015&Aktenz-eichen=14d%20O%204%2F14>

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

nustatė, kad yra priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir netiesioginiam pirkėjui kilusios žalos. Kitoje byloje teismas, remdamasis iš esmės analogiškais argumentais teigė, kad hipotetinė kainų lygio analizė nepakankama nustatyti, kad tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos netiesioginiams pirkėjams yra tiesioginis priežastinis ryšys. Taigi galima teigti, kad teismų praktika, susijusi su žalos atlyginimu už konkurencijos teisės pažeidimus, yra nevienoda.

2.2. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Prancūzijos civilinėje teisėje

Priešingai nei Vokietijos civilinėje teisėje, Prancūzijos civilinio kodekso (pranc. *Code Civil*) 1382 straipsnis taikomas kaip ieškinių dėl žalos atlyginimo teisinis pagrindas, kuris įtvirtina vieną bendrą civilinės atsakomybės kategoriją, nenumatančią jokių civilinės atsakomybės ribojimo taisyklių¹⁴⁴. Pažymėtina, kad Prancūzijos civilinio kodekso 1382 straipsnyje įtvirtinta, kad „bet koks žmogaus veiksmas, kuris sukelia žalą kitam asmeniui, įpareigoja asmenį, dėl kurio kaltės tai įvyko, kompensuoti visą dėl to patirtą žalą“¹⁴⁵. Taigi galima teigti, kad Prancūzijos civiliniame kodekse numatytas griežtas priežastinis ryšys (t.y. netolimos priežasties), kuris neišvengiamai įtakoja priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos teorijos pasirinkimą¹⁴⁶.

Prancūzijos civilinėje teisėje, kaip ir Vokietijoje, nustatant priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, taikomos įvairios teorijos. Visų pirma, faktinio priežastinio ryšio nustatymui taikoma ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija (lot. „*conditio sine qua non*“), pagal kurią kiekvienas neteisėtas veiksmas (neveikimas), lemiantis žalos atsiradimą, yra laikomas priežastimi¹⁴⁷. Antra, gali būti taikoma adekvataus priežastinio ryšio teorija (pranc. „*causalité adéquate*“). Tačiau svarbu pabrėžti, kad Prancūzijos civilinėje teisėje, skirtingai nei Vokietijos civilinė teisė, šios dvi teorijos laikomos atskiriomis ir viena nuo kitos nepriklausančiomis.

Pažymėtina, kad Prancūzijos civilinėje teisėje yra susiformavęs gana kritiškas požiūris dėl neapibrėžtos adekvataus priežastinio ryšio teorijos taikymo. Prancūzijos civilinėje teisėje pirmenybė teikiama taikant ekvivalentinio priežastinio ryšio teoriją, grindžiamą tuo, kad priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir kilusios žalos turi būti konkretus ir tiesioginis¹⁴⁸. Galima teigti, kad tokia išvada kilo iš Prancūzijos civilinio kodekso 1151 straipsnyje įtvirtintos nuostatos, kurioje įtvirtinta, kad „jei skolininkas tyčia pažeidžia savo

¹⁴⁴ Lianos, *supra note* 12:32.

¹⁴⁵ Ši nuostata įtvirtina bendrą principą, kad kiekvienas asmuo, kuris padarė žalą dėl savo kaltės, yra atsakingas ir turi atlyginti nukentėjusiajam dėl to patirtus nuostolius, o tai reiškia, kad siekiant asmeniui taikyti civilinę deliktinę atsakomybę pagal Prancūzijos civilinį kodeksą, reikia nustatyti tris civilinės atsakomybės sąlygas: kaltę, tiesioginę žalą bei priežastinį ryšį tarp kaltės ir kilusios žalos.

¹⁴⁶ Lianos, *op. cit.*

¹⁴⁷ Lombardi, *supra note* 11: 25.

¹⁴⁸ Van Gerven, Larouche and Lever, *supra note* 107: 424.

įsipareigojimus, kylančius iš sutarties, skolininkas privalo atlyginti kreditoriui tik tą žalą, kuri yra betarpiška ir tiesioginė sutartinio įsipareigojimo pažeidimo pasekmė¹⁴⁹. Taigi nepaisant to, kad ši nuostata reguliuoja nuostolių, kilusių iš sutartinių teisinių santykių, klausimus, galima pagrįstai teigti, kad šią nuostatą Prancūzijos teismai taip pat taiko spręsdami žalos, kilusios iš delikto, atlyginimo klausimus¹⁵⁰.

Aplinkybė, kad Prancūzijos teismai nepriima tikimybe pagrįstos tinkamos priežastinio ryšio teorijos¹⁵¹, reiškia, kad sprendžiant bylas dėl žalos atlyginimo, yra ignoruojamos kitos aplinkybės, galėjusios sukelti žalą (arba bent jau prisidėti prie žalos atsiradimo), pavyzdžiui, tokiu atveju nėra vertinama trečiosios šalies ar ieškovo, kaip nukentėjusio asmens, prisidėjimas prie žalos atsiradimo, taip pat nėra vertinamos nuo atsakovo valios nepriklausančios aplinkybės, kurių atsakovas negalėjo nei numatyti, nei išvengti¹⁵². Iš to, kas nurodyta, galima teigti, kad Prancūzijos civilinėje teisėje taikant aukščiau nurodytą griežto priežastinio ryšio teoriją, yra ribojama ne tik nukentėjusio asmens teisė pagrįsti esant priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, bet taip pat yra ribojama teisėjų teisė nustatyti priežastinį ryšį¹⁵³.

Siekiant išspręsti pernelyg griežto priežastinio ryšio nustatymo problemą, Prancūzijos mokslininkai pasiūlė du prievolių teisės reformų projektus¹⁵⁴. Pirmasis projektas buvo pateiktas Prancūzijos teisingumo ministrui 2005 metais, kurį koordinavo profesorius Pierre Català (toliau – **Català projektas**)¹⁵⁵. Antrąjį projektą, kuris susideda iš dviejų dalių, kurių viena skirta sutarčių teisei, o kita deliktinei atsakomybei, parengė kita mokslininkų grupė (toliau – **Terré projektas**)¹⁵⁶. Tiek Català, tiek Terré projektuose išsamiai buvo įtvirtinta priežastinio ryšio apibrėžimo svarba. Pažymėtina, kad Català projekte daugiau abstrakčiai buvo nurodoma, kad priežastinis ryšys turi būti įrodytas, tuo tarpu Terré projekto 10 straipsnyje buvo bandoma pateikti priežastinio ryšio apibrėžimą¹⁵⁷. Šiuo atveju svarbu paminėti, kad Terré projektas pateikia ypač laisvą priežastinio ryšio apibrėžimą, t.y. priežastinį ryšį apibūdina kaip „įprastų dalykų eigą, be kurių poveikis nebūtų atsiradęs“¹⁵⁸. Pažymėtina, kad minėtuose projektuose

¹⁴⁹ „French Civil Code“, TRANS-LEX, žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d., https://www.trans-lex.org/601101/_french-civil-code-2016/

¹⁵⁰ Duncan Fairgrieve and Florence G'Sell-Macrez, „Causation in French Law: Pragmatism and Policy“, iš *Perspectives on Causation*, Richard Goldberg (Oxford: Hart Publishing, 2011), 113.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² Lianos, *supra note* 12: 32.

¹⁵³ Lombardi, *supra note* 11: 26.

¹⁵⁴ Olivier Moréteau, „France: French Tort Law in the Light of European Harmonization“, *Journal of Civil Law Studies* 6, 2 (2013): 762, <https://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1119&context=jcls>

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ *Ibid.*, 763.

¹⁵⁷ Lombardi, *op. cit.*, 27.

¹⁵⁸ *Ibid.*

pasirinktas civilinės atsakomybės nuostatų taikymo lankstumas, tokiu būdu teisėjams paliekant pakankamai plačią diskreciją tirti priežastinį ryšį¹⁵⁹.

Be to, svarbu pabrėžti, kad minėtuose projektuose nurodytas platus priežastinio ryšio apibrėžimas pateisina gana lanksčią Prancūzijos teismų praktiką, kai kuriais atvejais taikant proporcingos civilinės atsakomybės taikymo metodą, kad būtų pateisintas priežastinis ryšys¹⁶⁰. Būtent Prancūzijos civilinėje teisėje, siekiant įveikti tiesioginio priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos taikymą, tam tikrais atvejais naudojama prarastos galimybės doktrina (pranc. „*Perte de chance*“)¹⁶¹, pagal kurią nuo neteisėtų veiksmų (neveikimo) nukentėjusiajam asmeniui gali būti priteisiama kompensacija vien už prarastą galimybę gauti tam tikrą naudą ir (arba) už prarastą galimybę išvengti žalos atsiradimo. Galima pagrįstai teigti, kad prarastos galimybės doktrina leido Prancūzijos teismams vertinti priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, remiantis tikimybėmis, kai nėra aiškios žalos kilimo priežastys¹⁶².

Prancūzijos civilinėje teisėje, kaip ir Vokietijoje, numatyta galimybė taikyti solidariąją civilinę atsakomybę, esant teisės pažeidėjų daugetui. Šiuo atveju vadovaujamosi „*faute commune*“ koncepcija, reiškiančia, kad keli neteisėtai veikę asmenys turi atsakyti už visą žalą solidariai, jeigu susiduriama su sunkumais nustatant konkretų jų dalyvavimo sukeltą žalą laipsnį¹⁶³. Taigi galima teigti, kad esant pažeidėjų daugetui Prancūzijos civilinėje teisėje didesnis dėmesys skiriamas kiekvieno iš pažeidėjų kaltės, o ne priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos nustatymui.

Prancūzijos prekybos kodekso (angl. „*French Commercial Code*“) L. 481 straipsnyje yra įtvirtinta nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusiųjų asmenų teisė reikalauti žalos atlyginimo¹⁶⁴. Kaip ir Vokietijoje, Prancūzijos prekybos kodeksas reikalauja, kad būtų nustatytas priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos. Prancūzijoje priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos vertinamas remiantis adekvataus priežastinio ryšio teorija, kadangi taikant ekvivalentinio priežastinio ryšio teoriją, priežastinį ryšį gali būti sunku įrodyti ypač tuomet, kai konkurencijos teisės pažeidimu padaryta žala perkeliama į kitą tiekimo grandinės lygį. Be to, daugeliu atvejų Prancūzijos teismai, sprenddami, ar tarp

¹⁵⁹ Lombardi, *supra note* 11:27.

¹⁶⁰ Olivier Moréteau, „Causal Uncertainty and Proportional Liability in France“, iš *Proportional Liability: Analytical and Comparative Perspectives*, Israel Gilead, Michael D. Green, Bernhard A. Koch (Vienna, 2013), https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=eszmBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=Causal+Uncertainty+and+Proportional+Liability+in+France+olivier&ots=RK642YEvGT&sig=IM8AY11qgVW_IZuqFD1QciNdx9k&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

¹⁶¹ Lombardi, *op. cit.*, 28.

¹⁶² Lianos, *supra note* 12: 32.

¹⁶³ Selelionytė – Drukteinienė, *supra note* 80: 238.

¹⁶⁴ „Commercial Code of French“, WIPOLEX, žiūrėta 2018 m. lapkričio 13 d., https://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=485950

konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys, taiko prarastos galimybės doktriną, kadangi daugelis ieškinių yra grindžiami prarasta nauda¹⁶⁵.

Šiuo atveju kaip pavyzdį, kai buvo sprendžiamas prarastos galimybės doktrinos klausimas, galima paminėti „*DOUX v. Ajinomoto Eurolysine*“ bylą¹⁶⁶. Šioje byloje DOUX (ieškovas) pareiškė ieškinį Ajinomoto Eurolysine (atsakovas), grindžiant tuo, kad atsakovas sudarė kartelinį susitarimą, kuriuo padidino lizino (amino rūgščių, naudojamų gyvulių pašarams), kainas. DOUX teigė, kad dėl kartelinio susitarimo sumažėjo ne tik jo konkurencingumas, bet taip pat skirtumas tarp prekių įsigijimo ir maržos, kuri jis būtų gavęs, kaip pelną, jeigu nebūtų buvęs sudarytas kartelinis susitarimas. Atsakovas, siekdamas paneigti, ieškinyje keliamus reikalavimus, teigė, kad ieškovas perleido kitiems pirkėjams pernelyg didelę kainą, tuo tarpu ekspertų ataskaita, kuria remiamasi ieškinyje, yra netiksli, kadangi ją nėra atsižvelgiama į svarbius lizino kainų svyravus. Šioje byloje teismas išaiškino, kad nors ieškovo kartu su ieškiniu pateiktoje ataskaitoje galima įžvelgti tam tikrų netikslumų, išvados dėl sudaryto kartelinio susitarimo iš esmės buvo pagrįstos EK sprendimu, kas laikoma neginčijamais duomenimis, todėl yra neabejotina, kad „DOUX“ patiriamas papildomas mokestis ir vėlesni nuostoliai, kuriuos sukėlė papildomos išlaidos, patirtos siekiant ištaisyti kainų padidėjimo pasekmes, turi būti laikoma patirta žala. Be to, teismas šioje byloje pripažino, kad ieškovas įrodė, kad neperkėlė antkainio, kadangi antkainis, kaip matyti iš bylos faktinių aplinkybių, buvo susijęs su lizinu, kuris dedamas į gyvuliams skirtą pašarą, tuo tarpu ieškovo prekių kainų padidėjimą lėmė kiti veiksniai¹⁶⁷.

Prarastos galimybės doktrina taip pat buvo panaudota Paryžiaus apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje *M. Merhi Bassam v. SNC SPPS*¹⁶⁸, kurioje teismas skyrė kompensaciją potencialiam laikraščių kiosko pirkėjui, kuris buvo pašalintas iš SNC SPPS platinimo tinklo, dominavusio laikraščių platinimo informacijos kanale visame Paryžiaus regione, vien dėl to, kad atmetė galimai piktnaudžiaujančias standartinės sutarties sąlygas, remdamasis tuo, kad egzistuoja susitarimas su ankstesniu laikraščio savininku dėl nuosavybės teisių perleidimo į kioską, kurį patvirtino SNC SPPS. Taigi šioje byloje buvo pripažinta, kad patirta žala nėra hipotetinė, kadangi jos atsiradimas buvo grindžiamas praetis įvykiais, konkrečiai laikraščių kiosko pardavimu¹⁶⁹.

¹⁶⁵ Lombardi, *supra note* 11: 26.

¹⁶⁶ „Paryžiaus apeliacinio teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 10/18285“, DOCTRINE, <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2014/R739C8460D9653C8E1609>

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ „Paryžiaus apeliacinio teismo 2011 m. balandžio 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 08/21750“, DOCTRINE, <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2014/R739C8460D9653C8E1609>

¹⁶⁹ *Ibid.*

Viena senesnių bylų, kurioje buvo pritaikyta prarastos galimybės doktrina, yra Versalio apeliacinio teismo nagrinėta *SA Concurrency v. SA Aiwa France* byla¹⁷⁰. Šioje byloje teismas turėjo įvertinti žalą, kurią „diskontuotojas“ patyrė dėl vienos iš jo tiekėjų taikomos nuolaidų politikos, naudingos tik kai kuriems jo konkurentams, išskyrus ieškovo¹⁷¹. Teismas patirtą žalą įvertino kaip galimybės praradimą atlikti papildomus pardavimus, dėl ko, atsižvelgdamas į dėl konkurencijos teisės pažeidimo susiklosčiusią padėtį, t.y. ieškovo pardavimo apimtį, įprastą maržą ir pirkimus iš tiekėjo (atsakovo), kuriuos jis atliko per pažeidimo laikotarpį, teismas iš dalies priteisė žalą ieškovo naudai, grindžiamą prarasta galimybe įsigyti daugiau prekių iš atsakovo, kurias ieškovas būtų galėjęs parduoti už mažesnę kainą, nesant konkurencijos teisės pažeidimo¹⁷².

Apibendrinant tai, kas nurodyta aukščiau, galima teigti, kad Prancūzijoje, kaip ir Vokietijoje, nėra vieningos nuomonės dėl priežastinio ryšio nustatymui taikytinų taisyklių. Prancūzijoje pirmenybė teikiama ekvivalentinio priežastinio ryšio teorijai, kuria remiantis turi būti nustatomas konkretus ir tiesioginis priežastinis ryšys. Tačiau siekiant palengvinti asmens, patyrusio žalą, galimybę tam tikrais atvejais įrodyti priežastinį ryšį tarp teisės pažeidimo ir kilusios žalos, taikoma adekvataus priežastinio ryšio teorija, pagal kurią pakanka nustatyti, kad neteisėti veiksmai tikėtinai sukėlė žalą. Kita vertus, kai nėra aiškios priežastys, lėmusios žalos atsiradimą, tačiau yra aiškus priežastinis ryšys tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, yra taikoma prarastos galimybės doktrina. Kaip matyti iš aukščiau nagrinėtų bylų, Prancūzijos teismai gana dažnai taiko prarastos galimybės doktriną bylose, kuriose sprendžiamas žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo klausimas.

2.3.Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Italijos civilinėje teisėje

Italijoje bendra pareiga nustatyti priežastinį ryšį kaip vieną iš civilinės atsakomybės sąlygų yra įtvirtinta Italijos civilinio kodekso 1223 straipsnyje¹⁷³, kuriame yra gana griežtai nustatyta, kad „patirta žala kompensuojama tuomet, kai ji yra konkrečių ir tiesioginių veiksmų pasekmė“¹⁷⁴. Iš minėtos nuostatos, galima susidaryti nuomonę, kad Italijos civilinėje teisėje yra reikalaujama, kad tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir kilusios žalos būtų nustatomas tiesioginis priežastinis ryšys, kas lemia nukentėjusiam asmeniui ribotą teisę reikšti reikalavimą

¹⁷⁰ „Versalio apeliacinio teismo 2003 m. gruodžio 9 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 01/08413“, DOCTRINE, <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2014/R739C8460D9653C8E1609>

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ „Civil Code of Italy“, WIPOLEX, žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d., <https://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=16608>

¹⁷⁴ Italijos civilinio kodekso 1223 straipsnyje nustatyta, kad kreditoriaus žalos, atsirandančios dėl pareigų nevykdymo ar atidėjimo jas vykdyti, dydis apima nuostolius, kuriuos patyrė kreditorius, ir negautas pajamas, jeigu jie yra konkretaus ir tiesioginio pareigų nevykdymo ar atidėjimo jas vykdyti pasekmės.

dėl žalos atlyginimo vien dėl to, kad nukentėjusysis asmuo gali neturėti galimybės konkrečiai pagrįsti, kokiais tiesioginiais veiksmais jam buvo padaryta žala.

Pažymėtina, kad šią gana ribotą priežastinio ryšio sampratą įtvirtinančią nuostatą analizavo daugelis Italijos teisininkų, kurių nuomonės išsiskyrė. Vieni teigė, kad ši nuostata nustato vien tik adekvataus priežastinio ryšio teoriją, kiti teigė, kad Italijos civilinio kodekso 1223 straipsnis nenustato jokio teisinio priežastinio ryšio ir galimybių riboti civilinę atsakomybę, tretį teigė, kad Italijos civilinio kodekso 1223 straipsnis reikalauja iširti pažeistos teisės normos garantuojamą apsaugos tikslą¹⁷⁵. Taigi galima teigti, kad Italijos civilinio kodekso 1223 straipsnio interpretavimas leido viršyti tikslą įstatyme įtvirtintos normos formuluotę ir netgi teigti, kad Italijos civilinė teisė pripažįsta netiesioginį priežastinį ryšį¹⁷⁶.

Šiuo atveju svarbu aptarti Italijos civilinėje teisėje taikomas bendras priežastinio ryšio nustatymo taisykles. Kaip ir anksčiau minėtose valstybėse, Italijos civilinėje teisėje pripažįstami du priežastinio ryšio etapai¹⁷⁷. Visų pirma, turi būti nustatomas „natūralus priežastinis ryšys“ (ital. „*causalità naturale*“)¹⁷⁸ tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, kuris vertinamas taikant „*conditio sine quo non*“ testą¹⁷⁹. Antra, turi būti nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kuriuo siekiama konkrečiai išskirti priežastis (neteisėtus veiksmus, neveikimą), sukėlusias žalą bei apriboti atlygintiną žalą¹⁸⁰.

Italijos teismai, vietoj adekvačios priežastinio ryšio teorijos, taiko labiau sudėtingą „reguliarus priežastinio ryšio taisyklę (ital. „*regolarità causale*“), pagal kurią priežastinio ryšio buvimas konstatuojamas tuomet, kai žala yra normalaus ir reguliaraus įvykio pasekmė¹⁸¹. Tai lemia tam tikra logika ar tikimybėmis grįstą teismų sprendimą, kurį teisėjai priima remdamiesi pakankamai moksliniais ar ekonominiais įrodymais, pagrindžiančiais priežastinį ryšį¹⁸². Galima teigti, kad Italijos civilinėje priežastinis ryšys tarp neteisėto elgesio ir žalos yra nustatomas dviem etapais: pirma, remiantis logiškumo ir didelės tikimybės kriterijais, turi būti įvertinta, ar priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) egzistuoja, antra, turi būti įvertinta, ar kiti išoriniai veiksniai galėjo sukelti tą pačią žalą¹⁸³.

¹⁷⁵ Lombardi, *supra note* 11: 29.

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ „Causations“, Italian Tort Law, žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d, <http://italiantortlaw.altervista.org/index.html>

¹⁷⁸ Pažymėtina tai, kad Italijos civilinėje teisėje, kiek skirtingai nei kitų Europos valstybių civilinėje teisėje, nėra įtvirtintas faktinio priežastinio ryšio terminas, o vietoj jo vartojamas terminas „natūralus priežastinis ryšys“. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad nustatant „natūralų priežastinį ryšį“ Italijos civilinėje teisėje remiamasi „*conditio sine quo non*“ testu, galima pagrįstai teigti, kad „natūralus priežastinis ryšys“ suprantamas kaip faktinis priežastinis ryšys.

¹⁷⁹ *Op. cit.*, 177.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ Lombardi, *op. cit.*, 29-30.

¹⁸² *Ibid.*, 30.

¹⁸³ Luca Toffoletti and Emilio De Giorgi, „Italy“, iš *Private Antitrust Litigation: jurisdictional comparisons*, Bernardine Adkins, Samuel Beighton (United Kingdom: 2013), <https://books.google.lt/books?id=GybOXCTs07wC&pg=PA155&lpg=PA155&dq=Indaba+v.+Juventus&source=bl>

Italijos civilinio kodekso 2055 straipsnyje įtvirtinta solidarios civilinės atsakomybės taikymo galimybė tuomet, kai kyla abejonių dėl kiekvieno iš kaltininkų kaltės laipsnio, preziumuojant, kad kiekvieno pažeidėjo veiksmai buvo būtini žalai atsirasti¹⁸⁴. Todėl jeigu vienas iš pažeidėjų kompensuoja nukentėjusiam asmeniui visą patirtą žalą, kiti pažeidėjai proporcingai savo kaltei turi grąžinti jam sumokėtą kompensaciją. Kaip matyti, Italijos civiliniame kodekse, kaip ir Prancūzijoje, esant pažeidėjų daugetui, pirmenybė teikiama kaltės nustatymui, o ne priežastiniam ryšiui.

Kaip ir anksčiau minėtose valstybėse, asmeniui, reiškiančiam reikalavimą atlyginti žalą, patirtą dėl konkurencijos teisės pažeidimo, reikia įrodyti priežastinį ryšį tarp atsakovo veiksmų ir kilusios žalos¹⁸⁵. Pažymėtina, kad Italijos teismai, siekdami nustatyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, paprastai naudoja ekonomines teorijas ir logines išvadas¹⁸⁶. Taip pat teismai remiasi įvykių tikimybių teorija, o tai leidžia teismams daryti prielaidas dėl tam tikrų ekonominių duomenų¹⁸⁷.

Galima paminėti keletą Italijos teismuose nagrinėtų bylų, kuriose buvo sprendžiamas priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo klausimas. Vienoje Italijos kasacinio teismo 2011 m. nagrinėtoje byloje *Allianz v. Tagliaferro* teismas išaiškino, kad kai sudaromas kartelinis susitarimas, žala vartotojams yra preziumuojama¹⁸⁸. Šioje byloje teismas konstatavo, kad priežastinis ryšys gali būti pagrįstas loginėmis ir tikimybinėmis prielaidomis. Taip pat teismas išaiškino, kad įstatymas turi užtikrinti atsakovui teisę paneigti esant priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, pateikdamas įrodymus, kad priežastinis ryšys tam tikroje pažeidimo grandinės dalyje nutrūko¹⁸⁹.

Tuo tarpu kitoje byloje *Indaba v. Juventus*¹⁹⁰ buvo konstatuota, kad nukentėjusysis didele dalimi prisidėjo prie žalos jam atsiradimo, dėl ko priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir kilusios žalos nutrūko ir atsakomybė jam negali būti taikoma. Pažymėtina, kad šioje byloje ginčas kilo dėl to, kad Indaba, kelionių agentūra, sudarė susitarimą su futbolo klubu Juventus, kuriuo susitarė parduoti bilietus į 1997 metų Čempionų lygos finalą, vykstantį Miunchene, kartu

https://books.google.lt/books?id=INPAiq8P_noC&pg=PA5&lpg=PA5&dq=codice+civile+italy+several+liability&source=bl&ots=RzIQRe5is2&sig=mHyEZFn5pXjcvXK3F_zzSXBxGQ&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwi2_Y3z7LreAhWxw4sKHTzXDZsQ6AEwC3oECAgQAQ#v=onepage&q=italy&f=false

¹⁸⁴ Rebecca Spitzmiller, *Selected areas of Italian tort law: Cases and Materials in a Comparative Perspective* (Ripa di Fagnano Alto, 2011),

https://books.google.lt/books?id=INPAiq8P_noC&pg=PA5&lpg=PA5&dq=codice+civile+italy+several+liability&source=bl&ots=RzIQRe5is2&sig=mHyEZFn5pXjcvXK3F_zzSXBxGQ&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwi2_Y3z7LreAhWxw4sKHTzXDZsQ6AEwC3oECAgQAQ#v=onepage&q=italy&f=false

¹⁸⁵ Mario Siragusa, Matteo Beretta and Matteo Bay, „Competition law in Italy: the first 20 years of law and practice“, žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d, <https://www.clearygottlieb.com/-/media/organize-archive/cgsh/files/other-pdfs/competition-laws-outside-the-united-states>

¹⁸⁶ Lombardi, *supra note* 11: 30-31.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ Spitzmiller, *op. cit.*

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ Hüschelrath and Schweitzer, *supra note* 13.

pirkėjams siūlant papildomas paslaugas tokias kaip transportas, ekskursijos ir kita. Šalių sutartas „kelionių paketas“ buvo nesėkmingas, dėl ko Indaba pateikė ieškinį Juventus, grįsdamas tuo, kad futbolo klubas piktnaudžiavo savo dominuojančia padėtimi, nepagrįstai nustatydamas prie bilietų kainų papildomą mokestį už transporto, ekskursijos ir kitas paslaugas. Indaba teigimu, futbolo klubas pažeidė SESV 102 straipsnį. Šioje byloje Turino apeliacinis teismas pažymėjo, kad šalys (kelionių agentūra Indaba ir futbolo klubas Juventus) sudarė susitarimą, kuriuo varžoma konkurencija. Be to, teismas nustatė, kad praktika sieti bilietų pardavimą su kelionių paketo pardavimu buvo antrasis konkurencijos teisės pažeidimas, nes jis neteisėtai apriboja atitinkamą rinką ir galiausiai daro žalą vartotojams, apribojant jiems galimybę rinktis. Teismas nustatė, kad kelionių agentūra Indaba sudarė susitarimą, turėdama ketinimą perduoti klientams didelę savo įtaką. Teismas, remdamasis Italijos civilinio kodekso 1227 straipsniu, numatančiu, kad kai prie neteisėtų veiksmų prisideda nukentėjusysis, atlygintina žala mažinama arba visiškai atsisakoma atlyginti žalą, atmetė Indaba ieškinį, grindžiant tuo, kad Indaba, sudarydama kartelinį susitarimą, prisidėjo prie žalos jai atsiradimo. Teismas konstatavo, kad šiuo atveju tik netiesioginiai pirkėjai (vartotojai, įsigiję bilietus su papildomomis paslaugomis) turi teisę reikalauti žalos atlyginimo. Galima teigti, kad teismas, vadovaudamasis reguliaraus priežastinio ryšio taisykle, konstatavo, kad nesant priežastinio ryšio tarp atsakovo veiksmų ir kilusios žalos, kadangi pats nukentėjusysis tam tikra dalimi prisidėjo prie žalos jam atsiradimo, sudarydamas draudžiamą susitarimą. Kita vertus, šioje byloje teismas padarė itin reikšmingą išvadą, kad netiesioginiai pirkėjai (šiuo atveju asmenys, įsigiję kelionių paketą, ar asmenys, neįsigiję kelionių paketo dėl pernelyg aukštų kainų) turi teisę reikalauti atlyginti žalą.

Kita Italijos civilinėje teisėje nagrinėta byla, kurioje buvo sprendžiamas priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos klausimas, yra *Fondiarria SAI SpA v. Nigriello*¹⁹¹. Šioje byloje ginčas kilo dėl to, kad automobilių draudimo paslaugas teikiančios įmonės sudarė kartelinį susitarimą, kuriuo susitarė padidinti draudimo paslaugų įmokas 20 proc. (kitais tariant karteliniu susitarimu nustatė fiksuotas paslaugų kainas). Šioje byloje Italijos Aukščiausiasis konstatavo, kad tokio pobūdžio bylose teismai, siekdami nustatyti ieškovo nuostolius, patirtus dėl konkurencijos teisės pažeidimo, gali remtis prielaidomis ir, kad ieškovai, siekdami įrodyti žalą gali remtis hipotetine situacija, lyginant, kokią kainą už automobilių draudimo polisą mokėtų nesant konkurencijos teisės pažeidimo (šiuo atveju ieškovai gali naudoti vieną iš priežastinio ryšio nustatymo būdų – „but for“ testą). Šioje byloje teismas taip pat išaiškino, kad teismai visada privalo atsižvelgti į visus atsakovo (konkurencijos teisės pažeidėjo) pateiktus argumentus, kuriais siekiama įrodyti, kad ne konkurencijos teisės pažeidimas, o kiti

¹⁹¹ „Quantifying antitrust damages Towards non-binding guidance for courts“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d., http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_study.pdf

veiksniai galėjo sukelti žalą ir (arba) prisidėti prie žalos atsiradimo. Teismas konstatavo, kad kai sunku tiksliai įrodyti kilusių nuostolių dydį, teismai, remdamiesi Italijos civilinio kodekso 1226 straipsniu, gali skirti teisingą žalos atlyginimo dydį (ital. „*ex aequo et bono*“). Pažymėtina, kad ši byla gali būti laikoma precedentiniu pavyzdžiu tais atvejais, kai ieškovui sunku tiksliai įrodyti faktiškai patirtus nuostolius.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, galima pagrįstai teigti, kad Italijos civilinėje teisėje, kiek skirtingai nei anksčiau nagrinėtose valstybėse, priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga yra labiau apibrėžtas. Italijos civilinėje teisėje laikomasi nuostatos, kad turi būti nustatomas gana griežtas (tiesioginis, konkretus) priežastinis ryšys. Tačiau, atsižvelgiant į minėtus teismų praktikos pavyzdžius, matyti, kad vis dėl to teismai, nustatydami priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, gali remtis prielaidomis (tikimybėmis), o tai reiškia, kad Italijos teismuose įtvirtinta gana lanksti priežastinio ryšio doktrina.

2.4. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga Lietuvos civilinėje teisėje

Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga, priešingai nei Vokietijoje, Prancūzijoje ir Italijoje, Lietuvoje tiesiogiai įtvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – **CK**) 6.247 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad „atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su asmens veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu“¹⁹². Vadovaujantis tokiu priežastinio ryšio apibūdinimu, galima teigti, kad Lietuvos civilinėje teisėje įtvirtinama „lankstaus priežastinio ryšio doktrina“ (angl. „*flexible causation doctrine*“).

Atsižvelgiant į minėtą CK nuostatą, matyti, kad CK konkrečiai neapibrėžia, kokio pobūdžio priežastinis ryšys turi būti. Būtent iš CK įtvirtintos priežastinio ryšio sampratos galima išvelgti tik tiek, kad:

- 1) žala ir neteisėti veiksmai (neveikimas) turi būti tarpusavyje susiję;
- 2) neteisėti veiksmai (neveikimas) turi nulemti skolininko atsakomybę;
- 3) atsakomybę nulemia todėl, kad žala laikoma skolininko neteisėtų veiksmų (neveikimo) rezultatu.

Pažymėtina tai, kad Lietuvoje, kaip ir anksčiau minėtose valstybėse, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – **LAT**) praktikoje yra išaiškinta, kad „priežastinio ryšio nustatymo civilinėje byloje procesą sąlygiškai galima padalyti į du etapus“¹⁹³: pirmajame etape „*conditio sine qua non*“ testu (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija) nustatomas faktinis

¹⁹² „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, TAR, žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/esRxKAWzCy>

¹⁹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-377-611/2018“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1652390>

priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų¹⁹⁴; antrajame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo, be to, turi būti įvertinta atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybė neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtis ir vertė bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginis tikslas¹⁹⁵. Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, galima teigti, kad Lietuvoje, kaip ir Vokietijoje bei iš dalies Prancūzijoje, teisinis priežastinis ryšys vertinamas atsižvelgiant į pažeistos teisės normos apsaugos tikslą, tačiau Lietuvoje be minėto kriterijaus, remiantis protingo žmogaus standartu (lot. „*Bonus pater familias*“), siekiama įvertinti, ar asmuo, atlikdamas neteisėtus veiksmus galėjo protingai numatyti, kad dėl to kils žala bei tai, ar jis apskritai galėjo jos išvengti.

Pažymėtina, kad CK įtvirtinta priežastinio ryšio nuostata nereikalauja, kad „asmens elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis, taigi priežastiniam ryšiui konstatuoti pakanka įrodyti vien tai, kad asmens elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė“¹⁹⁶. Vis dėl to, nustatant vien pakankamą nuostolių atsiradimo priežastį, gali kilti grėsmė, kad bus pernelyg išplėstos civilinės atsakomybės ribos, dėl ko asmeniui gali būti taikoma civilinė atsakomybė net ir tuo atveju, kai yra itin maža tikimybė, kad dėl jo neteisėtų veiksmų (neveikimo) apskritai galėjo kilti žala. Vadovaujantis tuo, LAT yra išaiškinęs, kad „CK įtvirtinta priežastinio ryšio nuostata reikalauja, kad nebūtų pernelyg didelio skolininko elgesio ir nuostolių atotrūkio, t.y. nuostoliai neturi būti pernelyg tolimas skolininko elgesio padarinys“¹⁹⁷. Vadinasi, jeigu nukentėjęs asmuo nepagrįs, kad yra didelė tikimybė, kad dėl pažeidėjo neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys, tikėtina, kad teismai atsisakys taikyti civilinę atsakomybę, grindžiant priežastinio ryšio nebuvimu. Kaip matyti, priešingai nei Vokietijoje Lietuvoje yra įtvirtinama labai ribota adekvataus priežastinio ryšio teorija. Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, galima teigti, kad CK įtvirtinta priežastinio ryšio doktrina leidžia teismams konkrečioje byloje atsižvelgti į teisėtus abiejų šalių (ieškovo ir atsakovo) interesus ir daugelį kitų reikšmingų aplinkybių¹⁹⁸ – nukentėjusiojo elgesį (CK 6.248 straipsnio 4 dalis¹⁹⁹ ir 6.282

¹⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/82376>

¹⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-341/2012“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/400731>

¹⁹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-531/2013“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/731966>

¹⁹⁷ Bakanas ir kt., *supra note* 18: 338.

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ Pažymėtina, kad CK 6.248 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad jeigu dėl žalos atsiradimo kaltas ir kreditorius, tai atlygintini nuostoliai mažinami proporcingai kreditoriaus kaltei arba skolininkas gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės.

straipsnis²⁰⁰), žalos padariusio asmens kaltės laipsnį (CK 6.248 straipsnis²⁰¹), šalių turtinę padėtį (CK 6.251 straipsnio 2 dalis²⁰²) ir panašiai.

Tuo tarpu, Lietuvoje, kiek skirtingai nei Italijos civilinėje teisėje, kur daugiausia remiamasi nuostata, kad priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos, turi būti konkretus ir tiesioginis, LAT yra konstatavęs, kad teisine prasme pripažįstama, jog „priežastinis ryšys yra ir tais atvejais, jeigu asmuo turėjo pareigą ką nors atlikti, koku nors būdu veikti, tačiau neveikė, ir toks, neadekvatus susiklosčiusiai faktinei situacijai, jo elgesys pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, tiesiogiai sukeldamas žalingus padarinius arba sukurdamas sąlygas tokiems padariniams atsirasti“²⁰³. Todėl, „net ir nesant faktinio priežastinio ryšio, teisinis priežastinis ryšys gali būti nustatomas ir to gali pakakti civilinei atsakomybei taikyti“²⁰⁴. Lietuvoje priežastinis ryšys skirstomas į tiesioginį priežastinį ryšį, kai asmens neteisėti veiksmai (neveikimas) tiesiogiai lėmė žalos atsiradimą, ir netiesioginį priežastinį ryšį, kuris paprastai yra taikomas tuomet, kai asmens veiksmai (veikimas, neveikimas) nėra vienintelė žalos atsiradimo priežastis – jie tik prisideda prie sąlygų šiai žalai kilti sudarymo, t. y. kartu su kitomis neigiamų padarinių atsiradimo priežastimis pakankamu laipsniu lemia šių padarinių atsiradimą²⁰⁵.

Pažymėtina, kad Lietuvoje bendra pareiga įrodyti, kad tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir kilusios žalos yra priežastinis ryšys tenka asmeniui, kuris kreipiasi į teismą su ieškiniu, reikalaujamas atlyginti žalą. Ši pareiga įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – **CPK**) 178 straipsnyje, kuris numato bendrąją įrodinėjimo pareigos taisyklę, t.y. „kad šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus“²⁰⁶. Kita vertus, CPK taip pat numato bendros įrodinėjimo pareigos taisyklės išimtis: pirmą, tai yra aplinkybės, kurių nereikia įrodinėti (CPK 182 straipsnis), antra, kai tam tikras aplinkybes konstatuoja teismas savo iniciatyva, nesvarbu, ar šalis jomis remiasi, ar ne²⁰⁷. Be to, verta paminėti CK 6.279 straipsnio 4 dalį²⁰⁸, pagal kurią priežastinis ryšys yra preziumuojamas

²⁰⁰ CK 6.282 straipsnyje taip pat nustatyta, kad kai paties nukentėjusiojo asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės, - ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmestas.

²⁰¹ Šiame CK straipsnyje įtvirtinta kaltės kaip civilinės atsakomybės sąlygos samprata.

²⁰² Šiame CK straipsnyje nustatyta, kad teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių.

²⁰³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132-695/2016“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1221371>

²⁰⁴ *Ibid.*

²⁰⁵ *Supra note 81.*

²⁰⁶ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2018 m. lapkričio 29 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/oYBDOLiVdj>

²⁰⁷ Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras: II dalis procesas pirmosios instancijos teisme* (Vilnius: Justitia, 2005), 13.

²⁰⁸ Pažymėtina, kad ši nuostata taikoma tais atvejais, kai žala galimai atsirado dėl kelių asmenų veiksmų ir šie asmenys yra atsakingi už žalą atlyginimą, tačiau yra nustatoma, kad iš tikrųjų žala atsirado tik dėl vieno iš jų

esant pažeidėjų daugetui, dėl ko pareiga paneigti, kad tarp atliktų neteisėtų veiksmų (neveikimo) nėra priežastinio ryšio tenka atsakovui.

Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme (aktuali redakcija nuo 2018-01-01) (toliau – **Konkurencijos įstatymas**) reglamentuojami žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo klausimai. Pažymėtina, kad Konkurencijos įstatymo 44 straipsnyje nustatyta, kad „nukentėjęs asmuo turi teisę reikalauti visiško žalos atlyginimo iš pažeidimą padariusio (padariusių) ūkio subjekto (subjektų)“²⁰⁹. Tuo tarpu Konkurencijos įstatymo 51 straipsnyje nustatyta, kad „bylos dėl žalos atlyginimo, nagrinėjamos laikantis CPK taisyklių, kiek šiame įstatyme nenustatyta kitaip“²¹⁰.

Pažymėtina, kad Lietuvoje, kaip ir kitose anksčiau nagrinėtose Europos valstybėse, asmeniui, reiškiančiam reikalavimus dėl žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, reikia įrodyti, kad tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir tariamai jam padarytos žalos yra priežastinis ryšys. Lietuvoje teismų praktika dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus, susijusius su dominuojančia padėtimi ir draudžiamais susitarimais, nėra gausi. Autorės nuomone, tai lemia ribotas pateikiamų ieškinių dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus skaičius dėl žalą patyrusių asmenų baimės kreiptis į teismą vien dėl to, kad įrodyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos yra itin sudėtinga. Šiuo atveju galima paminėti keletą Lietuvoje nagrinėtų bylų, kuriose buvo sprendžiamas žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo klausimas.

Vieną pirmųjų yra Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėta *UAB „Šiaulių tara“ v. AB „Stumbras“*²¹¹. Šioje byloje ieškovas ieškinį grindė tuo, kad jis platina atsakovo gaminamus stipriuosius alkoholinius gėrimus, tačiau jo atžvilgiu, priešingai nei kitiems platintojams, nenustatytos papildomos nuolaidos, dėl ko produkcijos negalima parduoti mažesnėmis kainomis. Pažymėtina, kad Konkurencijos taryba pripažino atsakovo veiksmus antikoncepciniais. Teismas šioje byloje išaiškino, kad „Konkurencijos tarybos nutarimas, kuriame konstatuota, kad atsakovas piktnaudžiavo dominuojančia padėtimi, nebuvo apskūstas, kas rodo, kad atsakovas pripažino nutarime konstatuotas aplinkybes“²¹². Be to, įvertinus byloje esančius įrodymus, darytina išvada, kad nutarimas pagrįstas, nes atsakovas neįrodė, kad taikė vienodas sąlygas jo produkcijos platintojams ir ieškovui. Šioje byloje teismas konstatavo, kad

asmenų veiksmų, tai visi asmenys atsako kartu, išskyrus atvejus, kai kiti asmenys įrodo, kad žala negalėjo būti įvykio (veiksmų), už kurį jie yra atsakingi, rezultatas.

²⁰⁹ „Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas“, TAR, žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.77016/Qbvmygwpzm>

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-41/2006“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/60926>

²¹² *Ibid.*

„kadangi ieškovui, skirtingai nei kitoms iš atsakovo gėrimus perkančioms įmonėms, atsakovas nesutiko apmokėti už marketingo paslaugas, šiais veiksmais buvo padaryta žala ieškovui“²¹³. Galima teigti, kad šioje byloje teismas „*prima facie*“ įrodymą, patvirtinantį, kad atsakovas padarė teisės pažeidimą, laikė Konkurencijos tarybos sprendimą. Kita vertus, vadovaujantis šioje byloje pateiktais išaiškinimais, matyti, kad teismas sprendė, kad tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos yra tiesioginis priežastinis ryšys.

Kitoje LAT byloje *LUAB „Klevo lapas“ v. AB „ORLEN Lietuva“*²¹⁴ buvo analizuojamas žalos, tariamai patirtos dėl atsakovo konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimo klausimas. *LUAB „Klevo lapas“* (ieškovas) teigimu *AB „ORLEN Lietuva“* (atsakovas) sudarė nepalankias konkurencines verslo sąlygas, suteikiant užsienio bendrovėms išskirtines nuolaidas, tokiu būdu dirbtinai sudarydamas ieškovui nepalankias sąlygas toliau prekiauti naftos produktais bei konkuruoti rinkoje. Pažymėtina, kad pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai ieškovo ieškinį atmetė. Šioje byloje dalyvaujantis trečiasis asmuo pateikė kasacinį skundą. LAT išaiškino, kad „žala, padaryta nesąžininga konkurencija, turi būti apskaičiuojama ir įrodoma remiantis „*bendraisiais žalos atlyginimo principais, įtvirtintais CK, t.y. nustačius būtinas civilinei atsakomybei kilti sąlygas bei įvertinus, ar konkurencijos teisės pažeidimas galėjo nulemti arba pakankamu mastu turėti įtakos žalos atsiradimui*“²¹⁵. LAT konstatavo, kad „nors Konkurencijos taryba už piktnaudžiavimą dominuojama padėtimi rinkoje bei diskriminacinių sąlygų taikymą atskiriems ūkio subjektams paskyrė atsakovui baudą, tačiau ieškovo prašomos atlyginti žalos, skaičiuojamos kaip negautos pajamos būtų konstatuojamos tuo atveju, jei ieškovas tęstų ūkinę veiklą, tuo tarpu šioje byloje kilusios žalos atsiradimą lėmė ne atsakovo padarytas konkurencijos teisės pažeidimas, o paties ieškovo veiksmai“²¹⁶. Galima teigti, kad teismas, vertindamas ieškovo prisidėjimą prie kilusios žalos, šiuo atveju rėmėsi CK 6.248 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata.

Šiuo metu LAT nagrinėja bylą *BAB „FlyLAL-Lithuanian Airlines“ v. „Air Baltic Corporation“ A/S ir Oro uostas „Ryga“*, kurioje ginčas kilo dėl to, kad atsakovas sudarė draudžiamą susitarimą ES konkurencijos teisės prasme, pagal kurį atsakovas, piktnaudžiaudamas dominuojančia padėtimi, išstūmė ieškovą iš atskirų maršrutų rinkų, dėl ko ieškovas patyrė apie 16 mln. eurų žalą. Pirmosios ir antrosios instancijų teismai ieškovo ieškinį tenkino, atsakovas pateikė kasacinį skundą. Autorės nuomone, LAT priėmus nutartį šioje byloje, gali būti suformuotas tam tikros precedentinės taisyklės žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės

²¹³ *Supra note 211.*

²¹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2010“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/160970>

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ *Ibid.*

pažeidimo, atlyginimo byloje. Taip pat turėtų būti suformuotos aiškios priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo taisyklės, kadangi šiuo atveju kilusi žala yra grindžiama praeities įvykiais, ko pasėkoje teismai turi įvertinti, ar žalos kilimą ieškovui galėjo lemti kiti veiksniai.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teismų praktikoje šiuo metu yra išnagrinėta labai mažai bylų dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus (konkrečiai draudžiamus susitarimus ir dominuojančią padėtį), autorės nuomone, svarbu paminėti keletą bylų, kuriose buvo sprendžiamas žalos, kilusios dėl nesąžiningų konkurencijos veiksmų atlyginimo klausimas.

*UAB „Auto express“ v. UAB „Vlantana Spedition“*²¹⁷ LAT nagrinėjo dėl nesąžiningos konkurencijos veikslių tariamai patirtą žalą. Šioje byloje ieškovas prašė priteisti iš atsakovo žalos, padarytos nesąžiningos konkurencijos veiksmis, atskleidus komercinę paslaptį, atlyginimą. Pažymėtina, kad pirmosios ir apeliacinės instancių teismai ieškovo ieškinį atmetė, dėl ko ieškovas pateikė kasacinį skundą. LAT nurodė, kad neteisėtas pasinaudojimas komercinę paslaptį ar konfidencialią informaciją sudarančiais duomenimis turėtų būti atsiradusių neigiamų pasekmių (prarastas klientas) priežastis.²¹⁸ Pažymėtina tai, kad šioje byloje LAT išaiškino, kad „nesąžiningos konkurencijos veiksmis padarytą žalą gali būti sudėtinga įvardyti ir įrodyti tikslų nuostolių dydį“²¹⁹, o „pagrindinė priežastis, lemianti tai, kad nesąžiningos konkurencijos veiksmis kilusią žalą sunku įrodyti yra tai, kad paprastai tokios kategorijos byloje nebus tiesioginių įrodymų“, tiesioginiu priežastiniu ryšiu siejančių atsakovo (fizinio asmens) veiksmus, atsakovo bendrovės (juridinio asmens) veiklą ir iš tos veiklos gautą naudą²²⁰. Būtent civilinė atsakomybė už nesąžiningos konkurencijos veiksmus paprastai atsiranda esant vien tik netiesioginiam priežastiniam ryšiui, t. y. kai žala atsiranda ne tiesiogiai iš neteisėtų veiksmų, bet kai šie veiksmai yra pakankamai susiję su žalingais padariniais²²¹. Tuo tarpu kitoje *UAB „Baldu rojus“ v. G. O.* byloje kurioje buvo sprendžiamas žalos, patirtos nesąžiningos konkurencijos veiksmis, atlyginimo klausimas, LAT konstatavo, kad „priežastinio ryšio nustatymas tarp atsakovo nesąžiningos konkurencijos veiksmų ir ieškovo nuostolių yra fakto klausimai“²²². Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, matyti, kad minėtose žalos atlyginimo byloje, atsižvelgiant į jų

²¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-317-916/2015“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/1049408>

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Ibid.*

²²⁰ *Ibid.*, taip pat žr. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326/2012“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/386674>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2013“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/701090>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-447/2014“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/876152>

²²¹ *Op. cit.*, 217.

²²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197/2007“, INFOLEX, <https://www.infolex.lt/tp/78593>

sudėtingumą, tam, kad asmeniui kiltų civilinė atsakomybė, pakanka nustatyti netiesioginį priežastinį ryšį, grindžiant tuo, kad tokio pobūdžio bylose praktiškai nėra tiesioginių įrodymų. Todėl, autorės nuomone, siekiant palengvinti žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, įrodymą, Lietuvos teismai turėtų taikyti netiesioginį priežastinį ryšį, jeigu konkurencijos teisės pažeidimas nėra vienintelė žalos atsiradimo priežastis ir jis tik prisideda prie sąlygų šiai žalai kilti sudarymo. Pažymėtina, kad panašios nuostatos laikomasi Italijos civilinėje teisėje.

3. DIREKTYVOJE ĮTVIRTINTŲ NUOSTATŲ ĮTAKA PRIEŽASTINIO RYŠIO KAIP CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS SĄLYGOS NUSTATYMIUI

3.1. Direktyva įtvirtintos naujovės

Direktyvoje plačiai analizuojami svarbiausi klausimai, susiję su žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, atlyginimu. Pažymėtina, kad Direktyvoje įtvirtinamos nuostatos, skirtos ne tik palengvinti dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusio asmens teisę reikalauti žalos atlyginimo, bet taip pat skirtos atgrasyti asmenis nuo konkurencijos teisei priešingų veiksmų atlikimo, t.y.:

1) palengvinamas žalos įrodinėjimo procesas, suteikiant galimybę ieškovo pagrįstu prašymu teismui išreikalauti iš atsakovo ir (arba) trečiosios šalies jų turimus įrodymus (Direktyvos preambulės 16 punktas, taip pat 5 ir 6 straipsniai)²²³. Tačiau svarbu pabrėžti, kad ieškovas prašymu išreikalauti įrodymus turi tiksliai įvardinti ir apibūdinti, kokie atsakovo ir (arba) trečiosios šalies turimi įrodymai arba įrodymų kategorijos yra svarbūs bylos nagrinėjimui²²⁴. Be to, šia Direktyvos suteikiama teise ieškovas gali pasinaudoti tik tuomet, kai įrodo, kad dėl konkurencijos teisės pažeidimo patyrė žalą²²⁵. Tokie apribojimai (reikalavimas tiksliai įvardinti ir apibūdinti įrodymus, reikalingus bylos nagrinėjimui, bei pareiga įrodyti patirtą žalą) yra grindžiami proporcingumo principu, kuris, remiantis ES teise, reiškia, kad išreikalaujant įrodymus, neturi būti viršijama tai, kas yra būtina nukentėjusio asmens teisės į kompensaciją įgyvendinimui²²⁶. Kita vertus, daugelį bylų reikšmingų įrodymų gali turėti ES valstybių narių konkurencijos institucija, kuri tyrė galimai padarytą konkurencijos teisės pažeidimą, todėl šiuo atveju proporcingumo principas yra labai svarbus, siekiant išvengti atvejų, kuomet gali būti nepagrįstai reikalaujama konkurencijos institucijų atskleisti jų turimus įrodymus, tokiu būdu pažeidžiant jų atliekamą pažeidimo tyrimo strategiją (Direktyvos preambulės 23 punktas)²²⁷;

2) Direktyvoje įtvirtinama solidariosios civilinės atsakomybės taikymo galimybė tais atvejais, kai konkurencijos teisės pažeidimą bendrais veiksmais padaro du ar daugiau ūkio subjektų (Direktyvos preambulės 37 punktas, taip pat 11 straipsnis)²²⁸. Solidariosios civilinės atsakomybės taikymas, remiantis Europos Parlamento ir Tarybos nuomone, turėtų būti itin reikšmingas priteisiant žalą, patirtą dėl kartelinių susitarimų, kadangi juos sudarant paprastai dalyvauja du ir daugiau asmenų. Tai reiškia, kad visų bendrai veikusių konkurencijos teisės pažeidėjų kaltė yra preziumuojama, dėl ko ieškovas turi pagrįstą teisę reikalauti visos

²²³ *Supra note 5.*

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ *Ibid.*

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ *Ibid.*

kompensacijos atlyginimo iš bet kurio konkurencijos teisės pažeidimą padariusio asmens tol, kol jam bus atlyginama visa patirta žala. Kita vertus, jeigu yra pripažįstama, kad vienas iš konkurencijos teisės pažeidėjų sumokėjo didesnę kompensacijos dalį, nei kad turėjo, pažeidėjas turi teisę reikalauti, kad kiti pažeidėjai grąžintų jam sumokėtą kompensaciją, proporcingą savo daliai, kuri gali būti nustatoma atsižvelgiant į konkretaus konkurencijos teisės pažeidėjo santykinę atsakomybę bei kitus kriterijus, pavyzdžiui, konkurencijos teisės pažeidėjo turimą apyvartą, rinkos dalis bei vaidmenį konkurencijos teisės pažeidime²²⁹;

3) įtvirtinama baudų neskyrimo programa, kuri gali padėti aptikti sunkiausių konkurencijos teisės pažeidimus ir efektyviai už juos persekioti bei skirti sankcijas (Direktyvos preambulės 26 punktas)²³⁰. Pažymėtina tai, kad remiantis baudų neskyrimo programa, konkurencijos teisės pažeidėjai, aktyviai bendradarbiaavę su konkurencijos institucija šiai atliekant galimo konkurencijos teisės pažeidimo tyrimą ir savo noru pateikę informaciją, susijusią su karteliu bei savo vaidmeniu jame, gali išvengti už konkurencijos teisės pažeidimą skiriamų baudų (Direktyvos 2 straipsnis 15 punktas)²³¹. Galima teigti, kad baudų neskyrimo programa, kuria remiantis yra atskleidžiami paprastai sunkiai įrodomi konkurencijos teisės pažeidimai, taip pat yra užtikrinamas ieškinių dėl žalos atlyginimo kartelių bylose veiksmingumas, kadangi tokiu būdu yra palengvinama ieškovo pareiga įrodyti patirtą žalą (Direktyvos preambulės 26 ir 38 punktai)²³²;

4) Direktyvoje įtvirtinamos nuostatos, susijusios su senatimi ieškiniui dėl žalos atlyginimo pateikti. Direktyvos 10 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „kiekviena iš ES valstybių narių turi nustatyti ne trumpesnę kaip 5 metų ieškinio senaties terminą ieškiniui dėl žalos atlyginimo pareikšti“²³³;

5) Direktyvos 17 straipsniu įtvirtinama bendro pobūdžio prezumpcija, pagal kurią daroma išvada, kad esant karteliniam pažeidimui, yra padaroma žala. Tuo tarpu šią prezumpciją nugincyti turi konkurencijos teisės pažeidėjas²³⁴;

6) Direktyvoje taip pat įtvirtinama netiesioginių pirkėjų teisė reikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo konkurencijos teisės pažeidėjams, grindžiant jį antkainių perkėlimo faktu (plačiau apie antkainių perkėlimą žiūrėti šio darbo 3.1.1. poskyryje)²³⁵.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta aukščiau, matyti, kad Direktyva yra įtvirtinami pakeitimai yra reikšmingi dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusio asmens teisės į

²²⁹ *Supra note 5.*

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ *Ibid.*

²³² *Ibid.*

²³³ *Ibid.*

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ *Ibid.*

kompensaciją įgyvendinimui. Pažymėtina, kad daugelis ES valstybių narių minėtas Direktyvos nuostatas įgyvendino iš esmės atkartodamos tai, kas yra įtvirtinta Direktyvoje. Pavyzdžiui, Vokietijos atveju minėtos nuostatos įtvirtintos GWB § 33c straipsnyje (antkainių perkėlimas), §33d (solidari atsakomybė), § 33a straipsnio 2 dalyje (prezumpcija dėl karteliu padaromos žalos), § 33g straipsnyje (teisė į įrodymų atskleidimą), § 33e (baudų neskyrimo programa). Prancūzijos atveju Direktyvoje įtvirtintos nuostatos įgyvendintos Prancūzijos prekybos kodekso (angl. *French Commercial Code*) L. 481-7 straipsnyje (prezumpcija dėl konkurencijos teisei priešingų susitarimų), L. 481-9 straipsnyje (solidari atsakomybė), L. 481-4 – L. 481-6 straipsniuose (antkainių perkėlimas). Lietuvos atveju minėtos nuostatos įtvirtintos Konkurencijos įstatymo 44 straipsnio 3 dalyje (žalos prezumpcija), 45 straipsnyje (solidarios atsakomybės taikymo ypatumai), 47 straipsnyje (permokos perkėlimas bylose dėl žalos atlyginimo).

Tačiau nepaisant to, kad Direktyvoje yra įtvirtinta daugelis nuostatų, palengvinančių asmeniui galimybę įrodyti dėl konkurencijos teisės pažeidimo patirtą žalą, Direktyvoje nėra plačiau analizuojamas priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo klausimas, šį klausimą paliekant spręsti ES valstybėms narėms, nepažeidžiant veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų. Autorės nuomone, Direktyvoje nurodytas abstraktus priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos paaiškinimas suteikia galimybę plačiam priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos interpretavimui žalos atlyginimo bylose. Juo labiau, kad, kaip matyti, iš antroje dalyje analizuotų priežastinio nustatymo ypatumų, daugelyje ES valstybių narių civilinėje teisėje priežastinis ryšys suvokiamas skirtingai.

Direktyvoje įtvirtinta nuostata, susijusi su antkainių perkėlimu, yra bene svarbiausia, turinti itin didelę reikšmę ginant nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusio asmens teises. Kita vertus, antkainio perkėlimas yra neatsiejamai susijęs su priežastiniu ryšiu kaip civilinės atsakomybės sąlyga, kadangi nukentėjusiajam asmeniui gali būti sunku įrodyti, kad dėl antkainio perkėlimo jis patyrė žalą. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, yra svarbu plačiau atskleisti antkainio perkėlimo sampratą, reikšmę bei įtaką priežastinio ryšio, kaip esminės civilinės atsakomybės sąlygos, nustatymui²³⁶.

3.2. Priežastinio ryšio nustatymas antkainio perkėlimo atveju

3.2.1. Antkainio perkėlimo samprata ir reikšmė

Konkurencijos taisyklių pažeidimas paprastai sukelia didelę žalą dėl kainų poveikio, kas reiškia, kad draudžiamo susitarimo nariai arba dominuojanti įmonė, piktnaudžiaujanti savo dominuojančia padėtimi, nustato virš konkurencingą prekių ir (arba) paslaugų kainą, kurią

²³⁶ Pažymėtina, kad šiame skyriuje autorė daugiausia dėmesio skirs antkainių perkėlimui, pažeidžiant SESV 101 straipsnį.

privalo sumokėti jų klientai²³⁷. Pagal Direktyvos 3 straipsnio 20 punktą antkainis suprantamas kaip „skirtumas tarp faktiškai sumokėtos kainos ir kainos, kuri būtų sumokėta, jeigu nebūtų konkurencijos teisės pažeidimo“²³⁸. Kitaip tariant, jeigu ūkio subjektai veiktų normaliomis rinkos sąlygomis ir nepažeistų SESV ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintų sąžiningos konkurencijos taisyklių, pavyzdžiui, nesudarytų kartelinių susitarimų, pirkėjai, įsigydami prekes arba paslaugas iš tokių ūkio subjektų, už įsigytas prekes arba paslaugas turėtų galimybę mokėti daug mažesnę kainą. Priešingu atveju, pirkėjams, įsigijusiems prekes arba paslaugas, kurios yra konkurencijos teisės pažeidimo objektas, permokėta kaina tampa jų patirta žala.

Atsižvelgiant į Direktyvoje įtvirtintas nuostatas, matyti, kad Direktyvoje nėra tiesiogiai numatyta antkainio perkėlimo sąvoka. Tačiau autorės nuomone, antkainio perkėlimo sąvoką netiesiogiai galima išvesti iš Direktyvos 13 straipsnio (antkainio perkėlimo argumentas kaip gynybos priemonė) ir 14 straipsnio (netiesioginiai pirkėjai²³⁹). Pažymėtina tai, kad tiesioginiai pirkėjai tiesiogiai įsigyja iš konkurencijos teisės pažeidėjo prekių arba paslaugų, kurie yra konkurencijos teisės pažeidimo objektas, paprastai sumokėdami virš konkurencingą kainą, kurią vėliau gali perduoti savo klientams (netiesioginiams pirkėjams). Tai būtų galima paaiškinti tuo, kad konkurencijos teisės pažeidėjų klientai, tiesiogiai įsigiję konkurencijos teisės pažeidimu tapusių prekių arba paslaugų paprastai turi tris pasirinkimus: pirma, jie gali savo klientams (netiesioginiams pirkėjams) taikyti tas pačias gaminių arba paslaugų kainas kaip ir prieš pažeidimą, tokiu būdu visus nuostolius, patirtus dėl konkurencijos teisės pažeidimo, pasiliekančius sau; antra, jie gali savo gaminius arba paslaugas apmokestinti ta pačia kaina, kuria jie įsigijo gaminius arba paslaugas iš konkurencijos teisės pažeidėjo; trečia, tiesioginis pirkėjas gaminius arba paslaugas savo klientams gali perleisti tik už dalinai padidintą kainą²⁴⁰. Pažymėtina, kad tiesioginiai pirkėjai, siekdami nepatirti nuostolių arba juos tam tikra dalimi sumažinti, paprastai renkasi pirmą ir antrą atvejus. Todėl galima teigti, kad antkainių perkėlimas – tai dėl konkurencijos teisės pažeidimo patirtų nuostolių perkėlimas kitiems asmenims.

Siekiant labiau suprasti antkainio perkėlimo reikšmę, galima pateikti hipotetinę situaciją. Pavyzdžiui, miltų gamintojas A sudaro draudžiamą susitarimą su konkurentais, kuriuo susitaria nustatyti didesnes miltų kainas. Miltų gamintojas A konditerijos gaminių gamintojui B parduoda miltus už padidintą kainą. Įmonė B turi platintoją C, kuriam ji parduoda konditerijos

²³⁷ Claudio Lombardi, „The passing-on of price overcharges in European competition damages actions: A matter of causation and an issue of policy“, *Discussion Paper* 8, 15 (2015): 6, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/125073/1/841404984.pdf>

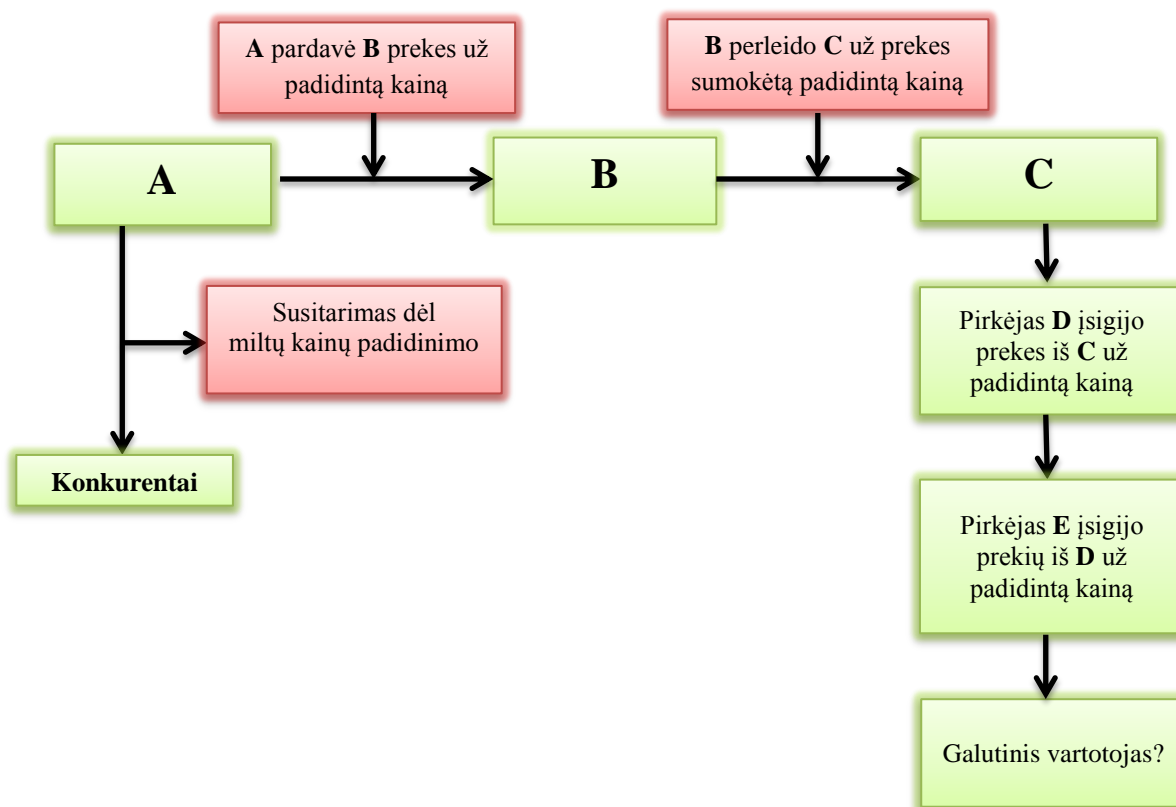
²³⁸ *Supra note* 5.

²³⁹ Pagal Direktyvos 2 straipsnio 24 punktą netiesioginis pirkėjas suprantamas kaip fizinis arba juridinis asmuo, kuris iš tiesioginio pirkėjo arba tolesnio pirkėjo, bet ne iš pažeidėjo, įsigijo gaminių arba paslaugų, kurie buvo konkurencijos teisės pažeidimo objektas, ar gaminių arba paslaugų, gautų iš jų arba apimančių jas.

²⁴⁰ Lombardi, *op. cit.*

gaminius. Pažymėtina tai, kad nors miltų kaina padidėjo dėl draudžiamo susitarimo, ko pasėkoje B įsigijo konditerijos gaminius už padidintą kainą, B, siekdamas neprarasti savo esamų ir potencialių klientų, gali nuspręsti parduoti konditerijos gaminius tokia pačia kaina kaip ir anksčiau. Tačiau šiuo atveju labiau tikėtina, kad B nuspręs miltų visą arba bent jau dalį padidėjusios kainos perkelti į kitą tiekimo grandinės lygį, t.y. šiuo atveju konditerijos platintojui C. Situacija tampa kiek sudėtingesnė, jei vėlesniuose tiekimo grandinės etapuose, atsiranda daugiau subjektų, perpardavinėjančių konditerijos gaminius, įsigytus iš platintojo C už padidintą kainą. Minėta situacija pavaizduota žemiau pateikiamoje schemoje

1 paveikslas. Antkainio perkėlimo schema

Vadovaujantis aukščiau pateikta schema, matyti, kad antkainiai gali būti perkeliami įvairiais tiekimo grandinės lygmenimis²⁴¹. Tiesioginiam pirkėjui (B) visiškai arba iš dalies perkėlus antkainį netiesioginiam pirkėjui (C), pastarasis gali patirti poveikį ne tik kainoms, bet dažnu atveju gali sumažėti ir jo produktų paklausa²⁴². Todėl „perkėlus antkainį, netiesioginis pirkėjas gali pirkti mažiau produktų ar paslaugų iš tiesioginio pirkėjo ir atitinkamai parduoti mažiau produktų ar paslaugų toliau tiekimo grandinėje esantiems netiesioginiams pirkėjams“²⁴³.

²⁴¹ „Komisijos komunikato, kuriuo nustatomos Gairės nacionaliniams teismams, kaip nustatyti netiesioginiam pirkėjui perkeltą antkainio dalį, projektas“, EUR-Lex, žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d., http://ec.europa.eu/competition/consultations/2018_cartel_overcharges/20181807_lt.pdf

²⁴² *Ibid.*

²⁴³ *Supra note 240.*

Direktyvoje yra įtvirtintas atskiras skyrius, kuriame reglamentuojami klausimai, susiję su antkainių perkėlimu (Direktyvos 4 skyrius „Antkainių perkėlimas“). Be to, šiame skyriuje įtvirtinama teisė gauti visą kompensaciją (Direktyvos 12 straipsnis²⁴⁴), kas reiškia, kad „nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjęs asmuo turi teisę reikalauti kompensacijos už faktinius nuostolius (*damnum emergens*) bei negautas pajamas (*lucrum cessans*) ir teisę gauti palūkanas“²⁴⁵. Antkainių perkėlimas itin glaudžiai siejamas su visiškos kompensacijos principu, kuriuo siekiama, kad (1) „kompensacijos už žalą, patirtą dėl konkurencijos teisės pažeidimo, galėtų prašyti visi ją patyrę subjektai, nepriklausomai nuo to, ar jie yra tiesioginiai ar netiesioginiai konkurencijos teisės pažeidėjo pirkėjai“²⁴⁶, ir (2) kad „būtų užkertamas kelias tam, kad kompensacija už žalą viršytų ieškovui konkurencijos teisės pažeidimu padarytą žalą bei, kad būtų išvengiama pažeidėjo atsakomybės nebuvimo“²⁴⁷. Taigi antkainių perkėlimu siekiama visapusiškai užtikrinti pusiausvyrą tarp konkurencijos teisės pažeidėjo ir nukentėjusio asmens teisių ir teisėtų interesų.

Pažymėtina tai, kad antkainio perkėlimas suprantamas dvejopai. Viena vertus, pagal Direktyvos 14 straipsnį antkainio perkėlimas reiškia netiesioginio pirkėjo reikalavimo dėl žalos atlyginimo pagrindą, kai netiesioginis pirkėjas geba įrodyti antkainio perkėlimo faktą ir mastą²⁴⁸ (kitai tariant šis atvejis yra laikomas „**puolimo priemone**“). Direktyvos 14 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „antkainio perkėlimas yra preziumuojamas, jeigu netiesioginis pirkėjas įrodo (1) faktą, kad atsakovas įvykdė konkurencijos teisės pažeidimą; (2) dėl konkurencijos teisės pažeidimo atsakovo tiesioginiam pirkėjui taikytas antkainis; ir (3) netiesioginis pirkėjas įsigijo prekių arba paslaugų, kurios buvo konkurencijos teisės pažeidimo objektas, arba įsigijo prekių arba paslaugų, gautų iš prekių ar paslaugų, kurios buvo konkurencijos teisės pažeidimo objektas, arba prekių ar paslaugų, apimančių tokias prekes ar paslaugas“²⁴⁹.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta aukščiau, galima pagrįstai teigti, kad faktas, jog netiesioginis pirkėjas patyrė žalos iš esmės priklauso nuo to, ar konkurencijos teisės pažeidėjo nustatytas antkainis turėjo didelės įtakos gaminių arba paslaugų, kurias įsigyja netiesioginis pirkėjas, galutinei kainai²⁵⁰. Todėl, jeigu būtų pripažįstama, kad konkurencijos teisės pažeidėjo nustatyta padidinta kaina neturėjo didelės įtakos galutinei netiesioginio pirkėjo įsigyjamų gaminių arba paslaugų kainai, antkainio perkėlimo fakto negalima konstatuoti²⁵¹. Tai reiškia, kad

²⁴⁴ *Supra note 5.*

²⁴⁵ *Ibid.*

²⁴⁶ *Ibid.*

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ *Ibid.*

²⁴⁹ *Ibid.*

²⁵⁰ Moisejevas, *supra note 10*:139.

²⁵¹ *Ibid.*

netiesioginis pirkėjas (ieškovas), siekiantis iš konkurencijos teisės pažeidėjo gauti žalos atlyginimą, turi įrodyti, kad žalą patyrė dėl tiesioginio pirkėjo antkainio perkėlimo jam.

Visiškos kompensacijos principas, be tiesioginių ir netiesioginių pirkėjų taip pat taikomas konkurencijos teisės pažeidėjų tiekėjams. Šis argumentas grindžiamas Direktyvos preambulės 43 straipsniu, kuriame nurodyta, kad „konkurencijos teisės pažeidimas taip pat gali būti susijęs su tiekimu pažeidėjui“²⁵⁷. Remiantis Direktyvos nuostatomis, tokiais atvejais tiekėjams žala (konkrečiai kalbant apie nuostolius) atsiranda dėl mažesnės kainos, kurią jiems moka konkurencijos teisės pažeidėjai (pirkėjai). Direktyvoje nustatyta, kad esant atvejams, kai tiekėjai patiria nuostolių dėl savo pirkėjų sudarytų konkurencijos teisės pažeidimų, turi būti taikomos taisyklės, susijusios su antkainio perkėlimu²⁵⁸. Šiuo atveju antkainių perkėlimo faktui remtis yra pagrįsta, kadangi antkainis nebūtinai gali reikšti vien tik padidėjusią gaminių arba paslaugų kainą. Atsižvelgiant į tai, galima pateikti pavyzdį, remiantis 1 paveiksle pateikta schema, kiek pakeičiant situaciją. Pavyzdžiui, jeigu konditerinių gaminių gamintojas B sudarys kartelinį susitarimą su savo konkurentais, kuriuo susitars iš miltų gamintojo A įsigyti miltus už ne didesnę nei 10 Eur kainą už vieną maišą, tokiu atveju miltų gamintojas (tiekėjas) A, nenorėdamas prarasti savo klientų, bus priverstas parduoti miltus už mažesnę nei rinkoje esančią kainą, dėl ko skirtumas tarp jo taikomos kainos konditerijos gamintojui A ir jo konkurentams bei kainos už miltus, kurią jis galėtų gauti nesant konkurencijos teisės pažeidimo, laikoma tiekėjo A patirtais nuostoliais.

Pažymėtina, kad tam, kad būtų galima tiksliai nustatyti antkainio perkėlimo faktą, reikia atlikti išsamią faktinę analizę, remiantis ekonomikos principais ir bendrais rinkos pokyčiais, be kita ko, atsižvelgiant į tai, kad tam tikruose sektoriuose kainos padidėjimo perkėlimas tolesnei tiekimo grandžiai yra nusistovėjusi komercinė praktika²⁵⁹. Pažymėtina, kad Direktyvos 16 straipsnyje nustatyta, kad „Komisija pateikia gaires nacionaliniams teismams, kuriose nurodoma, kaip turi būti nustatoma netiesioginiam pirkėjui perkelta antkainio dalis“²⁶⁰. Tačiau svarbu pabrėžti, kad nuo Direktyvos priėmimo praėjo beveik keturi metai, tuo tarpu Direktyvos 16 straipsnyje minimos gairės nacionaliniams teismams, kaip nustatyti netiesioginiam pirkėjui perkeltą antkainio dalį (toliau – **Gairės**) vis dar yra nepriimtose²⁶¹.

Šiuo atveju galima daryti tik prielaidą, kad perkeltą antkainio dalį būtų galima nustatyti remiantis žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, apskaičiavimo metodais. Pažymėtina, kad rekomendacijas, kaip turi būti apskaičiuojama žala, pateikė EK,

²⁵⁷ *Supra note 5.*

²⁵⁸ *Ibid.*

²⁵⁹ *Supra note 240.*

²⁶⁰ *Op. cit.*, 5.

²⁶¹ Remiantis EK tinklalapyje viešai skelbiamais duomenimis, matyti, kad šiuo metu yra parengtas, tačiau dar neįregistruotas, 2018 m. Gairių projektas.

2010 m. išleisdama rekomendacinio pobūdžio mokslo studiją (toliau – **Rekomendacijos**). Šiuo atveju taip pat galima paminėti Komunikatą, skirtą padėti ieškinius dėl žalos atlyginimo nagrinėjantiems nacionaliniams teismams ir šių ieškinių šalims įrodyti dėl ES konkurencijos taisyklių pažeidimo patirtos žalos dydį. Pavyzdžiui, Rekomendacijoje pabrėžiami trys pagrindiniai ekonominiai modeliai, kuriais remiantis gali būti apskaičiuojama dėl konkurencijos teisės pažeidimo padaryta žala:

1) visų pirma, žalai apskaičiuoti gali būti taikomas lyginamasis metodas, kuriuo remiantis, žala apskaičiuojama remiantis išoriniais informacijos šaltiniais, pagal kuriuos yra hipotetiškai vertinama situacija, kuri būtų buvusi, jeigu nebūtų buvę konkurencijos teisės pažeidimo²⁶². EK nuomone, tai įvertinti galima remiantis keliais būdais: (1) lyginant skirtingas geografijos bei produktų rinkas, (2) lyginant rinkoje vyraujančias kainas, buvusias prieš konkurencijos teisės pažeidimą²⁶³.

2) žalai apskaičiuoti gali būti naudojami finansinės analizės metodai, kuriais remiantis analizuojama konkrečių įmonių ir (arba) pramonės šakų finansiniai rezultatai (pelningumas, patirti nuostoliai sąnaudos ir kita²⁶⁴);

3) žalai apskaičiuoti gali būti taikomas rinkos struktūros tyrimo metodai, pagal kuriuos yra atliekamas empirinis rinkos vertinimas (ne lyginamasis), kuriuo siekiama nustatyti, kaip veikia konkurencija konkrečioje rinkoje ir kokią įtaką tai turi kainų nustatymui²⁶⁵.

Tuo tarpu Komunikate yra aiškiai pabrėžiama, kad ekonominė informacija apie žalą, padarytą konkurencijos teisės pažeidimais, ir metodai bei priemonės tokios žalos tiksliam dydžiui nustatyti gali ilgainiui keistis²⁶⁶. Tai gali lemti kintantys teoriniai ir ekonominiai tyrimai bei jiems atlikti taikomi principai (metodai), taip pat teismų praktika tokio pobūdžio bylose.

Nepaisant to, svarbu pabrėžti, kad aukščiau nurodyti metodai ir taisyklės yra skirti tik patirtos žalos dydžiui nustatyti, dėl ko pagrįstai galima teigti, kad jie negali būti taikomi nustatant antkainio perkėlimo faktą netiesioginiam pirkėjui. Autorės nuomone, nesant konkrečių taisyklių, kuriomis remiantis būtų galima nustatyti antkainio perkėlimo faktą bei su tuo susijusią žalą, kyla didelė rizika, kad ES valstybių narių teismai, nagrinėjantys žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo bylas, gali susidurti su itin dideliais sunkumais, vertinant, ar buvo perkeltas antkainis, kadangi teismams patiems gali reikėti nuspręsti, kokiais metodais ir informacija jie turi remtis, nustatant antkainių perkėlimo faktą, be to teismams gali pritrūkti tam tikrų ekonominių žinių. Visos aukščiau nurodytos aplinkybės gali lemti ne tik bylos dėl žalos

²⁶² *Supra note* 191.

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ *Ibid.*

²⁶⁵ *Ibid.*

²⁶⁶ *Supra note* 65.

atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus nagrinėjimo sudėtingumą, bet taip pat nepagrįstai ilgą jos nagrinėjimo terminą, dėl ko gali būti pažeistos ne tik nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusio asmens, bet ir paties konkurencijos teisės pažeidėjo teisės ir teisėti interesai.

3.2.2. Priežastinio ryšio nustatymo ypatumai

Pažymėtina, kad priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos yra pagrindas civilinės atsakomybės taikymui, kurį įrodyti turi ieškovas, remdamasis nacionalinės teisės normomis, teismų praktika bei ESTT praktika. Autorės nuomone, tiesioginiam pirkėjui paprastai nėra didelių sunkumų įrodyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos. Tai patvirtina minėtas Direktyvos 17 straipsnis, kuriame įtvirtinta patirtos žalos prezumpcija, pagal kurią daroma prielaida, kad žala kilo, jeigu buvo sudarytas kartelinis susitarimas²⁶⁷. Taigi, galima teigti, kad tiesioginiam pirkėjui įrodžius, kad atsakovai sudarė kartelinį susitarimą, konkurencijos teisės pažeidėjo kaltė yra preziumuojama, todėl ieškovui nebereikia įrodinėti visų likusių civilinės atsakomybės sąlygų, tokių kaip kaltė ir priežastinis ryšys, išskyrus patirtos žalos dydį. Šiuo atveju kaip pavyzdį galima pateikti 1 paveiksle nurodytą schemą. Autorės nuomone, konditerijos gaminių gamintojui B, būnant tiesioginiu miltų gamintojo A klientu, nebūtų sunku įrodyti, kad dėl miltų gamintojo A sudaryto kartelinio susitarimo jis patyrė žalą, kadangi akivaizdu, kad miltai, kurių kaina buvo padidinta, yra konkurencijos teisės pažeidimo objektas, be to miltų gamintojas A turėjo ir galėjo numatyti, kad miltus padidinta kaina įsigys jų klientai (tiesioginiai pirkėjai), įskaitant B. Taigi galima pagrįstai teigti, kad šiuo atveju jam pakaktų įrodyti vien tik miltų gamintojo A padarytą konkurencijos teisės pažeidimą.

Situacija yra kiek kitokia, kai dėl konkurencijos teisės pažeidimo (konkrečiai antkainių perkėlimo atveju) žalą patiria netiesioginiai pirkėjai. Būtent netiesioginiai pirkėjai, ieškiniu kreipdamiesi į teismą dėl žalos atlyginimo iš konkurencijos teisės pažeidėjų, turi įrodyti visas Direktyvos 14 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas sąlygas²⁶⁸. Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, matyti, kad, priešingai nei tiesioginių pirkėjų atveju, netiesioginiam pirkėjui, siekiančiam atgauti dėl konkurencijos teisės pažeidimo patirtą žalą, numatyta imperatyvi pareiga konkrečiai pagrįsti, kad dėl konkurencijos teisės pažeidimo jis patyrė žalą.

Autorės nuomone, netiesioginiam pirkėjui gali būti itin sudėtinga įrodyti dėl antkainių perkėlimo patirtą žalą dėl kelių priežasčių: pirma, dėl paties konkurencijos teisės pažeidimo (konkrečiai kartelinio susitarimo) sudėtingumo, kadangi reikia įrodyti praeityje padarytą pažeidimą, antra, dėl to, kad turi būti gana tiksliai įrodoma, kad jis iš tiesioginio pirkėjo įsigijo prekių, esančių konkurencijos teisės pažeidimo objektu. Pavyzdžiui, tiesioginis pirkėjas gali

²⁶⁷ *Supra note 5.*

²⁶⁸ *Ibid.*

patirti žalą dėl konkurencijos teisės pažeidimo, tačiau netiesioginiam pirkėjui gali perduoti tik labai mažą dalį patirtos žalos. Šiuo atveju vėl gi galima pasiremti 1 paveiksle nurodytu pavyzdžiu. Konditerijos gaminių gamintojas B dėl konkurencijos teisės pažeidimo gaminių kainas gali padidinti tik labai nežymia dalimi, tuo tarpu kitą konditerijos gaminių padidintos kainos dalį gali lemti nuo konkurencijos teisės pažeidimo nepriklausančios sąlygos, pavyzdžiui, konditerijos gaminių gamintojas B gali padidinti kainas atsižvelgdamas į pasikeitusias tam tikras rinkos sąlygas, pasiūlą, paklausą ir kita. Tokiu atveju konditerijos gaminių tiekėjas C turėtų įrodyti, kokią poveikį (didelį ar mažą) padidėjusioms B konditerijos gaminių kainoms galėjo turėti konkurencijos teisės pažeidimas. Galima teigti, kad jeigu būtų įrodoma, kad konkurencijos teisės pažeidimas didele apimtimi lėmė konditerijos gamintojo B prekių kainų padidėjimą, tikėtina, kad konditerijos gaminių tiekėjas C įsigijo prekių, kurios yra konkurencijos teisės pažeidimo objektas. Kita vertus, jeigu būtų įrodoma, kad konkurencijos teisės pažeidimas neturėjo didelės įtakos konditerijos gamintojo B kainų padidėjimui, būtų galima konstatuoti, kad konditerijos gaminių platintojas C nepatyrė jokios žalos.

Viena naujausių ESTT bylų, kurioje buvo sprendžiamas priežastinio ryšio tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos nustatymo klausimas, yra *Kone AG ir kt. v. ÖBB-Infrastruktur AG* byla. Šioje byloje ieškovas iš karteliui nepriklausančio gamintojo įsigijo liftų, kurių kainą, prisidengiant karteliu, nustatyta didesnė, nei būtų buvusi esant normaliomis konkurencijos sąlygomis²⁶⁹. Pažymėtina tai, kad šioje byloje buvo sprendžiama, „ar SESV 101 straipsnį reikia aiškinti taip, jog kiekvienas asmuo gali reikalauti, kad kartelio dalyviai taip pat atlygintų žalą, jam padarytą karteliui nepriklausančio asmens, kuris, pasinaudojęs didelėmis rinkos kainomis, pakelia savo produktų kainas labiau, nei jas būtų pakėlęs nesant kartelio“²⁷⁰. Šioje byloje ESTT konstatavo, kad „SESV 101 straipsnio veiksmingumui kiltų grėsmė, jei kiekvieno asmens teisė reikalauti atlyginti patirtą žalą pagal nacionalinės teisės aktus, visiškai ir nepaisant konkrečių bylos aplinkybių, priklausytų nuo tiesioginio priežastinio ryšio buvimo, atmetant galimybę šią teisę suteikti dėl aplinkybės, jog atitinkamas asmuo turėjo sutartinių santykių ne su kartelio nariu, o su šiam karteliui nepriklausančia įmone, kurios kainų politika vis dėlto yra kartelio, prisidėjusio prie konkurencingose rinkose nustatyto kainų formavimo mechanizmo iškraipymo, padarinys“²⁷¹. Vadovaujantis *Kone AG ir kiti* byla, galima daryti išvadą, kad ESTT nekelia reikalavimų, kad tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos būtų nustatomas vien tik tiesioginis

²⁶⁹ „Generalinės advokatės Juliane Kokott 2014 m. sausio 30 d. išvada civilinėje byloje Nr. C-557/12“, EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62012CC0557>

²⁷⁰ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. birželio 5 d. sprendimas byloje Nr. C-557/12, EUR-Lex, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=725288C4F2D92CE3BE1B7BC67D330D47?text=&docid=153312&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2308126>

²⁷¹ Kokott, *op. cit.*, 269.

priežastinis ryšys, taigi patirtai žalai įrodyti gali pakakti įrodyti vien tik netiesioginį priežastinį ryšį.

Vokietijos generalinė advokatė Juliane Kokott dar prieš ESTT priimant sprendimą *Kone AG ir kt. v. ÖBB-Infrastruktur AG* byloje, 2014 m. sausio 30 d. pateikė išvadą dėl šios bylos, ypač atkreipiant dėmesį į su priežastiniu ryšiu antkainių perkėlimo atveju susijusius klausimus. Šioje išvadoje generalinė advokatė Kokott savo išvadoje išklė pagrindinį klausimą, „ar tarp kartelio ir žalos, atsiradusios dėl kartelio sukulto kainų skėčio efekto, yra pakankamai glaudus ryšys, o gal ši žala pernelyg nesusijusi ir būtų neprotinga jos atlyginimą užkrauti kartelio dalyviams?“²⁷² Generalinės advokatės Kokott teigimu, „negali būti apribojamas reikalavimus galinčių pareikšti asmenų ratas taip, kad tam tikri rinkos dalyviai – pavyzdžiui, kartelio dalyvių kontrahentai ar asmenys, netiesiogiai įsigiję jų prekių ar paslaugų, – neturėtų teisės reikšti reikalavimų dėl žalos atlyginimo, nes priešingu atveju gali kilti rizika, kad bus pažeistas ES teisėje įtvirtintas veiksmingumo principas“²⁷³. Generalinė advokatė Kokott savo teiginius, pateiktus išvadoje, grindė šiais pagrindiniais argumentais:

1. Generalinės advokatės teigimu yra „neteisinga nustatyti, kad kartelio dalyvių civilinė atsakomybė kyla su sąlyga, jog kartelis yra vienintelė žalos atsiradimo priežastis“²⁷⁴. Be to, negalima atmesti galimybės, kad kartelio dalyviai, kurie savo antikonkurenciniais neteisėtais veiksmais, nors ir netiesiogiai, tačiau prisidedantys prie normalių kainų nustatymo rinkoje iškraipymo, gali išvengti civilinės atsakomybės dėl atsiradusios žalos“²⁷⁵.

2. generalinės advokatės Kokott teigimu, „dėl kainų „skėčio efekto (angl. „*umbrella-pricing*“) atsirandanti žala nėra tokia, kuri atsiranda netipiškai ir kurios kartelio dalyviai negali iš anksto numatyti, tuo tarpu galimybės atlyginti tokią žalą atmetimas nurodant, kad tinkamo priežastinio ryšio kriterijus turi būti suprantamas palyginti siaurai, būtų nesuderinamas su SESV 101 straipsnio veiksmingumu“²⁷⁶. Kokott savo išvadoje nurodė, kad „asmenys, sudarydami kartelius, sutinka su galimu kainų „skėčio efektu“, taigi dėl atsiradusios žalos juos būtų galima kaltinti neatsargumu arba sąlygine tyčia (lot. *dolus eventualis*)“²⁷⁷.

Vadovaujantis tuo, kas nurodyta, galima teigti, kad tiek ESTT, tiek generalinė advokatė Kokott išaiškino, kad nesant galimybės nustatyti tiesioginį priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, gali būti nustatomas netiesioginis priežastinis ryšys, tokiu

²⁷² Kokott, *supra note* 268.

²⁷³ *Ibid.*

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ *Ibid.*

būdu siekiant neapriboti dėl konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusių asmenų teisės reikalauti žalos atlyginimo iš konkurencijos teisės pažeidėjų.

Siekiant tinkamai nustatyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, svarbu, kad ES valstybių narių teismai išsamiai vertintų ekonominius įrodymus, kurie padėtų suprasti, kurie asmenys ir kokiame tiekimo grandinės lygyje padarė neigiamą įtaką karteliniu susitarimu. Tai ypač svarbu, kai vertinamas konkurencijos teisės pažeidimas, įvykęs praeityje. Šiuo atveju vėlgi galima pasiremti 1 paveiksle nurodytu pavyzdžiu, kuriame, autorės nuomone, atsispindi priežastinio ryšio nustatymo problema. Atsižvelgiant į nurodytą pavyzdį, kyla klausimai: ar konditerijos gaminių platintojas C, įsigijęs konditerijos gaminių iš B turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius iš miltų gamintojo A? Ar pirkėjas D, įsigijęs konditerijos gaminių iš C turi teisę reikalauti iš miltų gamintojo A atlyginti nuostolius? Ar pirkėjas E, įsigijęs konditerijos gaminius iš D, turi teisę reikalauti, kad miltų gamintojas A atlygintų patirtą žalą? Ar galutiniai konditerijos gaminių vartotojai turi teisę reikalauti, kad miltų gamintojas A atlygintų patirtą žalą? Remiantis minėta situacija, akivaizdu, kad B ir C gali būti nesudėtinga įrodyti, kad miltų gamintojas A sudarė kartelinių susitarimą, o B įsigijo miltų iš A už padidintą kainą, kadangi yra tikėtina, kad nei laiko, nei erdvės aspektu konkurencijos teisės pažeidimas nebus pernelyg nutolęs nuo kilusios žalos. Taigi šiuo atveju galima teigti, kad A, būdamas profesionalus rinkos dalyvis, kuriam taikomi aukštesni protingumo ir atidumo standartai, numatė, kad dėl padaryto konkurencijos teisės pažeidimo žala gali atsirasti tiek B, tiek C. Tačiau, autorės nuomone, D, E ir galutiniams vartotojams gali būti itin sudėtinga įrodyti, kad jų įsigytų konditerijos gaminių padidintas kainas lėmė konkurencijos teisės pažeidimas, kadangi kiekviename vėlesniame tiekimo grandinės etape gali atsirasti nauji veiksniai, kurie, kaip minėta, taip pat gali lemti gaminių arba paslaugų kainų padidėjimo galimybę.

Taigi šiais atvejais yra itin svarbu, kad nustatant antkainių perkėlimo faktą, būtų remiamasi ekonominiais metodais, kadangi priešingu atveju siekiant įvertinti antkainių perkėlimo faktą, netiesioginiai pirkėjai praktiškai gali neturėti galimybės įrodyti, kad dėl antkainių perkėlimo patyrė žalą. Pažymėtina, kad minėtose Gairėse išskiriama keletas ekonominių metodų, galimai padėsiančių nustatyti antkainio perkėlimo faktą. Gairėse nurodytus metodus galima suskirstyti į šias grupes:

- 1) tiesioginius metodus;
- 2) netiesioginius metodus;
- 3) poveikio apimčiai vertinimą.

Tiesioginio metodo tikslas yra atskirti konkurencijos teisės pažeidimo poveikį nuo kitų išorinių veiksnių, taip pat galinčių paveikti kainas²⁷⁸. Būtent šiuo metodu siekiama nustatyti „priešingos padėties scenarijų, o tam reikia palyginti padėtį, kai buvo įvykdytas pažeidimas, su hipotetine padėtimi, t. y. padėtimi, kai pažeidimas nebuvo įvykdytas“²⁷⁹. Autorės nuomone, šis metodas yra kiek panašus į faktinio priežastinio ryšio nustatymo procesą, kuomet yra vertinama, ar nesant konkurencijos teisės pažeidimo, žala vis tiek būtų atsiradusi. Tiesioginis metodas daugiausiai bus taikomas lyginamuoju aspektu, kas reiškia, kad atliekamam tyrimui duomenys bus imami iš palyginamosios rinkos (pavyzdžiui, geografinės rinkos, panašios į pažeidimo rinką²⁸⁰) ir pažeidimo paveiktos rinkos²⁸¹. Be to, siekiant nustatyti tiesioginį metodą, turi būti remiamasi dviem aspektais: laiko ir produkto. Pažymėtina, kad palyginimas pagal laiką reiškia, kad konkurencijos teisės pažeidimo paveikta rinka lyginama su ta panašia rinka tik kitu laiko momentu²⁸². Būtent šiuo atveju palyginamoji rinka bus vertinama laikotarpiu iki konkurencijos teisės pažeidimo padarymo. Tuo tarpu palyginimas pagal produktą reiškia, kad „pažeidimo paveikta rinka lyginama su ta panašia rinka, esančia kitoje geografinėje vietovėje, arba su kito produkto rinka, laikoma besivystančia panašiai kaip pažeidimo paveikta rinka“²⁸³. Apibendrintai galima teigti, kad remiantis laiko ir produktų aspektais yra vertinama tam tikro produkto kainos kitimas tam tikru laikotarpiu konkurencijos teisės pažeidimo paveiktoje rinkoje, ir to paties produkto kainų kitimas tuo pačiu laikotarpiu konkurencijos teisės pažeidimo nepaveiktoje rinkoje²⁸⁴.

Tačiau svarbu pabrėžti, kad jau pačiose Gairėse yra nustatoma, kad nustatant antkainių perkėlimo faktą remiantis tiesioginiu metodu, gali kilti tam tikrų problemų, galinčių turėti poveikį palyginimu grindžiamų metodų patikimumui²⁸⁵. Visų pirma, problema gali kilti dėl to, kad „palyginamoji rinka yra panaši į pažeidimo rinką, tačiau pati nėra paveikta pažeidimo, nors kiekvienoje iš tų rinkų pirkėjai dažnai naudoja tas pačias žaliavas“²⁸⁶. Todėl praktiškai gali būti neįmanoma rasti konkurencijos teisės pažeidimo nepaveiktos palyginamosios rinkos. Antra, laiko aspektu lyginant konkurencijos teisės pažeidimo paveiktą rinką ir panašią rinką, kuri yra nepaveikta konkurencijos teisės pažeidimo, gali būti sunku pakankamai tiksliai nustatyti

²⁷⁸ *Supra note 240.*

²⁷⁹ *Ibid.*

²⁸⁰ EK nuomone konkurencijos teisės pažeidimo paveiktą rinką geriausia būtų lyginti su tokia pačia rinka, kurioje nebuvo padarytas konkurencijos teisės pažeidimas, tačiau šiuo atveju nėra tikslinga naudoti tą pačią rinką, nes neįmanoma tiksliai žinoti, kaip rinka vystytųsi, jeigu konkurencijos teisės pažeidimas nebūtų įvykdytas.

²⁸¹ *Op. cit.*, 240.

²⁸² *Ibid.*

²⁸³ *Ibid.*

²⁸⁴ *Ibid.*

²⁸⁵ *Ibid.*

²⁸⁶ *Ibid.*

laikotarpį, kai rinka buvo veikiama pažeidimo²⁸⁷. Nors šiuo atveju nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusi šalis gali pateikti konkurencijos institucijos priimtą sprendimą, kuris yra laikomas *prima facie* įrodymu, tačiau jame nustatytos konkurencijos teisės pažeidimo atlikimo datos gali nesutapti su laikotarpiu, kuriuo tam tikra rinka iš tiesų buvo paveikta konkurencijos teisės pažeidimo²⁸⁸.

Trečia, nors tiesioginio metodo pranašumas yra tai, kad jį taikant perkeltos antkainio dydį galima nustatyti pagal tiesioginio arba netiesioginio pirkėjo pažeidimo laikotarpiu nustatytas faktines produktų kainas, tačiau gali iškilti sunkumų gauti duomenis apie šias produktų kainas, juo labiau, kad teismas gali pripažinti, kad *inter alia* duomenų apie šias kainas gavimas yra neproporcingas²⁸⁹.

Kita vertus, siekiant nustatyti antkainių perkėlimo faktą, gali būti taikomas netiesioginis metodas, pagal kurį turėtų būti analizuojama, kaip ankstesni įmonės sąnaudų pokyčiai paveikė jos produktų kainas iki konkurencijos teisės pažeidimo arba jam pasibaigus²⁹⁰. Taigi šiuo atveju turi būti vertinami įmonės vidaus dokumentai, apskaitos žiniaraščiai ir kita.

Kaip minėta anksčiau, antkainių perkėlimas kaip ir pati Direktyva yra grindžiami kompensacijos principu, kas reiškia, kad nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėję asmenys turi teisę gauti visą kompensaciją (nuostolius, negautas pajamas ir palūkanas). Atsižvelgiant į minėtus tiesioginius ir netiesioginius metodus, matyti, kad jais galima nustatyti tik patį antkainio perkėlimo faktą, tačiau negalima nustatyti perkeltos antkainio poveikio, kas yra svarbu patirtos žalos įvertinimui. Todėl be tiesioginio ir netiesioginio metodo taikymo, turėtų būti vertinamas antkainio perkėlimo poveikis apimčiai, kuris reiškia pelno praradimą dėl antkainių perkėlimo, sumažėjus pardavimo apimčiai²⁹¹, patirtos žalos mastą ir kita. Pažymėtina, kad norint nustatyti antkainio perkėlimo poveikį apimčiai turi būti nustatoma ši informacija arba duomenys: (1) tiksliai nustatytas antkainio paveiktos įmonės (tiesioginio pirkėjo) parduotų produktų kiekis; (2) parduotas produkto kiekis pagal priešingos padėties scenarijų ir (3) pardavimo kainos ir sąnaudų maržą, kurią pirkėjas (tiesioginis pirkėjas) būtų pasiekęs, jeigu nebūtų įvykdytas pažeidimas²⁹². Taigi poveikiu apimčiai yra itin kruopščiai vertinama, kokią įtaką konkurencijos teisės pažeidimas galėjo turėti žalos atsiradimui.

Iš to, kas nurodyta, galima daryti prielaidą, kad vadovaujantis aukščiau Gairėse nurodytais ekonominiais metodais bei taisyklėmis, bus palengvinama teismų, nagrinėjančių žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, galimybės tinkamai nustatyti antkainių

²⁸⁷ *Supra note* 240.

²⁸⁸ *Ibid.*

²⁸⁹ *Ibid.*

²⁹⁰ *Ibid.*

²⁹¹ *Ibid.*

²⁹² *Ibid.*

perkėlimo faktą bei mastą. Viena vertus, šiuos ekonominius metodus ir taisykles bus galima naudoti siekiant konkurencijos teisės pažeidėjui įrodyti, kad tiesioginis pirkėjas perkėlė visą ar dalį antkainio savo klientams (netiesioginiams pirkėjams), dėl ko realiai žala nebuvo patirta arba patirta tik iš dalies (kitaip tariant šią situaciją galima paaiškinti priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nutrūkimu). Kita vertus, aukščiau nurodyti ekonominiai metodai ir taisyklės galės būti naudojami, siekiant nustatyti, kad dėl antkainio perkėlimo netiesioginis pirkėjas patyrė žalą (šiuo atveju ekonominiai metodai padės susieti konkurencijos teisės pažeidimą su netiesioginio pirkėjo patirta žala).

Tačiau autorės nuomone, Gairėse pateikiami metodai bei taisyklės gali būti taikomi tik netiesioginiams pirkėjams, tiesiogiai įsigijusiems prekes arba paslaugas iš tiesioginio pirkėjo. Tuo tarpu, vadovaujantis minėtais ekonominiais metodais, nėra visiškai aišku, kaip turi būti nustatomas antkainių perkėlimo faktas tuomet, kai žalą dėl konkurencijos teisės pažeidimo patiria kiti asmenys, įsigiję prekes iš paties netiesioginio pirkėjo arba kitų pirkėjų, įsigijusių prekes iš netiesioginio pirkėjo. Pažymėtina tai, kad Direktyvoje įtvirtinta netiesioginio pirkėjo sąvoka yra labai abstrakti. Remiantis šia sąvoka, galima teigti, kad netiesioginiai pirkėjai tai:

- 1) fiziniai arba juridiniai asmenys, kurie prekes arba paslaugas įsigijo iš tiesioginio pirkėjo;
- 2) fiziniai arba juridiniai asmenys, kurie prekes įsigijo iš tolesnio pirkėjo.

Iš minėtos netiesioginio pirkėjo sąvokos, nėra aišku, kas remiantis Direktyvos nuostatomis, yra laikoma „tolesniu pirkėju“, juo labiau, kad šio asmens laikyti tiesioginiu pirkėju negalima, nes Direktyvoje yra aiškiai išskiriama, kad netiesioginis pirkėjas turi įsigyti prekių arba paslaugų iš tiesioginio pirkėjo **arba** tolesnio pirkėjo. Atsižvelgiant į 1 paveiksle pateiktą pavyzdį, kyla klausimas, kurį iš subjektų, D ar E, būtų galima laikyti „tolesniu pirkėju“? Ar apskritai jie gali būti laikoma tolesniais pirkėjais? Jeigu tolesniu pirkėju galima laikyti E, kaip tokiu atveju turi būti nustatomas antkainių perkėlimo faktas? Galima teigti, kad ši problema yra susijusi su tuo, kad, remiantis Direktyvos 14 straipsnio 2 dalyje įtvirtintomis sąlygomis, galima matyti, kad antkainių perkėlimo atveju netiesioginis pirkėjas turi įrodyti sąlygas, kurios yra išimtinai susijusios tik su tiesioginiu pirkėju, t.y. asmeniu tiesiogiai įsigijusiu prekes arba paslaugas iš konkurencijos teisės pažeidėjo. Tuo tarpu, jeigu tolesnio pirkėjo laikyti tiesioginiu pirkėju negalime, kyla klausimas, iš kurio subjekto tiekimo grandinėje „tolesnis pirkėjas“ turi įsigyti prekes arba paslaugas, kad būtų galima jas laikyti konkurencijos teisės pažeidimo objektu bei kaip tai nustatyti?

Galima teigti, kad Direktyvoje įtvirtintos netiesioginio pirkėjo sąvokos neapibrėžtumas gali apriboti tam tikrų grupių asmenų, konkrečiai vartotojų, kurie paprastai yra galutiniai prekių arba paslaugų vartotojai, galimybę įrodyti dėl konkurencijos teisės pažeidimo patirtą žalą, ypač

tai siejant su priežastinio ryšio klausimais, ir apskritai teise reikšti reikalavimus teisme dėl žalos atlyginimo. Atsižvelgiant į tai, kyla poreikis Direktyvoje apibrėžti „tolesnio pirkėjo“ sąvoką, be to, papildyti Gairėse įtvirtintus ekonominius metodus ir taisykles, skirtus nustatyti antkainių perkėlimo faktą tais atvejais, kai netiesioginis pirkėjas įsigyja prekes arba paslaugas iš „tolesnio pirkėjo“. Autorės nuomone, „tolesnio pirkėjo“ sąvokos apibrėžtumas galėtų sumažinti netiesioginio pirkėjo sąvokos interpretavimą bei nustatyti bendras visoms ES valstybėms narėms taikomas antkainių perkėlimo nustatymo taisykles.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į baigiamojo magistro darbo įvade iškeltus tikslus ir uždavinius, galima daryti šias išvadas:

1. Priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus turi būti nustatomas itin kruopščiai, kadangi šia sąlyga yra nubrėžiamos civilinės atsakomybės ribos, neleidžiant, viena vertus, asmeniui, pažeidusiam konkurencijos teisės taisyklės ir tokiu būdu padarius žalą kitam asmeniui, nepagrįstai išvengti civilinės atsakomybės, kita vertus, neleidžiant asmeniui, tariamai patyrusiam žalą, bet to neįrodžius, nepagrįstai reikalauti žalos atlyginimo.

2. Priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos tiesiogiai nėra reglamentuojamas ES teisės aktuose. Priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo svarbą netiesiogiai galima įžvelgti privataus subjekto teisę ginti antikonkurenciniais veiksmais pažeistas savo teises įgyvendinančiuose ES teisės aktuose bei precedentinėse ESTT bylose.

3. Direktyva išplėtė nuo konkurencijos teisės pažeidimo nukentėjusio asmens teises reikalauti žalos atlyginimo, dėl ko iš dalies pasikeitė ES valstybių narių nacionalinis teisinis reglamentavimas. Pagrindinis Direktyvos tikslas – ES valstybėse narėse taikomų teisės normų bei taisyklių, kuriomis reglamentuojami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl konkurencijos teisės pažeidimo, suvienodinimas, tačiau priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos Direktyvoje plačiau nėra analizuojamas, šį klausimą paliekant spręsti ES valstybėms narėms, remiantis nacionalinėmis teisės normomis.

4. Plačiausiai priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga yra išplėtotas Vokietijos civilinėje teisėje, kur yra taikomos net kelios priežastinio ryšio teorijos: visų pirma, taikoma „conditio sine qua non“ teorija, antra, taikoma adekvataus priežastinio ryšio teorija, kurios paskirtis yra palengvinti faktinio priežastinio ryšio įrodinėjimo procesą, taikant tikimybių teoriją, trečia, taikoma teisės normos apimtys teorija, kuria vertinama, ar į pažeistos teisės normos apsaugos apimtį patenka nukentėjusio asmens patirta žala. Vokietijos civilinėje teisėje priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus paprastai vertinamas atsižvelgiant į hipotetinį kainų lygį nesant kartelio.

5. Prancūzijos civilinėje teisėje pirmenybė teikiama ekvivalentinio priežastinio ryšio teorijai, kuria remiantis turi būti nustatomas konkretus ir tiesioginis priežastinis ryšys. Tačiau siekiant palengvinti asmens, patyrusio žalą, galimybę tam tikrais atvejais įrodyti priežastinį ryšį tarp teisės pažeidimo ir kilusios žalos, taikoma adekvataus priežastinio ryšio teorija, pagal kurią pakanka nustatyti, kad neteisėti veiksmai tikėtina sukėlė žalą. Kita vertus, kai nėra aiškios

priežastys, lėmusios žalos atsiradimą, tačiau yra aiškus priežastinis ryšys tarp atsakovo neteisėtų veiksmų, gali būti taikoma prarastos galimybės doktrina.

6. Italijos civilinėje teisėje laikomasi nuostatos, kad turi būti nustatomas gana griežtas (tiesioginis, konkretus) priežastinis ryšys. Tačiau, atsižvelgiant į Italijos nacionaliniuose teismuose nagrinėtas civilines bylas, matyti, kad teismai, nustatydami priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, gali remtis prielaidomis (tikimybėmis), o tai reiškia, kad Italijos teismuose įtvirtinta gana lanksti priežastinio ryšio doktrina.

7. Lietuvos civilinėje teisėje nustatant priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir kilusios žalos turi būti nustatomas faktinis priežastinis ryšys, kuris nustatomas remiantis ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija (lot. „conditio sine qua non“ testu) ir teisinis priežastinis ryšys. Atsižvelgiant į Lietuvoje nagrinėtas bylas dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus, matyti, kad Lietuvoje yra pripažįstama, kad tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos turi būti tiesioginis priežastinis ryšys.

8. Antkainio perkėlimas yra neatsiejamai susijęs su priežastiniu ryšiu kaip civilinės atsakomybės sąlyga, kadangi nukentėjusiam asmeniui gali būti sunku įrodyti, kad dėl antkainio perkėlimo jis patyrė žalą. Antkainio perkėlimo argumentas gali būti naudojamas kaip (1) gynybos priemonė, teikiant atsiliepimą į tiesioginio pirkėjo ieškinį, kuris yra grindžiamas konkurencijos teisės pažeidimu, (2) puolimo priemonė, pagal kurią netiesioginis pirkėjas (ieškovas), siekiantis iš konkurencijos teisės pažeidėjo gauti žalos atlyginimą, turi įrodyti, kad žalą patyrė dėl tiesioginio pirkėjo antkainio perkėlimo jam.

9. Siekiant tinkamai nustatyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, ES valstybių narių teismai turi išsamiai vertinti ekonominius įrodymus, kurie gali padėti suprasti, kurie asmenys ir kokiame tiekimo grandinės lygyje padarė neigiamą įtaką karteliniu susitarimu.

10. Direktyvoje įtvirtintos netiesioginio pirkėjo sąvokos neapibrėžtumas gali apriboti tam tikrų grupių asmenų galimybę įrodyti dėl konkurencijos teisės pažeidimo padarytą žalą, ypač tai siejant su priežastinio ryšio klausimais, ir apskritai teisę reikšti reikalavimus teisme dėl žalos atlyginimo.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į Direktyvoje esančios netiesioginio pirkėjo sąvokos neapibrėžtumą, autorė siūlo:

1) papildyti Direktyvos 2 straipsnį papildyti nauja 25 dalimi: „<...tolesnis pirkėjas – tai fizinis arba juridinis asmuo, kuris iš netiesioginio pirkėjo įsigijo prekių arba paslaugų, kurie buvo konkurencijos teisės pažeidimas, bet ne iš konkurencijos teisės pažeidėjo ir tiesioginio pirkėjo...>“;

2) pakeisti Direktyvos 14 straipsnio 2 dalies b punktą ir išdėstyti taip:

“<...b) dėl konkurencijos teisės pažeidimo atsakovo tiesioginiam pirkėjui arba tolesniam pirkėjui taikytas antkainis ir...>“.

LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. „Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija“. EUR-Lex. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 3 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT>
2. „Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose“. EUR-Lex. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 1 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32003R0001>
3. „2014 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2014/104/ES dėl tam tikrų taisyklių, kuriomis reglamentuojami pagal nacionalinę teisę nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl valstybių narių ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų pažeidimo, atlyginimo“. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX:32014L0104>
4. „German Civil Code“. Federal Law Gazette. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/
5. „French Civil Code“. TRANS-LEX. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d. https://www.trans-lex.org/601101/_french-civil-code-2016/
6. „German Code of Civil Procedure“. Federal Law Gazette. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d., https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html
7. „Civil Code of Italy“. WIPOLEX. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d. <https://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=16608>
8. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/esRxKAWzCy>
9. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, TAR, žiūrėta 2018 m. lapkričio 29 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/oYBDOLiVdj>
10. „Act against Restraints of Competition“. Federal Law Gazette. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 13 d. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gwb/
11. „Commercial Code of French“. WIPOLEX. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 13 d. https://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=485950
12. „Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 9 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.77016/Qbvmygwpzm>
13. „Komisijos komunikatas dėl žalos ieškiniuose dėl žalos atlyginimo, susijusiuose su Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 arba 102 straipsnių pažeidimais, dydžio nustatymo“.

EUR-Lex. Žiūrėta 2018 m. spalio 8 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52013XC0613%2804%29>

14. „Žalioji Knyga - Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“. EUR-Lex. Žiūrėta 2018 m. spalio 20 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52005DC0672>

15. „Baltoji knyga dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo“. EUR-Lex. Žiūrėta 2018 m. spalio 20 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=celex%3A52008DC0165>

16. „Komisijos komunikato, kuriuo nustatomos Gairės nacionaliniams teismams, kaip nustatyti netiesioginiam pirkėjui perkeltą antkainio dalį, projektas“. EUR-Lex. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d. http://ec.europa.eu/competition/consultations/2018_cartel_overcharges/20181807_lt.pdf

17. European Commission Directorate-General for Competition. „Study on the Passing-on of Overcharges“. EUR-Lex. žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d. <http://ec.europa.eu/competition/publications/reports/KD0216916ENN.pdf>

18. „Quantifying antitrust damages Towards non-binding guidance for courts“. EUR-Lex. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 1 d. http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/quantification_study.pdf

Specialioji literatūra:

19. Gumbis, Jaunius, Marius Juonys, Laura Šlepaitė, ir Karolis Kačerauskas. *Competition Law in Lithuania*. Biggleswade: Wolters Kluwer, 2011.

20. Ambrasienė, Dangutė, ir Egidijus Baranauskas. *Civilinė teisė, prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

21. Bakanas, Algimantas, Gintautas Bartkus, Gediminas Dominas, Andrius Kabišaitis, Šarūnas Keserauskas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Mizaras, Daina Petrauskaitė, Ramūnas Petravičius, Zita Smirnovienė, Vladas Staskonis, Raimondas Šukys, Algirdas Taminskas, Viktoras Tiažkijus, Antanas Vainauskas, ir Alfonsas Vileita. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras: šeštoji knyga, prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003.

22. Jonaitis, Marius. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

23. Zimmermann, Reinhard. *The law of obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

24. Šulcienė, Lina, ir Leonardas Lapašinskas. *Filosofijos chrestomatija*. Kaunas: Technologija, 2000.

25. European Group on Tort Law. *Principles of European tort law: text and commentary*. New York: Springer, 2005.
26. Van Gerven, Walter, Pierre Larouche, and Jeremy Lever. *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*. Oxford: Hart Publishing, 2000.
27. Van Gerven, Walter, Jeremy Lever, and Pierre Larouche. *Common law of Europe casebooks: tort law*. Oxford: Hart Publishing, 2000.
28. Spier, Josine. *Unification of tort law: causation*. Boston: Kluwer Law International, 2000.
29. Wolf, Christian, and Nicola Zeibig. *Evidence in Civil Law Germany*. Maribor: Institute for Local Self-Government and Public Procurement, 2015.
30. Fairgrieve, Duncan, and Florence G'Sell-Macrez. „Causation in French Law: Pragmatism and Policy“. Iš *Perspectives on Causation*, Richard Goldberg, 111-130. Oxford: Hart Publishing, 2011.
31. Driukas, Artūras, ir Virgilijus Valančius. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras II dalis: procesas pirmosios instancijos teisme*. Vilnius: Justitia, 2005.
32. Stuart Mill, John. *A system of logic, ratiocinative and inductive, being a connected view of the principles of evidence, and the methods of scientific investigation*. New York, 1882.
<https://www.gutenberg.org/files/27942/27942-pdf.pdf>
33. Waelbroeck, Denis, Donald Slater, and Gil Even-Shoshan. *Study on the conditions of claims for damages in case of infringement of EC competition rules: comparative report*. Brussels, 2004.
http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/comparative_report_clean_en.pdf
34. Moréteau, Olivier. „Causal Uncertainty and Proportional Liability in France“. Iš *Proportional Liability: Analytical and Comparative Perspectives*, Israel Gilead, Michael D. Green, Bernhard A. Koch, 141-151. Vienna, 2013.
https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=eszmBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=Causal+Uncertainty+and+Proportional+Liability+in+France+olivier&ots=RK642YEvGT&sig=IM8AYI1qgVW_IZuqFD1QciNdx9k&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
35. Toffoletti, Luca, and Emilio De Giorgi. „Italy“. Iš *Private Antitrust Litigation: jurisdictional comparisons*, Bernardine Adkins, Samuel Beighton, 137-158. United Kingdom, 2013.
https://books.google.lt/books?id=GybOXCTs07wC&pg=PA155&lpg=PA155&dq=Indaba+v.+Juvetus&source=bl&ots=VjLSt1GzaK&sig=sI_H8veU0bb8rN3I1GXVqSIECHE&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwi2_Y3z7LreAhWxw4sKHTzXDZsQ6AEwC3oECAgQAQ#v=onepage&q=italy&f=false

36. Spitzmiller, Rebecca. *Selected areas of Italian tort law: Cases and Materials in a Comparative Perspective*. Ripa di Fagnano Alto, 2011. https://books.google.lt/books?id=INPAiq8P_noC&pg=PA5&lpg=PA5&dq=codice+civile+italy+several+liability&source=bl&ots=RzlQRe5is2&sig=mHyEZFnb5pXjcvXK3F_zzSXBxGQ&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwiFyrza3vfeAhXGECwKHae2DP4Q6AEwAHoECAkQAAQ#v=onepage&q&f=false
37. Hüschelrath, Kai, and Heike Schweitzer. *Public and Private Enforcement of Competition Law in Europe: Legal and Economic Perspective*. Springer Germany, 2014. <https://books.google.lt/books?id=GvYuBAAAQBAJ&pg=PA39&lpg=PA39&dq=Public+and+Private+Enforcement+of+Competition+Law+in+Europe:+Legal+and+Economic+Perspective.+Mannheim:+Springer&source=bl&ots=nSxOLotGZC&sig=46Mw4T037cTQFvO6EbZkTii2Yzw&hl=lt&sa=X&ved=2ahUKEwjzmMigxInfAhVwoYsKHQ3XBCUQ6AEwAnoECAQAAQ#v=onepage&q&f=false>
38. Skorupskas, Vytenis. „Privataus asmens teisė į žalos, atsiradusios dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi ir kartelinių susitarimų, atlyginimą skirtingose valstybėse“. *Jurisprudencija* 22, 2 (2015): 318-339. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/4286/4008>
39. Civilka, Mindaugas. „Privatusis konkurencijos teisės normų įgyvendinimas pagal EB ir LR teisę“. *Teisės problemos* 1 (2006): 5–52.
40. Moisejevas, Raimundas. „Passing-on of Overcharges and the Implementation of the Damages Directive in CEE Countries“. *Yearbook of antitrust and regulatory studies*, 10, 15 (2017): 133-146. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-76e99f7d-343c-40f2-be6d-686b1ec9e50b>
41. Lianos, Ioannis. „Causal uncertainty and damages claims for the infringement of competition law in Europe“. *Yearbook of European Law*, 1 (2015): 1-61. http://discovery.ucl.ac.uk/1471378/3/Causal%2520uncertainty%2520Submission%2520YEL_template.pdf
42. Žalnieriūnas, Linas. „Priežastinio ryšio genezė ir evoliucija filosofijos ir baudžiamosios teisės šaltiniuose“. *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 269-293. <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/4575/4228>
43. Andrijauskas, Antanas. „Babilono civilizacija lyginamosios analizės perspektyvoje“. *Logos* 92, 19 (2017):188-197. http://www.litlogos.eu/L92/Logos_92_188_197_Andrijauskas.pdf

44. Jankutė, Renata. „Visiško nuostolių atlyginimo principo, kilus deliktinei atsakomybei, taikymo išimtys – subjektyvios prigimties faktoriai“. *Socialinių mokslų studijos* 5, 1 (2013): 291-310. https://www.mruni.eu/upload/iblock/6d1/021_jankute.pdf

45. „Rethinking Actual Causation in Tort Law“. *Harvard Law Review*, 130, 8 (2017): 2163-2182. <https://harvardlawreview.org/2017/06/rethinking-actual-causation-in-tort-law/>

46. Selelionytė – Drukteinienė, Simona. „Bendraskolio pareigos atlyginti žalą apimtis taikant deliktinę atsakomybę: solidarioji ar dalinė atsakomybė?“ *Jurisprudencija* 3, 121 (2010): 233-250. <https://www.mruni.eu/upload/iblock/6d0/13drukteiniene.pdf>

47. Stapleton, Jane. „Factual causation“. *Federal law review* 38, 3 (2010): 467-484. <http://www.austlii.edu.au/au/journals/FedLawRw/2010/20.pdf>

48. Oliphant, Ken. „Uncertain Factual Causation in the Third Restatement: Some Comparative Notes“. *William Mitchell Law Review* 37, 3 (2011): 1598-1632. <https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1408&context=wmlr>

49. Moréteau, Olivier. „France: French Tort Law in the Light of European Harmonization“. *Journal of Civil Law Studies* 6, 2 (2013): 760-801. <https://digitalcommons.law.lsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1119&context=jcls>

50. Lombardi, Claudio. „The passing-on of price overcharges in European competition damages actions: A matter of causation and an issue of policy“. *Discussion Paper* 8, 15 (2015): 1-40. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/125073/1/841404984.pdf>

51. Lombardi, Claudio. „Causation in private enforcement of competition law: a comparative analysis of divergent national approaches“. Doctoral thesis, University of Trento, 2015. http://eprints-phd.biblio.unitn.it/1445/1/Phd_Thesis_Claudio_Lombardi.pdf

52. Ivanauskienė, Evelina. „Deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės pagrindų konkurencija“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016. <https://www.mruni.eu/upload/iblock/1a4/jurisprudencija-295-317psl-Ivanauskiene.pdf>

Teismų praktika:

53. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. birželio 5 d. sprendimas byloje Nr. C-557/12“. EUR-Lex. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=725288C4F2D92CE3BE1B7BC67D330D47?text=&docid=153312&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2308126>

54. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2001 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje Nr. C-453/99“. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A61999CJ0453>

55. „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 13 d. sprendimas byloje Nr. C-295/04“. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1540639281080&uri=CELEX:62004CJ0295>
56. „Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. KZR75/10“. DEJURE. <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=BGH&Datum=28.06.2011&Aktenzeichen=KZR%2075/10>
57. „Diuseldorfo regioninio teismo 2015 m. lapkričio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. O4/14“. DEJURE. <https://dejure.org/dienste/vernetzung/rechtsprechung?Gericht=LG%20D%FCsseldorf&Datum=19.11.2015&Aktenzeichen=14d%20O%204%2F14>
58. „Versalio apeliacinio teismo 2003 m. gruodžio 9 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 01/08413“. DOCTRINE. <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2014/R739C8460D9653C8E1609>
59. „Paryžiaus apeliacinio teismo 2011 m. balandžio 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 08/21750“. DOCTRINE. <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2014/R739C8460D9653C8E1609>
60. „Paryžiaus apeliacinio teismo 2014 m. vasario 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 10/18285“. DOCTRINE. <https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2014/R739C8460D9653C8E1609>
61. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-197/2007“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/78593>
62. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/82376>
63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2010“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/160970>
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-326/2012“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/386674>
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-341/2012“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/400731>
66. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2013“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/701090>
67. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-531/2013“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/731966>

68. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-144/2014“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/804567>

69. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-447/2014“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/876152>

70. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-317-916/2015“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/1049408>

71. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-50-695/2016“. TAR. <http://eteismai.lt/byla/49220687318153/3K-3-50-695/2016>

72. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-132-695/2016“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/1221371>

73. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-377-611/2018“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/1652390>

74. „Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-41/2006“. INFOLEX. <https://www.infolex.lt/tp/60926>

75. „Generalinės advokatės Juliane Kokott 2014 m. sausio 30 d. išvada civilinėje byloje Nr. C-557/12“. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62012CC0557>

Internetiniai tinklalapiai:

76. Lietuvos Respublikos vidaus kontrolė. „Valstybinio audito ataskaita: konkurencijos laisvės apsauga“. Žiūrėta 2018 m. spalio 8 d. file:///C:/Users/Advokatai/Downloads/Konkurencijos_laisves_apsauga_ataskaita.pdf

77. Lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2018 m. spalio 22 d. <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=prie%C5%BEastis&Ins=-1&les=-1>

78. Lietuvių kalbos žodynas. Žiūrėta 2018 m. spalio 22 d. <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=ry%C5%A1ys&Ins=-1&les=-1>

79. „Causations“. Italian Tort Law. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d. <http://italiantortlaw.altervista.org/index.html>

80. Yeldham, Bruce, Mary Vitalone, and Louise Moussa. „Causation under the Civil Liability Act“. Yeldham Price O'brien Lusk. Žiūrėta 2018 m. spalio 28 d. <http://www.ypol.com.au/causation-under-the-civil-liability-act/>

81. Siragusa, Mario, Matteo Beretta, and Matteo Bay. „Competition law in Italy: the first 20 years of law and practice“. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 26 d. <https://www.clearygottlieb.com/-/media/organize-archive/cgsh/files/other-pdfs/competition-laws-outside-the-united-states>

ANOTACIJA

Šiame baigiamajame magistro darbe, remiantis išsamia ES, ES valstybių narių nacionalinių teisės aktų bei teismų praktikos analize, išanalizuota priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo problematika bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus. Atlikus tyrimą, nustatyta, kad siekiant tinkamai nustatyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, ES valstybių narių teismai turi išsamiai vertinti ekonominius įrodymus, kurie gali padėti suprasti, kurie asmenys ir kokiame tiekimo grandinės lygyje padarė neigiamą įtaką konkurencijos teisės pažeidimu. Tačiau, remiantis tyrimo analize, galima teigti, kad iki šiol suformuoti ekonominiai metodai bei taisyklės gali būti taikomi tik netiesioginiams pirkėjams, tiesiogiai įsigijusiems prekes arba paslaugas iš tiesioginio pirkėjo, kadangi nei Direktyvoje nei ją lydiniuose teisės aktuose nėra konkrečiai nurodoma, kaip turėtų būti vertinamas netiesioginio pirkėjo patirtos žalos faktas, kai jis prekes arba paslaugas įsigyja ne iš tiesioginio pirkėjo, o iš tolesnio pirkėjo. Taigi Direktyvoje įtvirtintos netiesioginio pirkėjo sąvokos neapibrėžtumas gali apriboti tam tikrų grupių asmenų, konkrečiai galutinių prekių arba paslaugų vartotojų, galimybę įrodyti dėl konkurencijos teisės pažeidimo patirtą žalą.

Pagrindiniai žodžiai: konkurencijos teisė, privatus asmuo, žalos atlyginimas, priežastinis ryšys, Europos Sąjunga.

ANNOTATION

Following a detailed analysis of the EU legal acts and case-law, national legal acts and case-law of the Member States, this Master thesis analyses the problems concerning determination of a causal link as a condition for civil liability in the proceedings concerning indemnification of damage incurred as a result of infringements of competition law. The carried out research suggests that in pursuance of proper determination of a causal link between the infringement of competitive law and the arisen damage, the courts of the EU Member States must assess the economic evidence which may help to understand what persons and at what level of supply chain caused adverse effects by the infringement of competition law in a detailed manner. Nevertheless, following the analysis of the research, it may be stated that the economic methods and rules which have been formed may be applied only to indirect purchasers who directly purchase goods or services from a direct purchaser, since neither the Directive nor accompanying legal acts specifically state how the fact of damage incurred by the indirect purchaser where he purchases goods or services not from direct purchaser but from subsequent purchaser should be assessed. Thus, the vagueness of the concept of the indirect purchaser established in the Directive may restrict the possibility of the respective groups of persons, namely, ultimate consumers of goods and services, to prove the damage sustained as a result of the infringement of competition law.

Key words: competition law, private person, indemnification of damage, causal link. European Union.

SANTRAUKA

Baigiamojo magistro darbo tema yra „Priežastinio ryšio nustatymo problematika bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus“. Baigiamojo magistro darbo tema šiandien yra itin aktuali, nes, plečiantis verslui ir augant pasaulinei rinkai, neišvengiamai susiduriama su konkurencijos teisės pažeidimais, kuriais įmonėms, vykdančioms veiklą rinkoje, taip pat prekių ir paslaugų vartotojams padaroma itin didelė žala. Tačiau tam, kad asmeniui, nukentėjusiam nuo konkurencijos teisės pažeidimo, būtų atlyginama patirta žala, be kitų civilinės atsakomybės sąlygų (neteisėtų veiksmų, kaltės, žalos), turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, kuri yra itin sudėtinga įrodyti, dėl ko nukentėjusių asmenų ieškiniai dėl žalos atlyginimo retai būna sėkmingi. Todėl baigiamojo magistro darbo tikslas – išanalizuoti priežastinio ryšio nustatymo problematiką bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai: (1) atskleisti priežastinio ryšio civilinėje teisėje sampratą; (2) atskleisti priežastinio ryšio nustatymo ypatumus ES valstybių narių konkurencijos teisėje; (3) atskleisti esmines Direktyvoje įtvirtintas nuostatas, susijusias su žala, kilusia dėl konkurencijos teisės pažeidimo, ir jų įtaką asmens teisių įgyvendinimui.

Magistro baigiamasis darbas susideda iš trijų struktūrinių dalių. Pirmojoje darbo dalyje analizuojama priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos samprata, atskleidžiama priežastinio ryšio civilinėje teisėje sąvoka, priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos ištakos, priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos teisinės prielaidos konkurencijos teisėje bei priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumai. Antrojoje darbo dalyje analizuojami priežastinio ryšio kaip civilinės atsakomybės sąlygos nustatymo ypatumai ES valstybių narių civilinėje teisėje, atskleidžiama Vokietijos, Prancūzijos, Italijos bei Lietuvos teisinis reglamentavimas ir teismų praktika, susijusi su priežastiniu ryšiu kaip civilinės atsakomybės sąlyga. Trečiojoje darbo dalyje atskleidžiamos esminės Direktyvos nuostatos, susijusios su žala, patirta dėl konkurencijos teisės pažeidimo, bei jų įtaka privačiam asmens teisių įgyvendinimui. Taip pat pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

Atlikus tyrimą, nustatyta, kad ES valstybėse narėse taikomos skirtingos priežastinio ryšio taisyklės nepažeidžia Direktyvoje įtvirtintų veiksmingumo ir efektyvumo principų, kadangi Direktyva įtvirtina tam tikras nuostatas, susijusias su žala, patirta dėl konkurencijos teisės pažeidimo, kuriomis turi vadovautis visos ES valstybės narės. Taip pat nustatyta, kad siekiant tinkamai nustatyti priežastinį ryšį tarp konkurencijos teisės pažeidimo ir kilusios žalos, ES valstybių narių teismai turi išsamiai vertinti ekonominius įrodymus, kurie gali padėti suprasti, kurie asmenys ir kokiame tiekimo grandinės lygyje padarė neigiamą įtaką konkurencijos teisės pažeidimu. Tačiau, remiantis tyrimo analize, matyti, kad iki šiol suformuoti ekonominiai metodai

bei taisyklės gali būti taikomi tik netiesioginiams pirkėjams, tiesiogiai įsigijusiems prekes arba paslaugas iš tiesioginio pirkėjo, kadangi nei Direktyvoje nei ją lydinčiuose teisės aktuose nėra konkrečiai nurodoma, kaip turėtų būti vertinamas netiesioginio pirkėjo patirtos žalos faktas, kai jis prekes arba paslaugas įsigyja ne iš tiesioginio pirkėjo, o iš tolesnio pirkėjo.

SUMMARY

The topic of the Master thesis is “Problems Concerning Determination of a Causal Link in the Proceedings Concerning Indemnification of Damage Incurred as a Result of Infringements of Competition Law”. The topic of the Master thesis is particularly relevant today, since as business develops and the global market grows infringements of competition law causing particularly great damage to the companies operating the market and the consumers of goods and services are inevitable. Nevertheless, for a person who suffers as a result of an infringement of competition law to be indemnified against the suffered damage, in addition to other conditions for civil liability (unlawful actions, fault, damage) a causal link between the infringement of competition law and the arisen damage which is particularly difficult to prove must be established; consequently, the actions for indemnification of damage brought by victims are rarely successful. Therefore, the purpose of the Master thesis is to analyse the problems concerning determination of a causal link in the proceedings concerning indemnification of damage incurred as a result of infringements of competition law. To achieve the purpose, the following objectives are set: (1) to disclose the concept of the causal link in civil law; (2) to reveal the peculiarities of determination of the causal link in the competition law of the EU Member States; (3) to show the essential provisions established in the Directive related to the damage arisen as a result of an infringement of competition law and influence thereof to exercise of the person’s rights.

The Master thesis consists of three structural parts. The first part of the thesis analyses the concept of the causal link as a condition for civil liability, discloses the concept of the causal link in the civil law, the roots of the causal link as a condition for civil liability, legal prerequisites for the causal link as a condition of civil liability in competition law and the peculiarities of determination of the causal link as a condition for civil liability. The second part of the thesis examines the peculiarities of determination of the causal link as a condition for civil liability in the civil law of the European Union Member States, reveals the legal regulation and case-law of Germany, France, Italy and Lithuania related to the causal link as a condition for civil liability. The third part of the thesis discloses the essential provisions of the Directive related to the damage incurred as a result of an infringement of competition law and influence thereof to private exercise of the person’s rights. furthermore, the conclusions and recommendations are set out.

After the research, it has been determined that different rules for determination of a causal link applicable in the EU Member States do not breach the principles of efficiency and effectiveness, since the Directive sets forth the respective provisions related to the damage incurred as a result of an infringement of competition law which must be followed by all EU

Member States. Furthermore, it has been determined that in order to properly establish a causal link between the infringement of competition law and arisen damage, the courts of the European Union Member States must assess the economic evidence which may help to understand what persons and at what level of supply chain caused an adverse influence by the infringement of competition law in a detailed manner. Nevertheless, the analysis of the research suggests that the economic methods and rules which have been formed may be applied only to indirect purchasers who directly purchase goods or services from a direct purchaser, since neither the Directive nor accompanying legal acts specifically state how the fact of damage incurred by the indirect purchaser where he purchases goods or services not from direct purchaser but from subsequent purchaser should be assessed.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018 - 12 - 12
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Teisės fakulteto Privatinės teisės instituto

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas Iveta Katiliūtė (-
ė) _____
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Priežastinio ryšio nustatymo problematika bylose dėl žalos atlyginimo už konkurencijos teisės pažeidimus“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Iveta Katiliūtė

(Parašas)

(Vardas, Pavardė)